תלמוד בבלי · אחרונים · חידושי אגדות · סדר מועד

מהרש"א - חידושי אגדות על מגילה

רבי שמואל אליעזר איידלס [המהרש"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מהרש"א - חידושי אגדות על מגילה

רבי שמואל אליעזר איידלס [המהרש"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מהרשא-חידושי-אגדות-על-מגילה/
הקובץ נוצר ב־22 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב: 4
דף ג 4
דף ד 5
דף ו 5
דף ו: 8
דף ז 9
דף ז: 11
דף ט 12
דף ט: 16
דף י: 17
דף יא 19
דף יא: 24
דף יב 26
דף יב: 29
דף יג 31
דף יג: 34
דף יד 37
דף יד: 39
דף טו 42
דף טו: 46
דף טז 50
דף טז: 53
דף יז 57
דף יז: 58
דף יח 61
דף יח: 62
דף יט 63
דף יט: 63
דף כא 63
דף כא: 64
דף כב: 64
דף כג 65
דף כד: 65
דף כה 65
דף כה: 66
דף כו 68
דף כז 68
דף כז: 69
דף כח 69
דף כח: 71
דף כט 73
דף לא 75
דף לא: 75
דף לב 76

דף ב:

מנצפ"ך צופים כו' והכתיב אלה המצות כו' כל דברי המאמר מפורש פרק הבונה בחידושי הלכות ואגדות גם כאן עיין בחידושי הלכות על דברי התוס' גם עיין בחידושינו פרק כ"ג:

דף ג.

שכחום וחזרו ויסדום כו'. לפי שמוצאם בדיבור הם כפולים שכחום ובודאי יש צורך בהם כגון לענין המספר עד אלף ובפרק הבונה דרשו בהם בכפולים עיין שם בחידושינו באגדות:

תרגום של תורה אונקלוס כו'. התרגום הוא לשון ארמית והתורה ודאי ניתנה בלשון הקודש הוא לשון עברי מאבותינו מעבר הנהר אלא פירושה מסיני היה תרגום כדלקמן מפורש זה תרגום שהוא לשון ארמית שהיה להם ומורגלים בו מבית אבי אמם לבן הארמי כמפורש פ' כ"ג ומסיק דשכחום אחרי ימי עזרא כדקאמר התם דבררו להם כתב אשורית ולשון הקודש עד דאתי אונקלוס ויסדום:

תרגום של נביאים יונתן אמרו מפי חגי כו'. יונתן הגדול בתלמידיו של הלל היה כמפורש פרק הישן והלל ק' שנה קודם שנחרב הבית שני היה ובודאי דלא ראו את הנביאים חגי זכריה ומלאכי שהיו בתחלת בית שני אלא בקבלה היתה לו מפיהם ע"י רבותיו ומקמיה דאונקלוס היה יונתן שהוא היה תלמיד ר"א ור"י שהיו מתלמידיו של ריב"ז שהיה תלמידו של הלל אלא שלא היה יונתן חש לפרש התורה אז מטעמא דלקמן דמפרש' מלתא ולא היה מפרש רק נביאים דאיכא מילי דמסתמן עד שבא אונקלוס ופירש לדורו גם התורה:

ויקראו בספר וגו' זו מקרא מפורש זה תרגום כו'. מפורש פרק אין המודר:

וסגי מספדא בירושלם כמספד דאחאב כו'. מפורש ספ"ב דמ"ק:

וראיתי אני דניאל כו' אינהו עדיפי מיניה. מפורש פרק חלק ולכאורה אין למאמר זה שייכות הכא ונראה משום דזכר לעיל במעלת כתובים משום ספר דניאל דאית ביה קץ קאמר נמי דאע"ג דאינהו בדורו עדיפי שהיו נביאים איהו נמי עדיף מנייהו דאיהו חזי כו' והקץ נמי חזי טפי מינייהו:

ויהי בהיות יהושע וגו' א"ל עתה באתי מיד וילן יהושע וכו'. מפורש פרק היה ופרק נ"ה:

דף ד.

חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולשנותה ביום שנאמר כו'. והכי משמע ליה מקרא אלהי אקרא יומם דהיינו שאקרא את המגילה ביום לבד שהוא במקום הלל כדאמרי' לקמן אין זה ראוי כיון שלא תענה להם לישראל בתחלת גאולתן שם ביום רק בלילה כמ"ש בלילה ההוא נדדה שנת המלך וגו' ואמר ולילה ר"ל אקרא אותה בלילה לבד מטעם זה מ"מ לא דומיה לי מלהזכיר הנס גם ביום במקום הלל שהיום עיקר לקרוא הלל ולסעודת פורים כדאמרי' לקמן מדכתיב ימי משתה ושמחה ומאן דמייתי ליה מקרא למען יזמרך וגו' בההוא מזמור נמי רמז בו מעשה אסתר שאמר בו הסתרת פניך הייתי נבהל שבזמן אסתר נתקיים הסתר אסתיר את פני וגו' כמ"ש בפרק שלוח הקן אסתר מן התורה מנין שנאמר הסתר וגו' כמפורש שם. ואמר אליך ה' אקרא וגו' היא תפלת מרדכי ואסתר ואמרו בתפלתם מה בצע בדמי וגו' ר"ל שקלי כסף שנתנו ישראל ברדתי אל שחת ע"י שקלי כסף של המן כדאמרינן לקמן. ואמר שמע ה' וחנני וגו' שיהיו שקלי כסף של ישראל דוחין שקלי כסף של המן. ואמר שעלתה תפלתם שהפכת מספדי למחול פתחת שקי וגו' של מרדכי שנא' בו וילבש שק וגו' ותאזרני שמחה כמ"ש ליהודים היתה וגו' ושמחה ומסיים ואמר למען יזמרך כבוד וגו' לפי שלא נזכר שום שם במגילה מן הטעם שכ' המפרשים שנכתבה מעיקרא בלשון פרסי ומ"מ נזכר שמו של הקב"ה בתחלת הנס שהיה בלילה שנאמר בלילה ההוא נדדה שנת המלך ודרשו מניה לקמן בפרקין שהוא רמז דרך כבוד נדדה שנת מלכו של עולם וז"ש למען שאתה פתחת שקי וגו' אזמרך בקריאת מגילה בלילה להזכיר שמך דרך כבוד על נס שבלילה שאין שינה לפניו נכתב כן נדדה שנת גו' כדי לשבר את האוזן כמלך ב"ו ואמר דגם שאזמרך בקריאתה בלילה מ"מ ולא ידום בקריאתה גם ביום שבו עיקר שמחה כדלעיל ומסיים ה' אלהי לעולם אודך בין שבאת עלינו במדת רחמים בין במדת הדין כמ"ש בכל מדה שמודד לך או יש לכוין שאמר לעולם אודך על נס פורים ע"פ מ"ש אם כל המועדים יהיו בטלים ימי פורים לא נבטלים והיינו אודך על נס זה לעולם שאתה עשית לי גם שלא נזכר שמך בו:

דף ו.

חמת זו טבריא כו' רקת כו' כנרת כו'. במקרא חד כתיבי הני שלש ערים בספר יהושע בגורל של בני נפתלי והכי אמרינן פרק מרובה ימה של טבריא בחלקו של נפתלי היתה כו' ור"י מפרש להו לפי השמות שנשתנו בזמנו:

כקלא דכנרי כו'. פירש בערוך שם אילן דפירותיו מתוקים או פירוש מתוק כקול כנור:

כי שכיב איניש הכא כו' וכי מסקי כו' כי נח נפשיה כו'. ג' מיני הספד זכר כאן על ת"ח מי שלא זכה כלל אף בגופו לאחר מיתה לבא לא"י ספדו עליו גדול כו' ושם לו כו' דיש להספיד עליו שלא זכה בגופו לבא לא"י מ"מ זכה בשם טוב לבא התם דשם לו ברקת וע"ד טוב שם משמן וגו' ומי שלא זכה למות שם בא"י אבל זכה לאחר מיתה דמסקי ארוניה להתם יש להספיד עליו שלא זכה בחייו לבא לשם דהשתא הרוגי עומק מקרי כאילו אינו מת בזמנו ונהרג בחטא זה שהיה דר בחו"ל וכהאי לישנא איכא בסוף כתובות על שנשא אשה בחו"ל ומת שם ברוך המקום שהרגו ור' זירא שזכה בחייו ליכנס לא"י קאמר דמ"מ יש להספיד עליו על שאבדה כלי חמדתה שהצדיק ודאי אינו אבד במיתתו שיש לו השארות הנפש אבל יש לכלל ישראל להספיד על מה שנאבדה מהם כלי חמדתן שהצדיק הוא דמיון כלי חשוב שע"י פועלים דברים חשובים וטובים:

רקת שאפי' ריקנים שבך מלאים מצות כו'. לכאורה דמלת רקת לא משמע אלא ריקנין ומהיכא משמע דמלאים מצות כרמון ויש לומר דנקרא רקת על שם הכתוב כפלח הרמון רקתך וכמפורש בפ' זה בורר:

שיושבת בטיבורה של ארץ ישראל כו'. אבל לא בטיבור של עולם דהא אמרינן פרק זה בורר אלשכת הגזית שררך אגן הסהר וגו' שהיא יושבת בטיבורה של עולם וכ"כ התוספות פרק אלו מציאות דירושלים לא היה רק מהלך יום אחד מגבול ארץ ישראל מצד אחד וארץ ישראל ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה היה ע"ש:

שטובה ראייתה כו'. פירשו בתוספות שהיו שם גנות ופרדסים עכ"ל ועוד יש לומר טובה ראייתה בחכמים שהיו יושבים שם סנהדרין בימי רבי כדאמרינן ספ"ב דר"ה:

זבולן עם חרף וגו' כו'. דלפי פשוטו שמשתבח בזבולן שחרף נפשו למות במלחמה ונפתלי על מרומי שדה לא ידענו מה שבחו ומ"ה דרשו ביה דבאותה מלחמה שראו בני זבולן את נחלת בני נפתלי כי שם נקבצו כדכתיב ויזעק ברק את זבולן ואת נפתלי קדשה שהיא נחלת נפתלי כמה שאמר מקדש נפתלי וע"י שראו בני זבולן את נחלת נפתלי שהיה על מרומי שדה מקום שדות וכרמים חרף הוא נפשו למות על רוע מזלו שנפל בגורלו ימים והרים וגבעות שאינו מקום שדות וכרמים:

ספוני זה חלזון. רש"י בחומש פירש שבחלק יששכר וזבולן היה כו' עיין שם והכי משמע מקרא כי שפע ימים יינקו ושפוני טמוני חול וגו' קאי גם אישששכר ובשמעתין לא הזכיר אלא זבולן היינו שהוא היה מתרעם על חלקו ולא כן יששכר שהיו בעלי תורה:

א"ל רבש"ע מי מודיעני כו'. פירש רש"י מי מודיעני על זאת שמא יקחו בלא דמים כו' עכ"ל ודוחק הוא שיטלו בגזל בלא דמים ויש לומר דהכי קאמר דמי מודיעני דשמא

יבאו לסחור בקלא אילן במקום תכלת כדאמרינן ריש פ' איזהו נשך מי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא אמר ליה שם יזבחו זבחי צדק כפי' רש"י כשם שאסור גזל בעולה כך לא יגזלו ממך מחייתך של חלזון על ידי קלא אילן שלא יצליח בסחורתו כו'. ושאמר כל הנוטל ממך בלא דמים כו' יש לומר כמשמעו דבדם חלזון עושין תכלת כדאמרינן במנחות וקאמר והנוטל ממך סחורה של התכלת בלא דם חלזון על ידי קלא אילן לא יועיל לו בפרקמטיא ולא יצליח כו':

לדידי חזי לי חלב ודבש כו'. עיין פירוש רש"י ובכתובות ס"פ בתרא מפורש ע"ש:

עקרון תעקר זו קסרי כו'. עקרון תעקר קרא הוא בצפניה וקסרי בגי' עקר ורצה לומר קסרי שמה ונקרא עקרון במקרא על שם שתיעקר לעתיד וכמה שאמר ומלכות זדון מהרה תעקר כו' ובקרא עקרון אחד מחמשה ערי סרני פלשתים תחשב בספר יהושע ובספר שמואל ונעשית ראש לאדום כדמוכח בשמעתין ונראה בזה גם שעקרון וצור מארץ פלשתים תחשב שוב היתה לאדום וע"פ מה שאמרו פא"ט ואת חמשת סרני פלשתים העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני והעוים אמר חמשה וחשיב שית ומשני עוים מתימן בן אליפז בן עשו באו ואיוו לאלהי פלשתים ויצאו מתימן לגור ביניהם ולהכי לא אמר ו' ולפי זה אפשר דבעקרון נתיישבו בני תימן:

שהיא יושבת בין החולות והיא כו'. כהאי לישנא אמרינן פרק ב"מ אתרמודין לפי שדרין בין החולות עיניהם טרוטות ושם פירושו מלשון חול לפי שדרין במקום חול והרוח נושבת בו ונכנס בעיניהם ונראה דהכא נמי יש לפרש שהיא יושבת בין החול מכל הצדדים דהיינו שיושבת על שרטון שבתוך הים ונמצא חול שעל שפת הים סביב לה ואמר כי כבר קודם שמלכה מלכות רומי ואדום דהיינו בימי מלכות יון לפי שהיתה קסרי קרובה לארץ ישראל כי חמשת סרני פלשתים לארץ כנען תחשב כמפורש ביהושע על כן היתה יתד תקועה לרעה לישראל על ידי מלכות יונים וכשגברו מלכות בית חשמונאי על היונים נצחו גם את קסרי וכבשוהו כדאמר לקמן ישבו שניהם אל תאמן והיו קורין אותה אז על שם חורבנה כבישת מגדל שד כ"ה גירסת הערוך דהיינו שנחרבה ודרים היו בה שדים:

והסירותי דמיו מפיו וגו' זו בית במיא. כפירוש רש"י שם אלו בית במה שלהם שהיו זורקין שם דמי זבחיהם ויש כו' עיין שם. ושקוציו מבין שיניו וגו' זו בית גליא שלהן כו' כמה שאמר פרק כל הצלמים ואבדתם את שמם שלא לכנות לה שם שבח אלא שם גנאי היו קורין אותו בית גליא לשון גובה קורין אותה בית כריא לשון חפירה ושפלות כפירוש

רש"י שם ועיין בערוך עוד פירושים וזה שאמר והסירותי דמיו וגו' ושקוציו מבין שיניו שלא יקרא להם עוד מפיו ומבין שיניו בשם שבח זה:

והיה כאלוף ביהודה וגו' שעתידים שרי יהודה כו'. דבמקום שהיו שם אלופי אדום יהיו אלופי ושרי יהודה ובספר זכריה פירש רש"י אלוף מלשון לימוד כמו ואאלפך חכמה:

קסרי בת אדום כו' א"ד דמרבי כו' וא"ד דאוקמי מינה מלכי כו'. ועל כן נקראת קסרי כי מלכים שלהם נקראים קיסר על שם המלך שמלך בה בכח ובחוזק יד כמפורש ביוסיפון וצריך לומר דמרבי ומוקמי מלכי היינו משאר אומות שהיו בה דהא אמרינן באדום קטון נתתיך בגוים דלא מוקי להו מלך בן מלך:

אם יאמר לך אדם חרבו שתיהן כו'. בחרבו שתיהן ובישבו שתיהן אמר בכל חלוקה מהן אל תאמין אבל גבי חרבה קסרי וישבה ירושלים וחרבה ירושלים וישבה קסרי אמר בשני החלוקות פ"א תאמין ויש לומר שאילו היה אומר נמי כן בכל חלוקה תאמין היה המובן ממנו שאפשר לפרש להאמין באחד משני החלוקות אם לעולם ישבה ירושלים וחרבה קסרי או לעולם ישבה קסרי וחרבה ירושלים ואינו כן אלא שיש להאמין שב' החלוקות אמת כי לפעמים ישבה קסרי וחרבה ירושלים ולפעמים ישבה ירושלים וחרבה קסרי ומייתי ליה הכי מקרא דאמלאה החרבה דצור אמרה על ירושלים אתמלא מחורבתה כפרש"י ומשמע נמי אמלא את צור שהיא חריבה מירושלים שהיתה מלאה וכן ולאום מלאום יאמץ שסתם הכתוב איזה מהם יאמץ על חבירו על כן פירושו שכל אחד מהם יאמץ על חבירו לפעמים זה ולפעמים זה:

אמר יצחק כו' יוחן עשו כו'. ר"ל גם שאינו ראוי לכך יוחן במתנת חנם כמ"ש וחנותי את אשר אחון כו' אמר ליה הקב"ה. רשע גמור הוא ואין ראוי לחנותו א"ל יצחק בל למד צדק וגו' כמ"ש ששגגת תלמוד עולה זדון וזה שלא למד צדק שוגג הוא במעשיו הרעים א"ל הקב"ה בארץ נכוחות יעול דהיינו להחריב ארץ ישראל והמקדש בזה הוא מזיד ורשע גמור הוא כמ"ש ערו ערו עד היסוד וגו':

זו גרממיא של אדום כו'. בפ"ק דיומא אמרינן גומר זה גרממיא כו' וגומר מבני יפת היה ואפשר דמשום הכי קאמר זו גרממיא של אדום כו' ולא אותה גרממיא דהיינו גומר דמבני יפת היה ובאותה דשל אדום שאלמלא כו':

דף ו:

ותלת מאה ושיתין וחמשה מרזבני איכא ברומי כו'. והוא כמנין ימות החמה שס"ה ימים כי עשו מונה לחמה וכדלקמן שס"ה שווקים וכ"א ממרזבני שהם שס"ה הוא מושל

ביומו מימי השנה שס"ה ודקטיל בכל יומא חד מנייהו הוא רמז על חסרונה לעתיד דוגמת שאמרו בפרי החג ואמר דעי"כ מיטרדי לאוקמי מלכי והיינו זממם שאין יוצאין להחריב העולם:

אם יאמר לך אדם יגעתי כו'. ועד"ז פירשו בקרא האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד גו' האמנתי שמצאתי כי אדבר שעניתי ויגעתי מאד בזה אבל כשאמרתי בחפזי בלא יגיעה כל אדם כוזב ולא תאמינו:

אם ראית רשע וכו'. כל הסוגיא מפורש פרק קמא דברכות:

כרך גדול של רומי ג' מאות כו'. ושס"ה שווקים כל אלו דברים הם סיפור גדולתם וחשיבותם של רומי לאשמועינן אם לעוברי רצונו כך לעושי רצונו לישראל לעתיד על אחת כמה וכמה וכן מצינו במדרש דירושלים לעתיד תהיה גדולה ארבע מאות פרסה ככל ארץ ישראל ולענין שווקים אמרו ביומא אתהלך לפני ה' בארצות החיים זה מקום שווקים ולענין מחיצות וחומה הרי נאמר בירושלים אהיה לה חומת אש:

דף ז.

שלחה להם אסתר לחכמים קבעוני כו'. כל דבר זה קצת מפורש בקרא דכתיב מעיקרא ויכתוב מרדכי גו' לקיים עליהם להיות עושים גו' ולא רצו לקבל משום קנאה את מעוררת כו' עד ותכתוב אסתר גו' לקיים את אגרת הפורים גו' השנית וישלח ספרים גו' ומסיים ליה דאין לחוש לקנאה רק דברי שלום ואמת גו' הלא הם כתובים על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס:

כתבוני לדורות כו'. פי' שבקשה אסתר שתהיה המגילה מכלל הכתובים וכשפרש"י בפסוק ומאמר אסתר קיים גו' ונכתב בספר גו' אסתר בקשה מחכמי הדור לקבעה ולכתוב בספר זה עם שאר כתובים וזהו ונכתב בספר עכ"ל והשיבו לה דהכתוב מיעט את המגילה מהיותה מכלל הכתובים דכתיב הלא כתבתי לך וגו' שאמר הכתוב בתחלה הט אזנך ושמע לדברי חכמים כו' פי' שתהיה המגילה מכלל המצות שאינן אלא דברי חכמים כמו מצות נר חנוכה ולא מכלל מצות הכתובים הנאמרים ברוח הקדש כדכתיב בתר הכי הלא כתבתי לך שלישים גו' אין לך לרבעו עד שמצאו להם סמך מן המקרא דהמגילה היא מכלל השלשה כמאן דסבירא ליה הכי דכתיב כתוב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה הוא מקום אחד זכרון מה שכתוב בנביאים הוא מקום ב' בספר מה שכתוב במגילה הוא מקום שלישי וכתבתי לך שלישים יתפרש השתא טפי אתורה נביאים וכתובים והכי מפרש בירושלמי כתוב בתורה כמה דתימא וזאת התורה זכרון

אלו נביאים דכתיב ויכתב ספר זכרון לפניו גו' בספר אלו כתובים דכתיב ומאמר אסתר גו' ונכתב בספר גו' ועוד אמרו בירושלמי שהשיבו לה משום דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה עד שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו כתובה בתורה ונביאים וכתובים ואיכא למימר דתלמודנו לא חש שישיבו לה כן דאין כאן משום דאין נביא רשאי לחדש דהא איכא ק"ו כדלקמן ומה מעבדות לחירות אמרו שירה ממיתה לחיים לא כ"ש ומיהו לא סגי לן בהאי קל וחומר ואיצטריך קראי דהכא דמשום האי ק"ו ראוי לאומרה במצות חכמים כמו השירה אבל לקובעה בין הכתובים ליכא למילף מקל וחומר אי לאו הני קראי ור' יהושע נמי דפליג הכא היינו שלא ניתנה לקובעה בין הכתובים להיות מטמא את הידים אבל לקרותה מדברי חכמים אית ליה מקל וחומר דלקמן:

מפני שחכמתו של שלמה היא כו'. רצה לומר שחכמת התורה היא חכמה העצמית שניתנה ליכתב אבל חכמת שלמה חכמת האדם היא כעין דברים שבעל פה שלא ניתנו ליכתב ולא שייכא בין הכתובים וא"ל וכי זו בלבד נאמרה והלא כבר נאמר וידבר שלשת אלפים גו' ולמה נכתב קהלת טפי מהשאר אלא שהיא שייכא בין הכתובים ואמר וכ"ת דאי בעי איכתב כו' וקהלת איכתב והשאר עד שלשת אלפים משל גו' לא איכתב ת"ש אל תוסף על דבריו וע"כ לא דברים ממש קאמר דדברים שבעל פה אין להם שיעור אלא ע"כ על דברים שבכתב נאמר כן וכיון שקהלת ניתן ליכתב ע"כ דבין הכתובים הוא:

קיימו וקבלו קיימו למעלה מה כו' מפורש פרק רבי עקיבא:

קמפיש טובא ואמר כו'. היינו שאמר מתחלה ואשר נתן כתר מלכות בראשו ששאל גם על כתר המלכות ולבסוף שראה שעיני המלך רעה בו ששאל גם על כתר מלוכה לא אמר רק ונתון הלבוש והסוס גו' כפרש"י במגילה ע"ש אית לן למימר מסברא דלא שאל כל כך גם על כתר מלוכה אי לאו דבלבו אדעתיה דנפשיה קאמר:

מלמד שכל אחד ואחד נדמתה לו כו'. לפי שמדרך שאדם נושא חן ביותר בעיני אומתו וגבי אסתר כתיב לא הגידה אסתר את עמה גו' כי מרדכי צוה גו' אפשר שהוא עשה כן כדי שלא תהיה נושאת חן וישלחוה אבל מאלהים היה בהיפך זה כיון שלא הכירו את עמה כל אחד ואחד נדמתה לו כאילו היא מאומתו ולכך נושאת חן בעיני כל רואיה:

דילמא פריסתקי שגר כו'. יש לדקדק מעיקרא דדייק ליה ובבזה לא שלחו וגו' היאך ידעו מה עשו הרחוקים אי לאו ברוח הקדש טפי ה"ל לדייק כן מרישא דהאי קרא דכתיב ושאר היהודים גו' והרוג בשונאיהם חמשה ושבעים אלף גו' היאך ידעו מספר הרוגים של הרחוקים אי לאו ברוה"ק וי"ל משום דבכתב המלך ניתן רשות ליהודים גם בבזה דכתיב אשר נתן המלך ליהודים אשר בכל עיר גו' להשמיד ולהרוג גו' ושללם לבוז גו'

אלא שהם מעצמם הרחיקו מהבזה שלא יהא עין המלך צרה בממון כפרש"י במגילה והשתא בדבר שנתקיים כתב המלך להרוג בשונאיהם ידע למימר שהיה הקול יצא לידע גם ממרחקים את מספר ההרוגים אבל בדבר שלא קיימו מצות כתב המלך שלא שלחו ידם בבזה לא הוו ידעי בקלא בעלמא אי לאו ברוה"ק והמדחה קאמר דע"י שליח הודיעו להם כן וכדי שלא יהא עין המלך צרה בממון:

מהכא וזכרם לא יסוף מזרעם כו'. כתבו התוס' דברישא דקרא לא חזינן אלא היהודים שבאותו דור עכ"ל ולא משמע כן דברישא דקרא נמי כתיב בכל דור ודור גו' אלא נראה דרישא דקרא איכא לפרושי שכן קבלו עליהם שלא יעבור אבל מיתורא דלא יסוף מזרעם משמע ליה למדרש דרוח הקדש אומרת כן בלשון הבטחה דלא יסוף מזרעם וכה"ג דרשו מיניה בירושלמי דימי פורים לא יתבטלו גם לעתיד:

שדר ליה קיימת בנו ומשלוח מנות פרש"י דהא תרי מנות איכא כו' ע"ש פירושו אינו מבורר ומאי אשמועינן בכך הא ודאי דאטמא דעגלא וגרבא דחמרא ב' מנות הן ונראה לקיים כל נוסחות הגמרות שלפנינו דמייתי נמי סיפא דקרא ומתנות לאביונים ומשום דמנה משמע כל דהו ולכך בעי תרי לאיש אחד אבל מתנה בעי שיעור נתינה כדאמרינן בכמה דוכתין וסגי לאיש אחד מתנה אחת ומשום דשלח לו ב' מנות אטמא דעגלא וגרבא דחמרא שהם גדולות כשיעור נתינה אמר דבהנך ב' מנות גדולות טפי משיעור מנות קיימת ג"כ ומתנות לאביונים כשיעור נתינה לר' אושעיא ולבני ביתו וזה שדקדק לומר וקיימת בנו ולא קאמר וקיימת בי דר"ל וקיימת בנו לשני אנשים שתי מתנות ומלת לאביונים יש בו רמז א"ב בנ"י דיוצאים בשתי מתנות לאב ובנים:

דף ז:

אי חקלאה מלכא כו' דיקולא כו'. לפי הדרך שכתבנו לעיל דדרך לשלוח מנה יפה כל דהו דרך ריעות כמ"ש איש לרעהו והוא שלח מלא טסקא כו' ומלא כסא כו' קאמר דרך בדיחותא דאין דרך נכבדים לשלוח מנה גדולה כזו אלא דרך חקלאה הוא לתת מנה גדולה בתוך דקולא וטסקא הוא כעין דקולא כמו שפירש הערוך ושוב שדר ליה איהו מלא טסקא דזנגבילא ומלא כסא כו' באותן כלים חזר ושלח לו אלו הדברים ואמר אביי דרך בדיחותא כי שלח לו מרי שהוא דבר היפך ממה ששלח לו רבה דאיהו שלח לו דבר מתוק לחיך ומרי שלח לו דבר חריף ומר כשמו מרי ואמר עוד בדרך בדיחותא כי נפקי מבי מר כו' ואכלי ביה שיתין פלוגי כו'. פי' שיתין חתיכות כפי' הערוך אההיא דפרק יוה"כ אהדרוה פלוגי וצעי כו' וקאמר ובעי למיכס צעי אבתרא כו' י"ל בדרך בדיחותא

שהקערה זאת גם כן נעשית מדבר הנאכל כעין שעושין עתה האומנין ע"י בלילות צוקר צורות משונות ושפיר קאמר למיכס ולאוכלה ממש:

מחלפי סעודתייהו כו'. פרש"י שזה אוכל עם זה בפורים של שנה זו כו' ע"ש ולא ידענא מאי אשמועינן בזה והיה נראה לפרש דבחד פורים קמיירי אלא ה"ק דבזה היו מקיימים כ"א משלוח מנות שזה שולח סעודתו לזה וזה לזה:

מיחייב איניש לבסומי כו' בין ארור המן לברוך כו'. יש לפרש ע"פ מ"ש יש צדיק ורע לו בעולם הזה שאינו צדיק גמור כדי שיקבל עונשו בעולם הזה ויש רשע וטוב לו בעולם הזה רשע שאינו גמור כדי לטורדו בעולם הבא אבל יש צדיק גמור שזוכה כו' שזוכה לב' שולחנות לאכול הפירות בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא כמו מרדכי שזכה לכל הגדולה גם בעוה"ז וכן בהיפך ברשע גמור שאין לו זכות כלל כמו המן שהיה מזרע עמלק ועשו שאבד גם עולם הזה וע"ז אמר דחייב לבסומי בפוריא כ"כ עד דלא ידע כו' היינו שאינו נותן לבו להבחין מדרגה גדולה שיש בין ארור המן שהיה רשע גמור ואבד שתי העולמות לבין ברוך מרדכי שהיה צדיק גמור שזכה לשתי עולמות:

קם רבה שחטיה לרבי זירא כו'. דבר תמוה הוא לפרשו כפשטיה ונראה דר"ל כעין שחטיה דאגבריה חמרא וכפייה לשתות יותר מדאי עד שחלה ונטה למות ולכך נקטיה בלשון שחיטה דשתיית היין נקרא ע"ש הגרון מקום שחיטה כמ"ש ממלא גרונם של ת"ח יין וקאמרי דהתפלל עליו שלא ימות מחולי זה עד שנתרפא וחי ומצינו במקרא ובתלמוד לשון חי מלשון רפואה:

דף ט.

כתבו לו אלהים ברא בראשית כו'. עיין פרש"י והקשו התוס' לפירושו שהרי בראשית אינו שם כלל כו' וא"כ אילו כתבו בראשית קודם כו' והתיבה הראשון הוא בורא אחד כו' ע"ש ולכאורה לא יצאנו מידי קושייתם כיון שכתבו לו בלשון יון בתחלה איך יפרשו להוציאו ממשמעו ללשון אלהות כיון דאינו שם כלל בלשונם וכי מפני הקדימה ישנו ממשמעות הלשון כקושייתם ונראה דודאי המינים יאמרו דהתחיל בשמו ולהוציא זאת הדעת אמרו במדרש וענותך תרבני מלך ב"ו תחלה מזכיר שמו ואח"כ שבחו פלן אגוסטלא כו' אבל הקב"ה אינו כן אלא תחלה מזכיר שברא עולמו ואח"כ הזכיר שמו שנאמר בראשית ברא ואח"כ אלהים כו' ובספר פענח רזי בשם ספר לקח טוב נתן טעם לענין כדאמרינן שלא יאמר האדם לה' קרבן אלא קרבן לה' דשמא יתחרט בתוך דבורו ולא יסיים ונמצא שהוציא שם שמים לבטלה הכי נמי הכא אם היה אומר אלהים ברא

והיה פוסק ולכך התחיל בראשית עכ"ל ולפי שהמינים יכחישו כל זה ויאמרו דראוי להתחיל בשמו ואילו כתבו בראשית ברא אלהים יבא זה להכריחם שיאמרו דלכך לא פתחה התורה בשמו על שיש חסרון בחקו ח"ו וכפי דעות המופסדות אשר למינים שיהיה פי' בראשית בתחלה ברא מי שברא אלהים שהא' ברא את הב' ושני רשויות הן ח"ו והמקרא קצר וחסר ממנו אלהים הפועל שאלהים הכתוב בקרא הוא אלהים הפועל ומצינו במקראות שחסר מהם הפועל או שיפרשו כי בתחלה ברא אלהים ולבסוף ברא אלהים אחר וב' רשויות הן או שיפרשו כי בתחלה וראשית הבריאה עשה אבל כל התולדות אח"כ אינן בידו ונתן ביד המערכות כי עזב את הארץ ומשום הכי הפכו לו לכתוב אלהים ברא בראשית כדי שלא יהא להם שום מכריח לפרש הכתוב ככל דעות המופסדות הללו אלא כפשטיה אלהים ברא בראשית ולהכחיש דעות אלו המינים אנו אומרים בכל יום ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית:

כתבו לו אעשה אדם כו'. כפרש"י שלא יאמרו ב' רשויות הן והוא לא יקבל מ"ש ר"י פ"ד דסנהדרין כ"מ שפקרו המינים תשובתן בצידן נעשה אדם וגו' ויברא אלהים וגו' הבה נרדה וגו' וירד אלהים וגו' ונכתבו מעיקרא בלשון רבים דאר"י אין הקב"ה עושה דבר אא"כ נמלך בפמליא של מעלה כו' וענינו כפרש"י בחומש שהוא ממדת הענוה שיהא הגדול נמלך בקטן והוא ע"פ ב"ר ע"ש אך מה שהוסיף רש"י בחומש ולפי שהאדם בדמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהם כו' הוא ע"פ מ"ש במסכת סנהדרין שם בשעה שבקש הקב"ה לבראות האדם כו' א"ל רצונכם נעשה אדם אמרו מה אנוש כי תזכרנו וגו' ע"ש מזה נראה כי מפני קנאת המלאכים נמלך עמהם לפי שנברא כדמותם ורש"י הרכיב בפירוש החומש דברי התלמוד ודברי הב"ר לענין אחד לפי שב' הטעמים קרובים לענין אחד:

ויכל אלהים ביום הששי כו'. כי הוא לא יאמין בזה מדרש חכמים מה היה העולם חסר מנוחה באת שבת באת מנוחה ועוד שאר דרשות:

זכר ונקבה בראו ולא כתבו בראם כו'. פרש"י דבראם משמע שני גופין ברא כ"א זכר ונקבה ב' פרצופין כו' עכ"ל ר"ל דאינך קראי לא משתמעי כן דכתיב ויברא אלהים את האדם בצלמו וגו' בצלם אלהים ברא אותו דמשמע דגוף א' האדם נברא מתחלה כדאמרינן פרק הרואה ובפרק קמא דכתובות ולפי זה נראה לפרש בפשיטות טפי דבראם משמע שני גופין ואינך קראי משמעם דגוף א' נבראו מתחלה וכדרמינן קראי בפרק הרואה ובפ' עושין פסין ובפ"ק דכתובות כתיב בצלם אלהים ברא אותו וכתיב זכר ונקבה בראם וכו' ותלמי לא יקבל מדרש חכמים שם כיצד בתחלה עלה במחשבה לבראות שנים ולבסוף

נברא אחד ולכך שינו לו לכתוב בראו דמשמע נמי דנברא גוף א' וקרוב לזה פי' בע"י בשם התוס'. וכתב בעל יפה מראה מ"ש דקשיא להו זכר ונקבה בראם דבסוף הפ' ולא קשיא להו זכר ונקבה ברא אותם וגו' דכתיב ברישׁ הפרשה כו' ע"ש באורך אבל זו הקושיא בעצמה י"ל גם בג' מקומות בפרק הרואה ובפרק עושין פסין ובפרק קמא דכתובות דבכולהו מייתי ליה מהאי קרא דסוף הפרשה זכר ונקבה בראם ולא לישתמט בא' מהם לאתויי קרא דזכר ונקבה ברא אותם דרישׁ הפרשה והנראה בזה דמקרא דרישׁ הפרשה זכר ונקבה ברא אותם לק"מ כיון דכתיב אחריו ויקח אחת מצלעותיו וגו' ה"ל ההוא דזכר ונקבה ברא אותם אינו אלא כלל ואח"כ פרט דהיאך ברא אותם וייצר ה' מן האדמה וגו' ויפח גו' ויקח אחת מצלעותיו וגו' והכי משמע שהרי לא הוזכרה הנקבה כלל ביום הששי אלא בדרך כלל ברא אותם וגו' וכה"ג איתא בל"ב מדות דר"א בשר"י הגלילי כלל שאחריו מעשׂה ואינו אלא פרטו של ראשון כיצד ויברא אלהים את האדם וגו' ה"ז כלל ואח"כ פרט מעשׂיו שנאמר וייצר ה' וגו' ויפל וגו' ויבן את הצלע השומע סבור שהוא מעשׂה אחר ואינו אלא פרטו של ראשון עכ"ל אבל בההיא דזכר ונקבה בראם אין בו פרט אחריו ויש לפרשו כמשמעו דבראם ב' גופים וע"כ שינו אותו לתלמי לכתוב בראו כי הוא לא יאמין לדרשׁ חכמים דכך עלה במחשבה לברוא שתי גופים ודו"ק:

הבה ארדה ואבלה וגו'. כענין שמפורשׁ לעיל גבי אעשׂה אדם וגו':

ותצחק שרה בקרוביה כו'. דלפי פשוטו בקרבה דהיינו בקרב לבה למה הקפיד הקב"ה על שרה יותר מעל אברהם שהוא נמי צחק בלבו דכתיב ביה ויצחק ויאמר בלבו גו' וכפרש"י והוא לא יאמין למדרשׁ חכמים דויצחק ויאמר בלבו גו' הוא מלשון שמחה כתרגומו וחדי ותצחק שרה הוא לשון לגלוג כת"א וחייכת:

כי באפם הרגו שור וברצונם וגו'. כפרש"י דלפי שינוי נמי ודאי דלא נתכוונו נמי רק על שכם ואנשי עירו דודאי לא כתבו לו דבר שקר שלא היה כמ"ש התוס' לקמן גבי ואל זאטוטי כו' ויש לדקדק גם שמטעם זה כפרש"י שינו רישׁא דקרא מ"מ סיפא דקרא ששינו וברצונם עקרו אבוס מי הכריחם לכך וע"ק ברישׁא דקרא שכיונו על שכם למה שינו לקרוא שור ולא בהמה סתם והנראה בזה כי פי' הכתוב לדעתם כולו על שכם ועירו כפי' התרגום ברוגזיהן קטלו קטול וברעותיהן תרעו שור סנאה א"נ פי' הכתוב הוא כי באפם הרגו איש הוא שכם שהיה מושל עיר הרגו באף על שטמא דינה אחותם וברצונם שלא באף עקרו שור דהיינו אנשי עירו שלא פשעו וכך נראה לפרש בפ' הוציאו גבי ארור דאין לו הכרע שפרש"י וברצונם עקרו שור ארור שור על שכם שהוא מארור כנען או כו' ע"ש והשתא ניחא דלפי מה ששינו לו נמי יתפרש כן כי באפם הרגו שור הוא שכם

דנחשב כשור וברצונם עקרו אבוס הוא מקום השור שהם אנשי עירו וכדי שלא לשנות הרבה מלשון הכתוב דכתיב בסיפא דקרא שור כתבו לו מלת שור ברישא דקרא ולא לשון בהמה וענינו שלא יאמר רצחנים היו כו' כפרש"י דודאי לא היו רצחנים על הריגתם שהיו כולם חייבים מיתה כדברי הרמב"ן שהיו עע"ז אלא דאי הוו כתבו לו הרגו איש היה לו לבעל דין לחלוק ולומר שע"כ היה יעקב מקפיד על הריגתם כאילו הרגו איש וע"כ שינו לו הרגו שור גו' שלא היה מקפיד רק כאילו הרגו בהמה ועקרו אבוס בהמה:

ויקח משה וגו' נושא בני אדם כו'. פרש"י דמשמע גמל שלא יאמר כו' ע"ש פי' דמשמע נמי גמל דאי הוה דוקא משמע גמל ולא חמור א"כ הוו כתבו לו שקר והתוס' כתבו לקמן גבי ואל זאטוטי וגו' שלא רצו לשקר לו דאי הוה רצו לשקר לו ה"ל לכתוב וירכיבם על הגמל ובמדרשות יש הלכך כתיב החמור בה"א הידיעה שזהו החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק והוא שעתיד להגלות עליו מלך המשיח אבל תלמי לא יקבל זה:

ומושב בני ישראל וגו' ובשאר ארצות כו'. מפורש בפרש"י בשמעתין ובחומש ולפי תלמודינו שתים שינו לו דהיינו לכתוב גם בשאר ארצות כיון שלא היו במצרים רק ר"י שנה ועוד שינו לו שלא לכתוב שלשים כי הוא סותר קרא דפרשה לך לך דלא כתיב שם רק ד' מאות שנה ולא כתיב שלשים שם והוא לא יאמין דכתיב כאן שלשים מעת שנגזרה גזירה זו בבין הבתרים כפרש"י ולפי זה גם לקמן בקרא ויהי מקץ ד' מאות שנה וגו' לא כתבו שלשים אבל בירושלמי איתא דכתבו לו שלשים ולא שינו לו רק בשאר ארצות כי הוא יאמין שפיר דמגזירת בין הבתרים ה"ל ת"ל שנה ויש לעיין בזה היאך יהיה החשבון מיום שנולד יצחק הא ומושב בני ישראל כתיב ובעל י"מ כתב דאיתא בב"ר דאברהם נקרא שמו ישראל כמו יעקב דכתיב ואלה שמות בני ישראל ומ"מ הוא דחוק לפרש כן לתלמי אבל יש ליישב כפרש"י בחומש ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים אחר שאר ישיבות של האבות היה בין הכל ת' שנה ותלמי יאמין שפיר בזה וצ"ל לפי הכתוב ת"ל שנה ומגזירת בין הבתרים שאברהם היה בברית בין הבתרים בן ע' שנה ושוב חזר לחרן ושהה שם ה' שנים שנאמר ואברהם בן ע"ה שנה בצאתו מחרן והכי איתא בס"ע:

וישלח את זאטוטי בני ישראל וגו'. דלפי ענינו נערי הם הבכורות כתרגומו שאז היתה העבודה בבכורות וכתב הרמב"ן ולמה יכנה הבכורות בלשון נערי אולי בעבור כו' ירמוז כי לא למעלתם בחכמה שלחם רק מפני הבכורה כו' ע"ש ועז"ה נערי בחורים שלא טעמו טעם חטא כו' ע"ש ולפי שתלמי לא יקבל כל זה הוצרכו לשנות לו ולכתוב לו זאטוטי שלא יאמר גרועים שבהם שלחתם לקבל פני שכינה בקרבנות וכתבו התוס' וקשה אמאי לא כתבו אצילי בני ישראל כדכתיב בסמוך והוא לשון גדולה וי"ל שלא רצו לשקר כו'

עכ"ל ע"ש ויש לדקדק על דבריהם כיון דודאי בלשון יונית העתיקו לו התורה וא"כ מאי קשיא להו מעיקרא ואימא דקושטא הוא דזאטוטי הוא בלשון יון פי' דאצילי דבלה"ק וי"ל דא"כ מאי מייתי ששינו לו ג"כ לכתוב גבי ואל אצילי בני ישראל וגו' ואל זאטוטי וגו' דאין כאן שינוי כיון שהוא פירושו של אצילי אלא ע"כ שאין זאטוטי בלשון יון פירושו של אצילי אלא לפי הבנת תלמי הוא מלשון חשיבות בעלמא וכיון שהוצרכו לשנות גבי וישלח את נערי הוצרכו ג"כ לשנות גבי ואל אצילי כפרש"י ודוק:

דף ט:

לא חמד אחד כו'. דלפי ענינו נקט ופרט חמור כפרש"י בחומש כשהלכתי ממדין למצרים והרכבתי את אשתי ובני על החמור לא היה החמור משלהם אע"פ שלצרכם הלכתי וכן ת"א לא שחרית ותלמי לא יקבל זה וע"כ שינוי לו לכתוב חמד במקום חמור שהוא קרוב באותיות כמ"ש שלא יכתוב דלתין רישין רישין דלתין:

אשר חלק וגו' להאיר לכל וגו' ופרש"י שאל"כ יאמר כו' ומדרשו להחליקן בדברים כדי כו' ע"ש והכי אמרינן בפ"ב דע"ז כמפורש שם אלא שתלמי לא יקבל דרשה זו לכך שינו לכתוב לו להאיר:

אשר לא צויתי לעובדם כו'. פרש"י שאם לא כתבו לעובדם הוה משמע ליה אשר לא צויתי שיהיו כו' ע"ש דמצינו לשון צווי גבי בריאה דכתיב כי הוא צוה ונבראו ובירושלמי איתא הגירסא אשר לא צויתי לאומות לעבדם ולפי זה יש לפרש דאם לא שינו לכתוב מלת לאומות היה קשיא ליה מאי אשר לא צוה לעבדם הא בישראל בדרבה מיניה שצוה להם בכמה כתובים באזהרה גם שלא לעבדם ולכך שינו לו לכתוב לאומות שלא צוה להם לעבדם ומיהו שלא לעבדם נמי אינו מפורש באומות דתלמי לא יאמין שהנכרים מצוה על ע"ז:

ולא כתבו לו ארנבת כו' והטילו שם אשתי בתורה כו'. ר"ל שהטילו שמה בשם הטמאים בתורה ובמדרשות ד' הטמאים המפורשים בקרא נגד ד' מלכיות וארנבת נגד מלכות יון:

יפיפותו של יפת יהא באהלי שם כו' וה"נ אמרינן בסוף סוטה ובס"פ מרובה בא"י לשון טורסי למה אלא אי לה"ק אי לשון יונית כו' ולמאי דפריך התם מחכמת יונית דאסירא ולא ידע לפלוגי בין חכמת יונית ובין לשון יונית ה"מ למפרך ממתני' דהכא דמוכחא דלשון יונית שרי:

דף י:

דבר זה מסורת כו' כ"מ שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער כו'. השתא משמע ליה מלת ויהי מורה על כך ויהי שניהם מל' צרה כדלקמן ולמאי דמסיק כל ויהי איכא למימר הכי ואיכא למימר הכי אלא כל מקום שנאמר ויהי בימי מסורת הוא שהוא לשון וי כו' דמשמע להו בהנהו ה' ויהי בימי דמלת ויהי מיותרת בהו למדרש וי הי:

ויהי בנסעם מקדם וגו' נבנה לנו עיר וגו' ולכאורה ה"ל לאתויי קרא דלעיל מיניה ויהי כל הארץ שפה אחת וגו' אלא משום דההוא לא מוכחא כ"כ דאיכא לפרושי למעלה קאמר שהיה להם שפה אחת כעין עוה"ב ומיהו ליכא לאקשויי מיניה דאיכא לפרושי ביה נמי לשון צער לפי שהיה להם שפה אחת באו לעצה א' הרעה נבנה לנו עיר וגו' ובב"ר פליגי ביה אמוראי:

ויהי ביום השמיני אותו יום היה שמחה כו'. והכי איתא במדרש מת"ל ויהי מלמד שהיה שמחה לפניו כיום שנברא בו העולם במעשה בראשית נאמר ויהי ערב וגו' וכאן אומר ויהי ביום וגו' ויש לדקדק בזה כיון דמסיק דאיכא הכי ואיכא הכי מאי אולמא למילף האי ויהי ביום השמיני וגו' מויהי ערב ואימא דיליף ליה מכל הנהו ויהי דהתם לשון צער וי"ל דהא פשיטא ליה דאותו יום שמחה הוה שעליו נאמר ביום שמחת לבו וגו' אלא שבא ללמוד דהיתה השמחה גדולה כ"כ כיום שנברא כו' דמיון השמחה כי כמו שהשמחה שביום שנבראו שמים וארץ היא השמחה הרצון והקיום לפניו כן בהקמת המשכן נתייחד שמו שם ברצון וקיום אשר לפניו ואמרו במדרש להלן בהקמת המשכן נאמר ויהי המקריב ביום הראשון גו' הראשון לבריותו של עולם אמר הקב"ה כאילו באותו יום בראתי עולם י' עטרות נטל אותו יום ראשון למעשה בראשית כו' ע"ש:

והכתיב ויהי כאשר ראה יעקב את רחל כו'. ק"ק ואימא דנפרשיה מלשון צער ויהי כאשר ראה וגו' ורחל עקרה דכה"ג דרשו בסמוך בחנה ויהי איש אחד וגו' וה' סגר רחמה וגו' וי"ל דגבי רחל איכא הפסק בענינא משא"כ גבי חנה דענינא חד:

ויהי בימי אינו אלא לשון צער ה' ויהי בימי הוו כו'. ד' מהם מפורשים בתרגום דמגילה מה היה הצרה ע"ש אבל הה' ויהי בימי יהויקים וגו' אינו מפורש שם מה היה הצרה לפי שהוא פשוט דבימיו התחיל הגלות והחורבן ובמדרש ילקוט מפורש מה צרה היתה שם יקרענה בתער הסופר והשלך אל האש כיון שראו כך התחילו הכל צווחין וי וי:

אמוץ ואמציה אחי כו' משום דכסתה פניה כו'. כל הסוגיא מפורש פ"ק דסוטה:

מלכים מדוד נביאים כו' וכתיב חזון ישעיה כו'. דוד ושלמה נמי בכלל מ"ח נביאים קחשיב להו לקמן ואפשר דהוצרך לאתויי לישעיה דהוה נביא קבוע ביותר:

מקום ארון אינו מן המדה כו'. עיין כל הסוגיא בפרק המוכר פירות ושם מפורש:
שם זה הכתב שאר זה לשון כו'. נראה לפרש ע"פ מה שכתבו ממה שחנן הש"י את האדם יותר מכל ב"ח שבעולם הא' שיוכל האדם להודיע לחבירו הרחוק ממנו שלא ידעו בו שאר כל האדם כל מבוקשו ע"י כתב וחתימתו בו. הב' ע"י לשון שהוא דבור בקרוב לו שישמע דבורו. וקאמר דאלו ב' החנינות חיסר וכרת הש"י מבבל דהיינו שיודיע לחבירו ע"י שם זה הכתב דהכל הולך אחר החתימה שהוא שם של אדם אחר הכתיבה ושאר שהוא מלשון קירוב דהיינו לשון הדיבור שהוא הידיעה בקרוב לחבירו שמדבר עמו בלשון שהמלכיות משתמשין בו שאין שאר כל אדם מכירין בו כמ"ש התוס' דלשון כל אדם שהיה שם ארמית לא נכרת מהם:
ואמר נין זה מלכות כו' פרש"י לשון ממשלה כו'. ע"ש ויש לפרשו מלשון בן ממש כי מבני בלשצר ואילך נכרת מלכות בבל. ואמר ונכד זו ושתי שהיתה בת בלשצר שגם ממנה נכרת מלכותה:
שעשה עצמו ע"ז דכתיב בכל הנעצוצים וגו'. לפי פשוטו גם שם הוא מלשון קוצים וסירים ולא ידענא מהיכא משמע ליה טפי שהוא לשון ע"ז:
זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים כו'. כמפורש בסוף מסכת חולין שהיו למרדכי שמות אחרים בלשן פתחיה אבל נקרא במגילה מרדכי ע"ש החשיבות והגדולה שהיה ראש לגדולה כמו מר דרור שתרגומו מרי דכיא שהוא ראש לבשמים וז"ש יעלה ברוש שיעלה לגדולה דוגמת הראש לבשמים מר דרור שהוא גם כן ודאי למעלתו:
ששרף רפידת בית ה' כו'. כי שם היא מקום שכינה רפידתו זהב הוא כפורת הזהב אשר עליו היה השכינה שרויה כפרש"י שם ואמר יעלה הדס כו' דהיינו שתעלה לגדולה ולשם טוב ולא תהא קרויה עוד אסתר ע"ש הגלות ואנכי הסתר אסתיר וגו' כמפורש בסוף חולין:
והיה לה' לשם זו מקרא כו'. לפי שאין שם שמים נזכר מפורש במגילה קאמר שע"י קריאת מגילה בברכותיה נקרא השם של הקב"ה ואמר לאות עולם לא יכרת אלו ימי פורים כדכתיב וזכרם לא יסוף מזרעם:
ומי חדי הקב"ה במפלתן כו' כל הסוגיא מפורש בס"פ אד"מ גבי באבוד אחאב רנה כו' ע"ש והתם נתקיים גם סיפא להאביד אתכם וגו' אבל הכא גבי המן סיפא דקרא להאביד וגו' לא נתקיים מ"מ רישא דקרא כן ישיש גו' אחרים משיש כדמסיק מדלא כתיב ישוש נתקיים גם בימי המן שהיה שמח לפי מחשבתו הרעה במפלתן של ישראל כמ"ש ויצא המן וגו' שמח וטוב לב וגו':

נתן חכמה ודעת ושמחה וגו' זה מרדכי כו' שמצינו בו שהיה חכם גדול כמפורש במסכת מנחות שע"כ נקרא פתחיה ובלשן ונתקיים על ידו השמחה לכלל ישראל כמ"ש ליהודים וגו' שמחה ויקר ואמר ולחוטא נתן ענין כו' זה המן כדאמרינן פ"ק דסוטה המן נתן עיניו במה שאין ראוי לו גם מה שבידו נטלו ממנו:

ושמתי וגו' והאבדתי ממנה מלך זו ושתי כו'. לפי הנראה זאת הנבואה שנאמר בה הנני שובר קשת עילם וגו' נאמר על איבוד מלכות פרס על ידי אלכסנדרוס אחר שנבנה הבית שני אלא דהאי קרא ושמתי כסאי בעילם וגו' משמע ליה דנאמר בימי הגלות קודם שנבנה בית שני שהיה אז כסא של הקב"ה בעילם כמ"ש בגלות עילם שכינה עמהם ולא מצינו אז שנאבדו שם אז מלך ושרים במלחמה אלא שעל ושתי שהיתה מלכה בת מלך ועל המן ובניו שהיו שרים נאמר כן:

דף יא.

כי עבדים וגו' ויט עלינו חסד וגו' פרש"י סיפא דקרא לתת לנו מחיה ע"ש ר"ל דזה הוא הרמז על מעשה המן שבקש להרוג ולאבד והמלך הטה חסד לתת לנו חיים:

באש בימי נ"נ כו'. פרש"י שהטילנו לתוך כבשן אש ע"ש. ואפשר לפרש על חורבן הבית שנאמר וישרוף את בית ה' וגו' ואמר ותוציאנו לרויה בימי המן כו' מלת רויה נופל על המשתה כמו כוסי רויה שהוצאת מצרה לגאולה היה כולו בסבת המשתה במעשה ושתי ובמעשה אסתר:

זכר חסדו ואמונתו לבית וגו'. לפי שהיו רבים מהם באותו דור שנתחייבו כליה לפי שנהנו מסעודת אחשורוש לולי מרדכי וסיעתו הצדיקים שבאותו הדור לזה אמר זכר חסדו לאותן שאינן ראויין לגאולה ואמונתו לראויין לגאולה ולפי שהיתה הגאולה על ידי אשה שהיא אסתר אמר לבית ישראל כמ"ש כה תאמר לבית יעקב אלו הנשים כו' ואמר וראו כל אפסי ארץ את ישועת וגו' שהיתה הגאולה בכל עולם כמה שאמר לקמן דמלך אחשורוש בכיפה:

ארי נוהם וגו' זה נ"נ הרשע כו'. נקט בהאי קרא המרשיעים על ישראל בע' שנה דגלות בבל ארי נוהם זה נ"נ כו' שהחריב הבית דכתיב עלה אריה ובהך נבואה דדניאל דמייתי בסמוך דכתיב קדמיתא כאריה וגו' נמי על נ"נ ומלכות בבל ניבא אלא דבהך קרא עלה אריה גו' מפורש טפי דעל נ"נ ניבא ואמר דוב שוקק וגו' זה אחשורוש שהרשיע ג"כ על ישראל במעשה המן גם הוא שכתב שטנה שלא יבנה הבית בימיו ודימו לדוב כו'

מפורש פ' י' יוחסין ע"ש ואמר מושל רשע זה המן כו' שהיו דלים מן המצות כו' שע"כ נתחייבו כליה:

בעצלתים ימך כו' בשביל עצלות כו'. דהיינו בשביל ביטול תורה שהיה באותו דור נתחייבו כליה וכה"ג דרשו האי קרא לענין גשמים בפ"ק דתענית שנעצרים בשביל ביטול תורה ולכך כינה את הקב"ה מקרה ע"ש המקרה במים וגו' שנעשה מך מאותן מים כמה שאמר כשאין ישראל עושין רצונו מכחישין פמליא של מעלה:

לולי ה' וגו' בקום עלינו אדם ולא מלך כו'. זה המזמור איתא במדרשות שכוונו בו על עשו וזרעו שהרשיעו והריעו עלינו בכל הדורות יותר מכל שאר האומות והוא שאמרו במדרש יאמר נא ישראל ישראל סבא. כתיב וישכב במקום ההוא אריב"ל כאן שכב הא כל עשרים שנה שהיה בבית לבן לא שכב ומהו אמר כו' כל ספר תהלים כו' והיינו שהתפלל שיהיה ניצול מפני עשו שבשבילו ברח לבית לבן ואמר שהוא סימן לבניו בגלות אדום שתפשנו אומנות אבותינו שנתפלל כן לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם אל תקרי אדם אלא אדום כמ"ש ואתן אדם תחתיך ואמר שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו לולי ה' שהיה לנו ולפי שהגזירות בגלות אדום נחלקו לג' חלקים במדרגה מרעה לרעה הא' שגזרו שלא יהיה לבר ישראל מחיה להחיות נפשו ובני ביתו השניה שגזרו הריגה ממש והג' גזירת שמד וז"ש אזי חיים בלעונו היא הגזירה לבלע ממנו המחיה כמ"ש ראה חיים עם האשה שלא יהיה לישראל שום מחיה בחרות אפם בנו לבקש תואנה ועלילה ע"ז ועל גזירה שניה גזירת כליה ממש אמר אזי המים שטפונו נחלה עבר על נפשנו כפל הענין על גזירת הריגה שהיא לגוף ולנפש ועל גזירה הג' שהיא גזירת שמד אמר אזי עבר על נפשנו המים הזידונים וגו' דהיינו לנפש לבד אבל אמר שהועילה תפלתן של ישראל וברוך ה' אשר לא נתננו טרף לשיניהם ע"פ מ"ש דראה דניאל ד' חיות סימן לד' מלכיות דרביעי לא מפורש שמה אלא דצורתה שנין ברזל לה אכלה ומדקה ושארא ברגלה רפסה שזה סימן למלכות אדום שנדמה בכחו לחזיר מיער דכחו בשיניו ואכלה מדקה בשיניה כל האומות בכח שיניו שהוא סימן טומאה לחזיר אבל בשארה שהוא שארית ישראל אין לו כח בשיניו שהוא סימן טומאה לו אבל יש לו כח על ישראל דברגליה שהוא סימן טהרה לחזיר רפסה ואין לו כח לכלות ישראל בשיניו וז"ש ברוך ה' אשר לא נתן לו כח לטרוף בשיניו לכלותינו כמו על שאר האומות עובדי כוכבים וז"ש הקול קול יעקב והידים ידי עשו ר"ל כפשטיה דאי לאו קול קול יעקב בתפלה ולימוד תורה היה שולט על ישראל גם בשיניו לכלותם אבל כיון דקול קול יעקב בתפלה ותורה אין כחו אלא ידים ידי עשו שהוא סימן טהרה שלו בדריסה בעלמא ואמר נפשינו כצפור נמלטה וגו'

על פליטי הגזירה שבכל דור היפך שאמר עבר על נפשנו המים וגו' ודימה ישראל לצפור שהוא עוף קטן וטהור ובקל הוא נמלט בשבר קטן בפח משא"כ שאר האומות עובדי כוכבים שנדמו לעופות טמאים גדולים שלא יוכלו להמלט מהר ונתנו טרף לשיניהם ומסיים ביה עזרנו בשם ה' וגו' היינו בקיבוץ גליות בב"י וע"פ מ"ש פ' האשה אר"י גדול יום קיבוץ גליות כיום שנבראו בו שמים וארץ דהכונה בו כיום ראשון שנבראו בו שמים וארץ שהיה הוא ושמו א' שע"כ נאמר בו יום אחד ולא ראשון שבו ביום שיתף הקב"ה שמו המיוחד למדת הדין כמ"ש ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים כך בקיבוץ גליות יתייחד שמו הגדול כמ"ש ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד וז"ש עזרנו בקיבוץ גליות בשם ה' דהיינו בשם המיוחד שהוא השם ששיתף במעשה שמים וארץ ועיין עוד בזה פרק האשה וקאמר הכא דגם מעשה המן שבא מכחו של עשו ועמלק נרמז כאן מדכתיב בקום עלינו אדם ולא מלך וק"ל:

ברבות צדיקים ישמח העם זה מרדכי כו'. לפי שהיו באותו דור בגלות צדיקים ורשעים אמר מה שנצלו הוא לפי שעולם נדון אחר רובו כדאמרינן ספ"ק דקידושין וע"כ אמר ברבות צדיקים על הרשעים דהיינו מרדכי ואסתר וסייעתייהו אז ישמח העם או שלשון ברבות הוא מלשון חשיבות לפי התרגום רבו מלשון חשיבות כשנעשו מרדכי ואסתר חשובים ישמח העם ובמושל וגו' יאנח עם שינה הכתוב לכתוב ישמח העם בה' הידיעה ויאנח עם בלא ה' ע"פ מ"ש המפרשים לפי שהמן בקש ישנו עם אחד וגו' ולא הזכיר איזה עם והיו בשושן כל האומות בספק וע"כ אמר והעיר שושן נבוכה שכולם היו מצטערים ודואגים שמא עליהם בקש המן לאבד משא"כ בכל מדינה ומדינה דכתיב בהו אבל גדול ליהודים כי שם ידעו כונתו על היהודים ע"י הכתבים כדכתיב ונשלוח ספרים וגו' ולאבד את כל היהודים וגו' וז"ש כאן ברבות צדיקים בשושן זה מרדכי ואסתר בעת גאולתן ישמח העם המיוחד שהוא ישראל שאז ידעו גם בשושן מחשבת המן הרשע שעליהם היה אבל במשול רשע זה המן שאז עדיין לא ידעו בשושן על איזה עם כונתו אז יאנח עם דהיינו כל עם ועם שכולם היו בספק:

מהכא כו' אשר לו אלהים קרובים כו'. כי המן אמר שכבר הרחיקם אלהיהם מעל פניו וז"ש ישנו עם אחד מפוזר ומפרד בין העמים בכל מדינות וגו' ע"כ אמר כי לו אלהים קרובים בכל קראנו גו' דהיינו בכ"מ שקראנו אליו הוא קרוב לנו ואין כאן הרחקה כי מלא כל הארץ כבודו:

או הנסה אלהים וגו'. דימה גאולתן בימי מרדכי ואסתר לגאולתן במצרים כמ"ש שם עתה ידעתי כי גדול ה' כי בדבר אשר זדו וגו' שהפליג בגאולת מצרים כי בדבר אשר

חשבו לידון ישראל במים כמ"ש כל הבן הילוד היאורה וגו' הם נדונו במים בים סוף כן היה גאולתן אז כי נהפך הפור לפורינו שהם חשבו להשמיד וגו' את כל היהודים בו בדבר נדונו ויכו היהודים בכל אויביהם מכת חרב והרג גו' והיינו הנסה אלהים לקחת גוי מקרב גוי גו' להיות גוי זה תחת הגוי אשר חשבו עליהם רעה:

ויהי הדא הוא דכתיב והתמכרתם שם לעבדים גו'. כפל הצרה דלעבדים ושפחות אין קונה ולהריגה יש קונה כמ"ש כי נמכרנו אני ועמי להשמיד גו' ואלו לעבדים ושפחות גו':

לא מאסתים בימי יונים כו' לכלותם בימי המן כו'. אין זה כסדר הגליות ושעבוד המלכיות דימי המן קדמי טובא ואפשר דלכלותם משמע ליה טפי על המן שבא להשמיד ולהרוג ולאבד גו' אבל גירסת הילקוט חשיב להו לשעבוד ארבע מלכיות כסדרן לא מאסתים בימי כשדים כו' לא געלתים בימי מדי כו' לכלותם בימי יונים כו' להפר בריתי בימי רומיים כו' ושמואל דחשיב הכא בימי אספסיינוס ובימי רומיים בתרתי צ"ל בימי אספסיינוס על ימי החורבן ובימי רומיים היינו באריכות הגלות דורות כמ"ש רבי וחכמי הדורות וחשיב בימי יונים אע"ג דבהאי קרא בארץ אויביהם כתיב י"ל כיון דהיה אז ממשלת יונים עליהם גם בא"י בארץ אויביהם מקרי והוא מבואר דגאולת מצרים לא חשיב לפי שהיתה גאולה שלימה על ידי הקב"ה כמ"ש אני ולא מלאך כו' אבל בד' אלו הגאולות דחשיב הכא לא היה בהן גאולות שלימות רק על ידי אמצעי כדקאמר לא מאסתים בימי כשדים על ידי דניאל כו' בימי יונים על ידי שמעון כו' ומסיים כי אני ה' אלהיהם לעתיד שאין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהן כי בכל אלו ד' גאולות עדיין היו תחת ממשלת אומות משא"כ לעתיד שתהיה הגאולה שלימה ע"י הקב"ה כמ"ש אני ה' ולא מלאך כמו ביציאת מצרים כמ"ש כימי מצרים אראנו נפלאות וע"כ אין כל אומה ולשון יכולין לשלוט בהן אז ובכן בב"י א"ס:

מהכא ואם לא תורישו את יושבי הארץ גו'. עיין פרש"י ונראה דאסיפא דקרא סמיך דכתיב וצררו אתכם על הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אתם יושבים בה יתירא הוא דודאי בארץ כנען מדבר כל הענין לעיל מיניה אבל על הארץ אשר אתם יושבים בה לאו בא"י מדבר אלא בארץ של כל עולם אשר אתם יושבים בה מרמז בימי המן שאמר עם אחד מפורד בין העמים ואז וצררו אתכם כמפורש ביה צורר היהודים:

מהכא כאשר דמיתי גו' אעשה לכם כו'. פרש"י אף אלו כמעט כלו עכ"ל ועי"ל דהפסוק הזה אין לו הכרע אם לרעה אם לטובה ורמיזא אמעשה דהמן אם לרעה לפי המחשבה כאשר דמיתי להם לאבד אני מדמה לעשות לכם ואם לטובה לפי המעשה כאשר דמיתי

להם שישלטו בכם אעשה לכם שאתם תשלטו בהם ולקיים מ"ש ביום אשר שברו אויבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם:

אחשורוש אחיו של ראש כו' גם בתורה נתנו טעם לכמה שמות וע"כ ראו החכמים ז"ל ג"כ בדרשותיהם לתת טעם לקצת שמות וע"פ מ"ש ר"מ דייק בשמא וקאמר אחיו של ראש ובן גילו כו' דודאי לאו אחיו ממש היה אלא פירושו בן גילו כי האחים על הרוב דומים זה לזה והיינו שהיו דומין בבן מזלו שזה הרג כו' מזלו מאדים כדאמרינן ספ"ב דשבת האי מאן דבמאדים יהא גבר דאשיד דמא כו' ומ"ד שהושחרו פניהם כו' כשולי קדירה כו' ומלת אחשורוש אותיות שחור אש דבר השחור מן האש דהיינו שולי קדירה ומ"ד כל שזוכרו אומר אח לראשו כו' יש לפרש כל שזוכרו מצטער ואומר על ראש עצמו אח וצרה וא"נ אומר בדרך קללה על ראש המלך אח וצרה ומ"ד שהכל נעשו רשין כו' דהיינו נמי אחשורוש שהכל צועקין אח וצרה על שנעשו רשין בימיו:

הוא אחשורוש הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו כו'. התחיל בהוא אחשורוש שהוא בנין אב לכולן שבו מפורש טפי כמ"ש בתחלת מלכותו כתבו שטנה גו' וקאמר קרא הוא אחשורוש כמו שהיה רשע מתחלתו בבנין הבית כן היה בסופו במעשה המן וכן בדתן ואבירם הן ברשען מתחלתן בעוד שהיו במצרים כשא"ל משה רשע למה תכה רעך כו' כמו כן היו בסופן במעשה קרח וכן בהוא עשו ברשעו מתחלתו כשמכר הבכורה שהיה נער בן ט"ו שנה כן היה בסופו כדמפרש פרק קמא דסוטה כשהיה מערער על קבורת יעקב וכן הוא המלך אחז פסוק הוא בד"ה וריש הפסוק ובעת היצר לו ויוסף למעול בה' הוא המלך אחז דהיינו שכבר הרשיע בתחלתו והוסיף בסופו למעול בה' ולא חשיב רק ארבע הכא ובמדרש חשיב חמשה לרעה דהיינו הוא גבור ציד:

אברם הוא אברהם בצדקו מתחלתו כו'. כמ"ש בן ג' שנים הכיר אברהם את בוראו שנאמר עקב אשר שמע אברהם וגו' כמנין עקב וסופו מפורש למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות צדקה וגו' וכן במשה ואהרן שהיו צדיקים מתחלתן כו' שלא נמצא בהם שום חטא במותן רק מי מריבה וכן דוד הוא הקטן כו' דע"כ לאו ממש קטן היה דכתיב בענינו כי נער אתה וגו' ואם ר"ל שהוא קטן מאחיו שנזכרו שם ה"ל למכתב הקטן מהם וע"כ דרשו כשם שבקטנותו קודם שנעשה מלך הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בתורה דהיינו מפיבושת כדאמרינן בריש ברכות שנקרא מפיבושת ע"ש שהיה מבייש פני דוד בהלכה כך במלכותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו בחכמה דהיינו אחיתופל שקראו אלופי ומיודעי שקבל ממנו דבר חכמה כדמפורש פרק החליל בענין כשחפר יסוד המקדש ובמדרש חשיב עוד ב' הוא חזקיה המלך הוא עזרא עלה וגו' ע"ש:

המולך כו' שמלך מעצמו כו'. דרש כן דאל"כ לכתוב הוא אחשורוש מלך מהודו וגו' דתחלת המקרא ויהי בימי וגו' משמע דבלשון עבר משתעי:
מהודו כו' וח"א הודו וכוש גבי הדדי קיימי כו'. ר"ל וא"כ ע"כ לאו כמשמעו קאמר דהא כתיב שבע ועשרים ומאה מדינה דהוי טפי אלא כשם כו' וכה"ג מפורש בפ' כ"ג גבי מתפסח ועד עזה ע"ש:
בתחלה מלך על ז' כו' אלא מעתה ושני חיי עמרם וגו' ולא תקשי ליה משני חיי אברהם ק' שנה וע' שנה וה' שנים דהתם ודאי איכא למדרש בי' כיון דכתיב שנה בכל כלל וכלל כמו שפרש"י גבי שני חיי שרה וכמו שהאריכו בזה הרמב"ן (והראב"ן) והרא"ם ע"ש משא"כ הכא דלא כתיב מדינה בכל כלל ודומיא דהכי בשני חיי עמרם דלא כתיב שנה בכל כלל ולכך פריך מיניה ועוד נראה דהכא דריש ליה מדשינה לכתוב מספר קטן קודם דהיינו ז' ואח"כ כ' ואח"כ ק' ולא כן דרך הכתובים בשני חיי אברהם ושרה וישמעאל דכתיב בהו המספר גדול קודם ולכך פריך אדהכא דשני חיי עמרם נמי בכה"ג המספר קטן קודם וק"ק אמאי לא פריך מקראי דלעיל מניה בשני חיי לוי ושני חיי קהת דכתיבי נמי בכה"ג המספר קטן קודם:
דקרא יתירא כו' ש"מ לדרשה כו'. ולכך הקדים מספר קטן לאשמועינן דמעיקרא בזמן ושתי המלכה לא מלך רק על ז' מדינה וכשנשא אסתר זכה למלוך עוד על כ' ועוד על ק' ואיתא במדרש קכ"ז מדינות בזכות שרה שהיו שני חייה קכ"ז שנים:
אחאב דכתיב חי גו' אשר לא שלח לבקשך וסיפא דקרא ואשביע את הממלכה ואת הגוי גו':
ונ"נ דכתיב והיה הגוי והממלכה אשר לא יעבדו וכו'. בקרא דלעיל מיניה כתיב ועבדו אותו כל הגוים ואת בנו ואת בן בנו גו' דהיינו אויל מרודך ובלשצר ולא חשיב להו אפשר דנ"נ וזרעו קאמר ומיהו ק"ק אמאי לא קא מייתי הכא ההוא קרא דלעיל מיניה:

דף יא:

הניחא למ"ד מלך והדיוט כו' מה שיש לדקדק בזה מפורש פרק מי שאחזו:
שמלך על העליונים כו'. פרש"י על העליונים על השדים עכ"ל דלא ניחא להו למימר שהיה שולט על המלאכים העליונים אבל על השדים מצינו ששלט כדאמרינן פרק מי שאחזו דהיינו דכתיב עשיתי לי שדה ושדות וקרויין עליונים שהם שטים באויר תחת השמים הנקרא כסא ה' כמ"ש השמים כסאי גו' והיינו שישב על כסא ה' כאילו ישב

על השמים שהם למעלה מן השדים אבל המלאכים הם למעלה מן השמים ולא מלך עליהן שלמה:

הא איכא ירושלים דלא כו'. ודקאמר מי בכל אלה הארצות גו' ע"כ בשאר ארצות קאמר וכן מפורש מי בכל גו' אשר הצילו גו' כי יציל ה' את ירושלים גו' אבל ליכא למימר הכא דקא משתבח נפשיה כדקאמר בסמוך דהא עם אנשי ירושלים היה מדבר שידעו שלא כבשן:

הא איכא שבע דלא מלך דכתיב כו'. ודכתיב כתב לכל עממיא ולישניא די דארין בכל ארעא גו' היינו שהודיע כן לכל האומות גם לאותן שבע שלא היו כבושין תחתיו שהציל הקב"ה בנס את דניאל כמפורש בקרא:

התם אשתבוחי דקא משתבח בנפשיה וכו'. ר"ל דאיהו גופיה קאמר הכי להשתבח עצמו גם בדבר שאינו דלישנא דמדבר בעדו הוא ולא כן הכתובים דלעיל:

ונ"נ מנלן דמ"ה כו' דאמר מר גלו בז' גלו בח' כו' דאמר מר שנה ראשונה כו'. לא הוה איצטריך ליה לאתויי בכל זה דמלך מ"ה שנין אלא ההוא קרא דסוף ספר מלכים דכתיב ויצא יהויכין גו' ויקח אותו מלך בבל בשנת שמנה למלכו וכתיב שם בסופו ויהי בל"ז שנים לגלות יהויכין גו' נשא אויל מרודך גו' את ראש יהויכין גו' תמני ול"ז הרי מ"ה דנ"נ כו' אלא דאגב גררא בא ליישב רומיא דקראי בכל זה:

וכתיב ביה בליליא קטיל בלשצר גו' וכתיב דריוש מדאה כו'. הני קראי נמי לכאורה לא הוה צריך ליה לאתויי הכא אלא ליישב האי קרא דלפי מלאות שבעים שנה גו' שודאי נתקיים אז שנתבטל מלכות בבל ודריוש מדאה קביל מלכותא ודכתיב ביה אפקוד אתכם היינו בפקידה בעלמא כו' דכתיב והוא פקד עלי גו' כדלקמן ובלשצר טעה לומר דלגאולה ממש קאמר קרא כדקאמר תו לא מיפרקי אפיק כו' אבל רש"י פירש לעיל לפי מלאות לבבל כסבור הוא למלכות בבל מיום שנטלה בבל מלכות וזה נ"נ כו' ע"ש משמע מפירושו דזה היה טעותו ולא ידענא מי הכריחו לכך דודאי לפי האמת נמי כן הוא מיום שמשלה מלכות בבל קאמר לפי מלאות לבבל שבעים שנה גו' אלא דטעה בין פקידה בעלמא לגאולה ממש כדמוכח' הסוגיא ולקמן לפי סדר עולם יתיישב זה:

מאי לבבל לגלות בבל כו'. דהיינו מגלות יהויכין שהיה שמונה למלכות נ"נ וטעי ליה לממני ע' שנין מחורבן ירושלים דהיינו מגלות צדקיהו שהיה י"א שנה אחרי זה ומשמע מזה דהוה ידע אחשורוש נמי נבואה זו למלאות לחורבן ירושלים גו' ואפשר דהוה טעי לומר מחורבן ירושלים היינו מגלות יהויכין שהיה תחלת החורבן ובלשצר נמי אפשר דהוה ידע נמי זאת הנבואה למלאות לחורבן ירושלים גו' אלא דהוה טעי לומר דהיינו

מיום שכבש את יהויקים שהיה בשנה שניה למלכות נ"נ דהוה כמו תחלת החורבן של ירושלים ועוד אפשר דבלשצר וכן אחשורוש כפרו בנבואה זו משום דהך נבואה לפי מלאות לבבל ע' שנה גו' סותר לפי דעתם הך נבואה דלמלאות לחורבן ירושלים דלא הוי ידעי ליה למימר דהך לפי מלאות לבבל לענין פקידה בעלמא קאמר כדלקמן:

אלמה כתיב באדין בטילת עבודת כו'. אסיפא דקרא סמיך עד תרתין למלכות דריוש גו' ופרש"י שנקראו לו ג' שמות דריוש כורש ארתחששת' כו' הכי מפורש ברפ"ק דר"ה כורש שמלך כשר היה ארתחששת' ע"ש מלכותו ומה שמו דריוש כו' וע"ש בתוס':

דף יב.

בפרש"י בד"ה תנ"ה דבשנת כו' למדנו מברייתא זו כשמת בלשצר כו' אלא ע' חסר א' כו' ואנחנו מנינו למעלה כו' וג' דבלשצר כו' עכ"ל צ"ע בדבריו דהא לא מנינן לעיל אלא תרתי דבלשצר דבג' נהרג ושבעים דמנינו לעיל היינו מיום שמלך נ"נ בנינוה אבל מכיבוש יהויקים שהיה בשנה שניה ודאי דהיה ע' חסר א' ויש ליישב פירושו לפי מה שהביא מלישנא דסדר עולם דלא חשיב ליה ע' שנין אלא מיום שכיבש את יהויקים ששלט על ישראל וה"ל חסר א' לפי מה שמנה לעיל תרתי דבלשצר ויש להגיה בפירושו תרתי דבלשצר וע"פ דברים אלו נמשך גם פירושו דלקמן בד"ה לפקידה כו' שהיא שנת ע"א לכיבוש יהויקים שפשטה בבל על ישראל:

בגמ' אף דניאל טעה כו'. מפו' יפה בפרש"י ס' דניאל ע"ש:

לפקידה בעלמא כו' והוא פקד עלי לבנות גו' גם שנתבטל הבנין י"ח שנה עד תרתין לדריוש מ"מ היתה אז פקידה שנתיישבו ישראל קצת מאז בא"י וכמ"ש שם מי בכם גו' ויעל לירושלים גו' וכדאמרינן בעלמא מעוף השמים עד בהמה נדדו נ"ב שנה כמנין בהמה היה א"י חרב דהיינו נ"ב שנה מגלות צדקיהו עד שנה שמלך כורש הראשון:

הוא יבנה ביתי ויקבץ גלותי כו'. דכתיב בההוא ענינא בסמוך הוא יבנה עירי וגלותי ישלח גו' ותחלת הענין אשר החזקתי בימינו יש רמז על כורש שני בן אסתר שבו יתקיים יבנה עירי שהוא יבנה ביהמ"ק וירושלים והיינו בימינו שהיה בן אסתר ממשפחת ימיני כדכתיב איש ימיני אבל קובל על כורש הראשון אני אמרתי כו' והוא אמר מי בכם מכל עמו גו' וביטל אח"כ הבנין ע"י צרי יהודה:

כתיב חיל פרס ומדי וכתיב למלכי מדי כו' פרש"י דבהאי קרא סמיך מדי לפרתמים ובאידך קרא סמיך מדי למלכי ועי"ל מדהקדים פ"א את מדי לפרס ופ"א הקדים את פרס למדי דרשו כן דפ"א זה חשוב ופ"א זה חשוב:

כתיב הכא יקר תפארת גו' וכתיב התם לכבוד ולתפארת גו'. אבל מלת לכבוד דכתיב הכא כבוד מלכותו וכתיב התם לכבוד ולתפארת לא משמע ליה למדרש הכי דלא משמע ליה יתורא כמו תפארת:

ח"א פקח היה כו' דקרוב רחיקא כו'. י"ל ע"פ מ"ש התרגום מטול מה עבד משקיא אית דאמרי דמרדו עלוה איפרכיא ואזל וכבשינן כו' ועבד להון משקיא כו' ע"ש דהיינו שהיה סעודה זו דרך פיוס ולהכי פליגי דמ"ד פקח היה דבני מאתיה כל אימת דבעי מפייס להו ומ"ד טפש היה דאם היו חזרו הנך רחוקים למרוד בו הוו הנך קיימי בהדי':

מפני מה נתחייבו שונאיהם כו'. שייכא הך מלתא אהאי קרא דכתיב ביה עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן גו' משתה גו' דמשמע בכלל כל העם גו' גם ישראל שהיו שם וכן הוא בתרגום עבד מלכא לכל עמא בית ישראל דאשתכחו בשושן חייבא כו' וז"ש להם א"כ שבשושן יהרגו שבכל עולם כו':

מפני שהשתחוו לצלם כו' פרש"י לצלם בימי נ"נ עכ"ל דמשמע מקרא דחנניה מישאל ועזריה לא השתחוו אבל השאר השתחוו ולא ניחא ליה לפרש שהשתחוו להמן דמשמע מרדכי לא השתחווה לו אבל השאר השתחוו לו דהמן לא עשאו אלוה אלא שהמלך צוה להשתחוות לו מפני הכבוד וק"ק לפי' ר"ת בפרק אלו נערות אהא דאלמלי נגדוהו לחנניה כו' דאותו צלם לא היה ע"ז ממש אלא היה עשוי לכבוד המלך ואע"פ כן היה בו קידוש השם ולכך מסרו עצמם כו' ע"ש וא"כ דקאמר נמי שנתחייבו כליה היינו שהיה להם למסור עצמם כמו שמסרו עצמן חנניה וחביריו א"כ ה"נ י"ל הכא שהשתחוו להמן ואע"פ שלא היו משתחוים לו רק מפני הכבוד היה להם למסור עצמן מפני קדושת השם ויותר קשה לפרש"י במגילת אסתר שעשה המן עצמו אלוה וכ"ה לקמן בפ"ב הו"ל לפרש הכא בפשיטות שהשתחוו להמן ונראה שהשתחוו לצלם לא משמע להמן אלא לצלם שעשה נ"נ בבקעת דורא והיינו משום דהשתחוואה להמן לא היה רק בשושן וא"כ הדרא קושיין לדוכתין שבשושן יהרגו שבכל העולם כו' אבל צלם שבבקעת דורא משמע דלכל העולם היה נעשה:

אף הקב"ה עשה עמהם לפנים והיינו כו'. ר"ל שהם לא עשו כן רק מיראת הריגה כמפורש בספר דניאל ולא עשו כן בלבם לעבוד ע"ז אף הקב"ה לא עשה עמהם רק לפנים ליראם שראוים לכליה שידאגו שיעשו תשובה ע"י כך והיינו כי לא ענה האדם מלבו אם יעשה עבירה בלי לב ויגה הקב"ה בני איש שמביא לו תוגה כדי שיעשה תשובה וינצל מן הצרה:

בחצר גינת ביתן כו'. שלשה מקומות הן דחצר מקום פנוי שמשתמשין בו וגינה מקום זריעה וביתן מקום נטוע אילנות כפרש"י שם ואי מלשון בית ממש כפי' המפרשים ופליגי ביה מר כדאית ליה ומר כדאית ליה:

מאי וחור כו' חרי חרי כו'. מפי' הערוך יריעות מנוקבין שיהיו רואין אלו את אלו פ"א בגדים הראוין לבני חורין כו' ע"ש:

אתה מטיל קנאה בסעודה כו'. כתבו התוס' וא"ת למ"ד לעיל הראוי לגינה לגינה כו' א"כ מטיל קנאה בסעודה וי"ל דס"ל כיון שלא היו רואין זה את זה ליכא קנאה עכ"ל:

אלא הם של כסף ורגליהם של זהב כו'. ודכתיב לעיל מיניה גלילי כסף ועמודי שש לא קאי על המטות אלא על היריעות שהיו מפסיקים ביניהם כפירוש הערוך וכן הוא בתרגום ומן אילנא לאילנא הוו פרישין יריען כו' דליין עלוי אונקלוון דכסף כו' ע"ש ולכאורה מהסברא בהיפך הל"ל דהמטות גופייהו של זהב ורגליהן של כסף ואפשר דהמטות גופייהו מכוסים במצעות יפות דרכן לעשות רגליהן הנראים יותר חשובים ויקרים:

בהט גו' אבנים שמחטטין על כו'. ה' מתחלפת בח' באותיות אחה"ע וכה"ג דרשו אל תקרי מהונך כו' וכה"ג פרש"י לפי הדרש שבסמוך ודר אבן טובה כו' ודרא שמה כו' ומאירה להם כצהרים וסוחרת מלשון סיהרא ה' מתחלפת בח' אבל בתרגום מפרש ג"כ ודר ודורא דכרכי ימא אבל וסוחרת מפרש בענין אחר מלשון היקף:

שונים משונים כו' ראשונים כלו מפני כלים ואתם שונים כו'. נראה לפרש לפי זה הדרש דהכפל וכלים מכלים חד מהם מתפרש מלשון כליון דהיינו שכלו בלשצר וחבורתו ע"י כלי המקדש שהיה משתמש בהן ועתה אחשורוש וחבורתו שונין להשתמש בהן ובא השטן כו' והרג את ושתי כדלעיל והתרגום נמי מפרש ליה על כלי המקדש ויהיה כפול כלים כפשוטו שכלי אחשורוש היו משונים מכלי המקדש דומים לאבר כנגדם אבל שונים לא יתיישב דהול"ל משונים:

ויין מלכות רב כו' שכ"א וא' השקהו יין כו' דלפי פשוטו הל"ל הרבה:

מה דת של תורה אכילה מרובה כו'. משום שלא הוזכר בכל הענין אכילה אלא עשה משתה אל תאמר שהשתיה היה עיקר לכך נכתב כדת של תורה שהאכילה מרובה ועיקר מן השתיה אלא שכלל הסעודה נקראת בכ"מ ע"ש משתה ונ"ל דאשמועינן קרא דאותו רשע חשב שלא נהרג בלשצר על ששתה בכלי המקדש אלא על שהיה משתכר בהן ביותר כמפורש ביה לקבל אלפא חמרא שתה ואמר בטעם חמרא להיתיה למאני דהבא וגו' מן היכלא די בירושלם וגו' ולכך הזהיר אחשורוש על כך שלא ישתכרו בהן אלא ישתו בהן כדת של תורה אכילה מרובה משתיה ומזה כיון שהיה סעודתו אכילה מרובה

משתיה לא הל"ל דהיתה השתיה באין אונס אלא דאשמועינן מילתא יתירתא דהשתיה המועטת מאכילה נמי היתה באין אונס לשתות מיין שלא הורגל אלא מיין מדינתו וכדי שלא ישתכר:

לעשות כרצון איש ואיש כרצון מרדכי והמן כו'. פרש"י שהם היו שרי המשקה במשתה עכ"ל ואין פירושו מבורר לי דאדרבה משמע דיסד המלך את שרי המשקים שיעשו כרצון איש ואיש השותה ונראה כפי' התרגום למעבד כרעות גברא דבית ישראל וכרעות גברא דכל אומה ולשון ומדכתיב איש ואיש בלשון יתר אמרו כי תלה הכתוב כלל ישראל במרדכי והיינו כרצונו שלא להאכילן ולהשתותן דבר איסור דמרדכי גופיה ודאי דלא היה נהנה כלל מאותה סעודה וכן תלה כלל האומות בהמן שרצונו בכל אכילות:

בית המלכות בית הנשים מבעי ליה כו'. בית הנשים הוא מקום צנוע דלא רגילים ביה אנשים אבל עשתה משתה בית המלכות הוא מקום שהמלך מצוי בו דרגילים ביה אנשים כדי להראות יפיה נתכונה לזנות כפרש"י:

דף יב:

יום השביעי שבת היה כו'. דלא ה"ל למכתב ביום השביעי אלא דאתי למימר דביום השבת היה שנקרא שביעי דטב ליביה בחמרא משא"כ ישראל דלא היה אז טב לבם בחמרא אלא שאחר שאוכלין ושותין מתחילין בד"ת כו' ועובדי כוכבים מתחילין בדברי תיפלות כו':

א"ל ובלבד שתהא ערומה כו' מפורש במדרש אחשורוש שהיה טפש אמר אין נאה כאשתי ולא תאמרו מפני שהיא לבושה בגדי מלכות ומקושטה א"ל א"כ תבא ערומה כו' ע"ש וקאמר שבמדה שאדם מודד כו' ר"ל דלהכי אשמועינן דשבת היה ונגזר עליה שתבא ערומה ע"ש שבמדה כו' שהיתה ושתי כו' מפשיטין ערומות ועושה בהן מלאכה בשבת כו' וכ"ה בתרגום וגזר מלכא כו' לאתיא ושתי מלכתא ערטילאה בגין דהות מפלחא בבנת ישראל ערטילאין ומנפצן עמר וכיתן ביומא דשבתא כו' ע"ש ואפשר שהודיע רשעותה שהניפוץ מצער גוף הערומים:

כשוך חמת וגו' זכר את ושתי ואת אשר עשתה וגו'. דלפי ענינו שזכר אותה ועצב על הריגתה בחמתו לא היה להזכיר את אשר עשתה אלא על אשר נגזר עליה הריגה עצב ולכך דרשו אשר עשתה דהיינו ששעבדה כך בנות ישראל כן נגזר עליה:

שפרחה בה צרעת כו' ועשה לה זנב כו' עיין בפרש"י ותוס' ע"פ הירושלמי וכתב בעל הערוך פי' כל דבר שהוא יתר שאינו כמדת חבירו כו' קרוי זנב כו' ע"ש ולא ידענא מי

הכריחו לפרש כך ואימא דזנב ממש עשה לה כבהמה וכה"ג אמרינן בפרק הרואה באדם הראשון שנברא בזנב שנבראת ממנו חוה:

אמאי דלקה ביה כולי האי כו'. דהענין כפול ויקצוף וגו' וחמתו בערה בו ואפשר שדקדק כן מלשון בו דמשמע שחמתו בערה בדבר שתלוי בו דהיינו שזלזלה בדיבורה לקרותו אהוריירי דאבא כו' וההוא גברא אשתטי כו' ולא קראה אותו מלכא:

ויאמר המלך לחכמים מאן חכמים רבנן כו'. מצינו לשון חכמים באו"ה כמו ויקרא פרעה לחכמים וגו' אבל יודעי עתים לא מצינו רק בחכמי ישראל כמ"ש ומבני יששכר יודעי בינה לעתים וגו' והם מכלל סנהדרין שדנין דיני נפשות בזמן שביהמ"ק קיים ולכך א"ל דיינוה ומדלא מצינו שדנו בה אלא ממוכן פסק דינה כדכתיב לא על המלך וגו' ש"מ דלא רצו לדונה מטעם דהיכי נדייני' כו' וא"ל זיל לגבי עמון ומואב דיתבו כו' ואפשר דאלו השרים דחשיב היה מהן מעמון ומואב כמו שהיה ממוכן זה המן מעמלק:

הקרוב אליו כרשנא וגו' כל הפסוק ע"ש הקרבנות כו'. כפרש"י והקרוב מלשון הקרבת קרבן עכ"ל והיינו משום דלפי פשוטו ה"ל למכתב והקרובים אליו בלשון רבים ואמר שמה"ש אמרו לפני הקב"ה כו' ובתרגום איתא נמי הך דרשה ובני יששכר דהזכיר לעיל שלא רצו לדונה הם היו מתפללים כך והזכיר בתפלה זו כלל הקרבנות הבאים לכפרה ובאיזה מקום וע"י מי כרשנא ע"ש כרים בני שנה שהם שני הכרים וכבשים שנקרבו בתמיד של שחרית ושל מנחה שהוא קרבן עשיר שהיה לכלל ישראל חלק בו. ואמר שתר ע"ש שני תורים שהוא קרבן עני שכל אלו נקרבו על אדמתם שנא' מזבח אדמה וקאמר ע"י מי ע"י כ"ג ששימש בבגדי כהונה שבו א' מאבנים טובות הנקרא תרשיש ואמר מרס כלום מרסו בדם שנעשה ע"י שאר כהנים שהיא עבודת הדם השייכה לזריקה המכפרת ומרסנא כלום מרסו במנחות כו' שהיא קרבן בדלי דלות ממוכן כלום הכינו שלחן כו' שהיא עבודת התמידין בלחם הפנים וכענין זה בתרגום:

ויאמר ממוכן זה המן כו'. יש רמז במזמור אילת השחר דכתיב ביה "הצילה "מחרב "נפשי "מיד "כלב וגו' שבו ר"ת המ"ן ממכ"ן ולקמן מייתי ליה אהאי קרא ע"ש ואמר שנקרא שמו ממוכן שמוכן לפורענות כו' פרש"י לפורענות עומד להיות תלוי עכ"ל ועי"ל שמוכן לפורענות להביא פורענות לאחרים מתחלה במעשה ושתי להורגה ושוב אח"כ להרוג ולאבד את כל היהודים וגו':

אפילו קרחא בביתי' פרדשכא כו'. קרחא שפל אנשים נקרא בלשון גנאי קרחא כמ"ש התוס' בפ"ב דבכורות כדכתיב עלה קרח גו' ובפ' שואל מהכא לקרחינאה כמה כו'

ורש"י שפי' שאף הגרדן שר בביתו עכ"ל אין זה פי' של קרחה אלא דר"ל אדם בזוי ושפל כמו הגרדי:

ויפקד גו' ערום יעשה בדעת זה דוד כו' יפרוש גו' זה אחשורוש כו' מפורש בפרש"י ואוסיף על פירושו לשון המקרא ערום יעשה בדעת היינו שדוד לא פי' כלום אלא שאמר קרא שעבדיו אמרו כן וגם בקשו לו נערה אבל הכסיל זה אחשורוש הוא פי' בעצמו האולת ויפקד המלך פקידים גו' ויקבצו כל נערה וגו' ובזה יתיישב שלא הביא קרא דלעיל מיניה ויאמרו נערי גו' יבקשו למלך נערות בתולות גו' אלא דמייתי קרא דבתריה ויפקד המלך פקידים גו' ויקבצו את כל נערה גו' דהיינו שהוא פי' והסכים באולת שא"ל נעריו:

אי ליחוסי קאתי ליחסיה עד בנימין כו'. ובכלל קושיא זו נמי דדורות דביני ביני נמי לא הזכיר דהא שמעי לאו בן קיש הוה אלא בן גרא הוה כדלקמן:

בן יאיר בן שהאיר עיניהם כו'. כמ"ש ליהודים היתה אורה גו' ובן שמעי ע"ש ששמע הקב"ה כי הקיש בתפלתו על שערי רחמים כו' כי כבר ננעלו שערי רחמים כדאמרי' במדרשות שגזר עליהם כליה לולי תפלתו של מרדכי וצדיקים שבאותו דור שנפתחו להם שערי רחמים שננעלו:

קרי ליה יהודי אלמא כו' עיין פרש"י ונערי ל"ג אלא ה"ג אמר רבה בב"ח כו' ע"ש לפי דבריו יהיה אמר רבה בב"ח פירושו של מוכתר בנימוסו דהיינו שייחסו הכתוב בין מצד אב ובין מצד אם אבל בערוך גרס מוכתר בנימוסו הוה כעדי פי' כו' ע"ש ולפי זה י"ל דרבה בב"ח כו' מלתא באנפי נפשיה הוא:

כ"י אמרה לאידך גיסא כו' כפרש"י לצעקה כו' הם גרמו לי הצער עכ"ל ולשון מה שילם לי ימיני כו' אינו מדוקדק לכאורה דמה תשלומים שייך בו ונראה לפרש משום דלפום ריהטה עשה יהודי דהיינו דוד מעשה טוב שלא הרג את שמעי שנולד ממנו מרדכי שהביא הגאולה בתפלתו וימיני שהוא מרדכי שילם ותיקן מה שקלקל שאול דלא קטליה לאגג דכה"ג אמרי רבנן לעיל וקאמר דאינו כן דמה עשה יהודי שלא תיקן כלום במה שגרם שנולד מרדכי דאי לא הוה מרדכי לא היה כאן תקלה דהמן לא היה מקנא אלא במרדכי וכן בימיני לא שילם מה שקלקל שאול דאילו הרג את אגג לא היה נולד המן:

דף יג.

כל הכופר בע"ז נקרא יהודי כו'. וע"פ מ"ש פ"ק דסוטה יהודה כו' וע"ש של הקב"ה דיש בו ארבע אותיות השם ומייתי ליה מדכתיב איתי גוברין יהודאין וגו' אע"ג דקושטא הוא דמבני יהודה הוו כמפורש בריש ספר דניאל מ"מ לא ה"ל למקריין הכא יהודאין אי

לאו דכתיב שם ולאלהך לא וגו' והתוס' כתבו דבפרק חלק איתא דלא היו משבט יהודה עכ"ל אבל בפ"ק דסוטה מוכח דהיו מיהודה שאמרו שם דהקב"ה א"ל ליהודה אני מציל שלשה מבניך מן האש ומאן נינהו חנניה מישאל ועזריה:

כל דבריך אחד הם כו'. וכולם שמות משה הם ונראה דדרשו כן משום דאילו היו ממש בניה לא ה"ל לייחסן אחריה כמ"ש ואלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח לו מרד אלא ה"ל לייחסן ע"ש משפחת אב אלה בני מרד אשר ילדה לו בתיה בת פרעה וע"כ אמרו דלאו בני מרד היו שנולדו לו ממנה ולא נקראו על שמה אלא שהיא גדלתן כדמסיק ומשום דלא מצינו שהיא גדלה רק את משה ע"כ כולן שמות משה הן ירד שירד להם לישראל מן כו' כדאמרינן במסכת תענית מן בזכות משה גדור שגדר פרצותיהן כו' היינו התורה שנתנה על ידו חבר שחיבר ישראל כו' היינו שהיה משה כמו סרסור בין הקב"ה ובין ישראל סוכו שנעשה להם כסוכה כו' היינו להגין עליהם בתפלתו מן הפורעניות במעשה עגל ובמעשה מרגלים יקותיאל שקוו לאל בימיו כו' דהיינו דור המדבר שקוו בכל יום ויום ליתן מן ושלו ובאר ואבי זנוח שהזניח עונותיהן כו' שע"י תפלתו היה הקב"ה סולח להן עונותיהן כמ"ש ויאמר ה' סלחתי כדבריך אבי אבי אבי היינו שלשה אבי דכתיבי דהאי דכתיב גבי אביגדור היינו שהיה אב בתורה לגדור פרצות של ישראל במעשיהם הרעים שהיה להן כבר במצרים ואבי סוכו דהיינו אב בחכמה יודע להתפלל על ישראל להגין עליהם מן הצרות כמ"ש מי כהחכם יודע פשר וגו' זה משה ואבי זנוח אב בנביאים שידע לבם הרע ואעפ"י כן בקש על כפרתן:

שכפרה בע"ז כו' שירדה לרחוץ מגילולי כו' מפורש פ"ק דסוטה:

אשר הגלה וגו' שגלה מעצמו כו'. דלא ה"ל למכתב אלא אשר הגלה מירושלים עם יכניה וגו' עם הגולה וגו' אשר הגלתא יתורא דקרא הוא אלא לומר לך דהם גלו עם יכניה בע"כ ע"י נ"נ אבל הוא גלה עמהם מעצמו:

ע"ש הצדיקים שנקראו הדסים כו'. כי האדם עץ השדה הוא ואדם הרע דומה לאילן סרק שעומד לשריפה וכמ"ש ס"פ החובל אזל דיקלא בישא אצל קינא דשרכי ובהיפך אדם הטוב דומה לאילן טוב כמ"ש צדיק כתמר יפרח וגו' שנושא פירות טובים וכן ההדס בריחו הטוב:

אסתר ע"ש שהיה מסתרת דבריה שנאמר אין אסתר מגדת את עמה וגו'. עשתה כן כדי שלא יתקנאו בה וז"ש ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה כמפורש לעיל דכל אחד ואחד נדמתה לו כאומתו ובתרגום נתנו טעם אחר:

שהיו א"ה קורין אותה ע"ש אסתהר מלשון סיהרא וכן הוא בערוך:

לא ארוכה ולא קצרה כו' הוא מעלה בבן אדם כמ"ש בחנה זרע אנשים לא ארוך ולא גוץ כו' ע"ש:

אל תקרי לבת אלא לבית כו'. פירוש לאשה כדאמרינן בעלמא קריתי לאשתי ביתי:

ואת שבע הנערות וגו' שהיתה מונה בהן ימי שבת ומדכתיב הראויות לה דריש לה דהיינו שהיו ראויות לה לידע ימי השבוע ובתרגום מפורש שהיה להן שמות כפי מעשה כל יום מימי השבוע ע"ש:

וישנה ואת נערותיה וגו' שהאכילה מאכל יהודי דהיינו ששינה לה מאכל עם נערותיה משאר הנשים ומפורש בתרגום דגם נערותיה צדקניות היו שלא רצו לאכול דבר איסור ומ"ד שהאכילה קדלי כו' היינו ששינה ליתן לה מאכלה משאר יהודים או שינה ליתן לה מאכל שמן וטוב ומתוך אונסה אכלה כפרש"י ומ"ד ששינה להן לאכול בזרעונים כמו שמצינו בצדיקים:

מאי שמן המור כו' סטכת כו' מפי' הערוך מירא דכיא וכן הוא בתרגום אונקלוס מר דרור מרי דכיא ועיין באורך בזה ברמב"ן פרשת כי תשא ואנפיקינון שמן זית כו' שמשיר את השיער כו' ובערוך בשם ר' מצליח שמשחיר השיער ובשמעתין משמע דפליגי אבל בתרגום פי' את שניהם בשמן המור וז"ל וירחץ בסטכי' ואנפקינון דמנתר ית שערא כו' ע"ש:

מגנותו של אותו רשע למדנו שבחו כו'. דודאי לא בא הכתוב לספר שבחו של רשע אלא גנותו כפרש"י אלא דמתוך גנותו למדנו כו':

ותהי אסתר וגו' מלמד שכל אחד ואחד כו' מפורש לעיל:

חדש טבת ירח שהגוף נהנה מן הגוף כו' עיין פרש"י ויש לפרש בהיפך שהעיד הכתוב על גנותו שהיה בעל הנאה ונתכוון כן להנאתו:

ויעש המלך משתה גדול עבד משתיא כו'. מדכתיב שוב את משתה אסתר וגו' דיתורא דקרא הוא לומר דבשבילה עשה המשתה והנחה וגו' שכל המפורש בשבילה עשה כדי לגלות לו ואמר אזיל שקל עצה ממרדכי אמר כו' מדכתיב ובהקבץ בתולות שנית כיון דכבר כתיב שהמליכה תחת ושתי למאי קבץ בתולות שנית גם סמך לו ומרדכי יושב וגו' שאין ענין זה לזה אלא לאשמועינן שנטל עצה ממרדכי היאך יעשה שתגלה לו ואמר ליה לאחשורוש שיקבץ בתולות שנית ואין אשה מתקנאה כו' וע"י זה אפשר שתגלה וקאמר דעשה כן ואפ"ה לא גליא ליה כדכתיב בתר הכי אין אסתר מגדת וגו' והוא יעצו כן שאפשר שאחרת מהבתולות תמצא חן בעיניו וישלח את אסתר דמטעם זה צוה לה שלא תגיד כדי שיאמר דממשפחה בזויה היא וישלחה כפרש"י במגילה:

דף יג:

לא יגרע מצדיק עינו בשכר כו' פרש"י נותן עיניו במעשה צדיקים כו' ע"ש ועי"ל עינו מלשון כעין הבדולח שלא יגרע לצדיק שכר כעין מעשיו בשכר צניעות שהיתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול שהיה צנוע כדלקמן ואמר בסיפא דהאי קרא שזכה בזה למלוכה שנאמר ואת מלכים לכסא וזכה הוא שיצאת ממנו אסתר שהיתה צנועה כמפורש בכמה ענינים ובהגיע תור אסתר לא בקשה דבר וגו' ואין אסתר מגדת וגו' שכל זה מכלל הצניעות כעין דלקמן גבי שאול וזכתה בזה ג"כ למלוכה ופרש"י דאסתר יצאת משאול בתרגום דמגילה מייחס מרדכי ועושהו עשירי לשאול כו' ע"ש אבל מתוך שמעתין דלעיל דקאמר דהיה מרדכי מזרע שמעי שקלל דוד וההוא שמעי מוכח מתוך המקראות דלאו מזרע שאול הוה אלא ממשפחת שאול מימיני היה מזרע קיש אבי שאול:

ויגד יעקב וגו' וכי אחי אביה הוא כו' עד אלא מתוך סימני כו' כל הסוגיא מפורש פרק י"נ:

ומה צניעות היה בשאול כו' דכתיב ואת דבר המלוכה לא הגיד וגו'. מכלל צניעות הוא שלא יודיע אדם מעלתו כנאמר יהללך זר ולא פיך וה"מ לאתויי צניעות ממש שהיה בו כשהלך למערה להסך רגליו אלא שהיה זה אחר שמלך:

כשהקב"ה פוסק גדולה לאדם כו' שנאמר ויושיבם לנצח וגו'. סיפיה דקרא דלעיל לא יגרע מצדיק עינו הוא ובפ' המזבח מקדש מייתי לה נמי הך דרשה על מעשה שאול דפסקו לו גדולה לעולם מעיקרא אלא שנטלה ממנו ע"י שהגביה עצמו כמ"ש ואם אסורים בזיקים ופרש"י על ידי שמגביהין עצמן באין לידי עניות ויסורין עכ"ל נראה מפירושו אסורים מלשון יסורים אבל מלת ואם אינו נופל בו לפי הדרש וע"כ נראה לפרש לפי דרשה זו ואם שיעשו אסורים דהיינו דבר האסור כמו שעשה שאול שחמל על אגג והרג נוב עיר הכהנים באו לידי זיקים ואם כמו או דהיינו שיגביהו או שיעשו אסורים:

ואת מאמר מרדכי וגו' שהיתה מראה דם כו'. מאמר מרדכי אינו מפורש מה הוא ובתרגום מפורש בכמה דברים הות אסתר עבדת שבתא כו' וכל פקודיא דמתחייבין נשיא הות נטרא ע"פ מרדכי כו' ע"ש והכא לא הזכיר רק לענין דם נדותה שזה היה מפורסם ביותר ע"י שהיתה מראה דם נדותה לחכמים:

כאשר היתה באמנה וגו' וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי כו'. לכאורה קשה מהיכא משמע ליה מהאי קרא שהיתה יושבת עתה בחיקו של מרדכי דכאשר היתה באמנה וגו' לא משמע אלא דקאי אמאמר מרדכי אסתר עושה ועוד דטובלת פרש"י מחמת נקיות והל"ל רוחצת ונראה דודאי קאי אדלעיל אמאמר מרדכי וגומר שהיתה עושה עתה כמו שהיתה באמנה אתו ולענין שהיתה מראה דם נדה כמו שהיתה כבר קודם שנלקחה לבית

המלך אלא משום דודאי כדי שלא תשמש בנדותה עם המלך לא היתה יכולה ליזהר מדם נדותה כמ"ש התוס' שבכל יום היה הרשע מצוי אצלה ואונס היה לה כדאמרינן פרק בן סורר וא"כ ע"כ הא דהיתה מראה דם נדותה לחכמים כמו שהיתה באמנה אתו משום דהיתה יושבת גם אז בחיקו של מרדכי וניחא דקאמר אחר שהיתה עומדת מחיקו של אחשורוש בכל יום בעת נדותה אח"כ כשבאתה לישב בחיקו של מרדכי מקודם זה היתה טובלת ממש לנדותה אחר ספירת ימי נדותה:

הקציף הקב"ה כו' לעשות רצון צדיק כו' הכי קאמר רצון צדיק שיוסף ביקש על כך כמ"ש כי אם זכרתני אתך וגו' והוצאתני מן הבית הזה אבל מרדכי לא ביקש ע"כ אלא שהקב"ה עשה לו זה שיודע לו הדבר ולעשות לו נס עי"ז כמ"ש בלילה ההוא נדדה שנת וגו' וענינו שהקב"ה מסבב סבות הפכיות לצדיקים פעם להקציף האדון על העבד ופעם לעבד על האדון:

מיום שבאתה זו לא ראינו שינה כו'. נראה שיצא להם זה הדרש ממה שקראם שומרי הסף שיש בזה שני משמעות כדעת המפרשים אם שומרים בית המלך מבחוץ במקום סף הבית כי כן דרך המלכים שלא ילך אדם לבית המלך שלא ברשות וכמוהו וידיה על הסף והיא באה בסף הבית ושומרי הספים לאוהל ואם מלשון מזרק וכמוהו מן הדם אשר בסף ועוד הרבה ולזה קאמר ע"י שהיה שומרי הסף שומרי פלטרון של מלך וכמ"ש בתרגום היו שומעין דבר שבינו ולבינה ואמרו שלא ראינו שינה בעינינו בא ונטיל ארס בספל כו' דהיינו שומרי הסף שהיו ממונים גם על ספלי ומזרקי המלך שהיה רוחץ בהן או שותה בהן וא"ל והלא אין משמרתי כו' ר"ל שלא היה משמרתם שוה כגון שאחד מהם היה שומר בפתח המלך חצי היום בשחרית והב' חצי השניה של היום וכן בלילה וכדי שיביא אחד מהם ארס ממקום שהיה שם צריך לשהות כל היום או לילה יותר מכדי משמרתו שאם היה משמרתן שוה שלא היה לכל א' שיעור קבוע לו לשמירה אלא שהיו שומרין ביחד היה יכול אחד מהן לשמור שם ושני היה יכול לילך להביא שם הארס ממקום שהיה וכיון דאין משמרתי ומשמרתך שוה כאחד כי כשאני אלך להשהות יום אחד תהא משמרתי הקבוע לי בטילה בלא משמר וירגישו בדבר וא"ל חבירו שלא יהיה משמרתך בטילה שאני אשמור משמרתי ומשמרתך וקאמר והיינו דכתיב ויבקש הדבר וימצא דמ"מ הרגישו בדבר לפי שמצאו שלא היו במשמרתן שידעו משמרתן הקבוע וזה שמר שלא היה במשמרת שלו ואותו שהיתה משמרתו קבוע אז לא היה שם ובקשו הדבר ונתודע להם שהלך להביא ארס לשם ורש"י פירש אתה ממונה על עבודה אחת

ואני ממונה על עבודה אחרת ע"כ ולשון אין משמרתך ומשמרת שלי שוה אינו משמע כן שהרי שניהם שומרי הסף היו ודרכו לא ידעתי:

מאי אחר כו'. וכה"ג אמרינן בס"פ הנחנקים מאי אחר אחר דבריו של שטן כו' וע"ש דברי הרא"ם בחומש וכבר כתבנו שם ולמ"ד נמי דאחר מופלג הוא מ"מ משמע שבסבת הדברים שזוכר לעיל מיניה בא הענין שזכר כאן וכה"ג יש לפרש כאן אחר שברא הקב"ה להם רפואה כו' אבל או"ה אינו כן מכה כו' וענינו כי כבר הבטיחנו הקב"ה כי אעשה כלה בכל הגוים גו' אך אותך לא אעשה כלה ויסרתיך למשפט גו' דהיינו היסורין הבאין על ישראל לא באו לכלותן רק למרק חטאם והיינו רפואתן מוכנת קודם למכה דודאי ירפאו משא"כ באו"ה דאפשר שיעשו כלה ולא יבאו לידי רפואה אך אם ישובו אפשר שיבאו אחר כך לרפואה כמ"ש בהו נגוף ורפוא ושבו עד ה' וגו':

בתחלה במרדכי לבדו כו'. דלא הו"ל למכתב רק כי הגידו לו כי הוא יהודי ויבקש גו' וע"כ דרשו עם מרדכי מנו רבנן מלשון עמיתי בתורה הוא:

הפיל פור הוא הגורל כו' אמר נפל לי פור בירח כו'. דלפי פשוטו כפרש"י במגילה שהכתוב מפרש מהו הפור הוא הגורל לא הוה איצטריך ליה לכתוב אלא הפיל גורל גו' ולכך דרשו כשהפיל פור שמח בדעתו על גורל זה שהוא ירח שמת בו משה ולא היה יודע כו' ובז' באדר נולד כו' דמיתתו מפורש בקצת מתוך הכתובים שבז' באדר מת כדאמרינן ספ"ק דקדושין מדכתיב וימת שם משה עבד גו' וכתיב ויבכו גו' צא מהן ל"ג למפרע הא למדת שבז' באדר מת משה אבל שנולד בז' באדר אינו מפורש אלא מדרש חכמים הוא שם מדכתיב מאה ועשרים שנה אנכי היום מת"ל היום מלמד שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום כו' וזה הדרש לא היה יודע המן ונראה נמי מה שדקדק לומר שבז' באדר מת ששמח נמי ביום המיתה שהפיל גורל מיום ליום דהיינו באיזה יום בחדש נפל הגורל בי"ג באדר שהוא בתוך ז' ימי אבולות של משה שהיה מיתתו בז' באדר:

ישנו עם אחד כו' ליכא דידע לישנא בישא כו'. משום דיתורא דקרא ולשונות כפולים איכא בהאי קרא ישנו לא ה"ל למכתב רק יש וע"כ דרשו שא"ל שישנו מן המצות מלשון שינוי שמשנין מצותן א"נ מלשון שינה שישנים מן המצות וכן הוא בילקוט ודמלת אחד שהוא מיותר דרשו דא"ל כו' אית בהו רבנן שיגינו עליהם במעשיהם הטובים א"ל עם אחד כמו ששאר עם אינן במצות כך הרבנן שבהם אינן מקיימין מצות ואמר מפוזר שמא תאמר קרחה כו' דמדינה א' קרחה וחריבה מזיקה גם לשאר מדינות משום חורבה שביניהם מפוזרין כו' ואמר ומפורד מלה מיותרת לדרוש שמא איכא לבריות הנאה מינייהו וטובה הוא שיהו מפוזרין להיטיב לרבים ת"ל ומפורד שאינן עושין פירות

כפרדה זו כו' אין לבריות הנאה מהן דלענין הנאה למלכות הא אמר ואת דתי המלך אינם עושין דמפקי כו' כפרש"י ואמר ושמא תאמר איכא מדינתא כו' פרש"י מדינה קטנה עכ"ל והוא דחוק דאכתי בכלל מפוזר בין העמים הוא ויש לפרש דשמא תאמר איכא מדינה מינייהו לקבצם למקום א' וליישבם שם ת"ל בכל מדינות מלכותך שהם קכ"ז מדינות שמלך בכיפה הם מפוזרים וא"א לקבצם למקום א' ואמר ודתיהם שונות מכל עם לפי פשוטו הל"ל דתיהם שונות מכל דת וע"כ דרשו ודתיהם שונות לפרוש מכל עם דלא אכלי כו' ולא נסבי כו' ואמר ואת דתי המלך אינן עושין דהיינו מלאכת המלך אינן עושין בכולי שתא כאילו הוא שבת דאסורין בכל מלאכה וכאילו הוא פסח שיצאו לחירות פטורין מכל עבודת המלך ואמר ולמלך אין שוה כו' לפי פשטיה לא הל"ל רק ואין שוה להניחם ומדכתב ולמלך ה"ק דאפי' למלך מבזים ואם אדוני המלך נוגע כו' ואין ראוי להניחם:

ועשרת אלפים גו' שעתיד המן לשקול שקלים כו' לפיכך הקדים שקליהם כו'. עשרת אלפים ככר כסף עולין חצי שקל לכ"א מישראל למ"ד אלף כו' כ"פ התוס' לקמן ועיין בחזקוני:

והיינו דתנן בא' באדר משמיעין על השקלים כו'. זמן נתינת השקלים קודם ר"ח ניסן כדי שיביאו קרבנות מתרומה חדשה וזה מפורש בתורה אבל שמשמיעין עליהם בא' באדר אינו מפורש בתורה אלא דחכמים שיערו להכריז עליהן ל' יום מקודם דהיינו בא' באדר והקדים שקליהן דקאמר הכא היינו להכריז עליהן:

דף יד.

משל דאחשורוש כו' לאחד שהיה לו תל כו'. דמה שהמן רצה ליתן לו עשרת אלפים גו' והוא א"ל הכסף נתון לך והעם לעשות גו' הוא ממש כמשל מכור לי תילך והוא א"ל טול בחנם ודימה את אחשורוש לבעל התל שהוא בדמיון ישראל שלא היה חפץ בהם אחשורוש ודימה את המן לבעל החריץ והגומא שהוא חפץ בתל להשליכו בגומא ובו נתקיים חופר גומץ בו יפול:

גדול הסרת טבעת יותר כו' ואילו הסרת טבעת כו'. תלה גזירת המלך בהסרת טבעת שבו נמסרו להמן כמ"ש והעם לעשות בו כטוב בעיניך ובמדרש אחשורוש היה שונא ישראל ביותר מנהגו של עולם דרכו של לוקח ליתן ערבון למוכר ברם הכא כתוב ויסר המלך את טבעתו גו' וז"ש הכא דהסרת טבעת שראו בו שנאת אחשורוש ביותר היא החזירן למוטב שעשו תשובה בכל לבם:

חוץ ממקרא מגילה כו' פרש"י וא"ת נר חנוכה כבר פסקו הנביאים כו' עכ"ל. לא בעי למימר כיון שפסקו הנביאים היה להם רשות להוסיף נר חנוכה דאין סברא שיהא לחכמים כח יותר מהנביאים אלא דבנר חנוכה נמי מצאו חכמים בשום דרשה רמז בתורה כדאיתא במדרשות אלא דה"ק דאף המ"ח נביאים לא הותירו אלא מקרא מגילה והא דלא תקשי הא דתקון שלמה ערובין ונט"י דאין זה מקרי הותיר על מה שכתוב בתורה דערובין אינו רק גדר להוצאת שבת מרה"י לר"ה ונט"י משום סרך תרומה משא"כ מקרא מגילה ונר חנוכה שהם מצות בפני עצמם ועוד פרש"י אבל בימי מרדכי היו נביאים חגי זכריה ומלאכי עכ"ל מרדכי גופיה היה נביא כפרש"י מסדר עולם וכן אסתר היתה נביאה בימי מרדכי כדלקמן ונראה דלכך נקט הכא נביאים ונביאות דמקרא מגילה הותירו ע"י מרדכי ואסתר שהיה הוא נביא והיא נביאה:

ומה מעבדות לחירות אומרים שירה כו'. היינו שירת אז ישיר שהוא סיפור הנס דקריעת ים סוף שיצאו מעבדות לחירות ומיניה ק"ו לשירת מגילה שמספר בו ג"כ הנס ממיתה לחיים אבל לענין הלל ליכא ק"ו כדמסיק שאין אומרין הלל על נס שבח"ל כו' והוא מפורש בחידושינו פ"ק דעירובין /פ"ב דערכין/ ע"ש:

קרייתה זו הלילא כו'. ולפי זה מהאי ק"ו ומה מעבדות כו' יש ללמוד למקרא מגילה בין בלילה ובין ביום כמו שקורין הלל בפסח בלילה וביום ולעיל דריש ליה מקראי ע"ש:

מן הרמתים אחד ממאתים צופים כו'. דכמה פעמים בקרא נקראת עירו הרמתה וכאן כתיב הרמתים בלשון רבים למדרש למר כדאית ליה אחד ממאתים צופים כו' ואל"ף מרמתים נחה והר' שבו נמי רמז על מאתים ולמ"ד ב' רמות היו סמוכות צופים זו לזו כפרש"י בספר שמואל לפי פשוטו ולכך נכתב בלשון רבים רמתים ובודאי בא' מהם היה דר אלקנה וע"כ לגבי ביתו כתיב רמתה לשון יחיד כדכתיב הרמתה אל ביתו ולמ"ד הבא מבני אדם שעומדין ברומו של עולם כו' דבד"ה מייחס את אלקנה לבני קרח ולכך נכתב רמתים בלשון רבים רמתה א' כמשמעה עירו נקראת רמתה וא' ברומו של עולם כו' מקום נתבצר כו' והוא מפורש בפרק חלק ויש לדקדק אדפריך ותו ליכא מהך דרשה ממאתים צופים שנתנבאו כו' לפרוך מקרא המפורש בתורה מע' זקנים דכתיב בהו ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו וגו' י"ל דאותן ע' זקנים לא נבאו אלא ע"י בקשתו של משה שאמר ולמה לא מצאתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי ויאמר ה' אספה לי שבעים זקנים וגו' ואצלתי מן הרוח וגו' ולכך לא פריך ליה לחשבינהו בכלל מספר הנביאים:

הרבה נביאים כו' כפלים כיוצאי מצרים כו'. והא דקאמר א' ממאתים צופים כו' היינו באותו הדור של אלקנה אבל בכל הדורות היו בהן כפלים כו':

יסכה זו שרה כו'. מפורש בפ' בן סורר ע"ש:
שסכתה ברוח הקודש שנאמר כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה כו'. מפורש בב"ר לקול רוח הקודש היך מה דאת אמר ואתה תשמע לקול דברי ה' ודרשו כן משום דמלת בקולה מיותר דלא הל"ל רק כל אשר תאמר אליך שרה שמע כי גו':
שהיתה מתנבאת כשהיא אחות אהרן עמד אביה כו'. כל הסוגיא מפורש פ"ק דסוטה:
מאי אשת לפידות שהיתה כו'. בכמה כתובים מייחס האשה אחר אישה כגון יעל אשת חבר הקיני ושם אשת שאול אחינועם שהאיש מפורסם והרבה כמוהו משא"כ הכא דלפי פשוטו לפידות הוא אישה אינו מפורסם ואדרבה היא מפורסמת ביותר כדכתיב והיא שופטה וגו' וע"כ דרשו לפידות שהיתה עושה פתילות למקדש ובזה זכתה לנבואה ולאור התורה שהיתה שופטת את ישראל:
יושבת תחת תומר מ"ש תחת תומר כו'. דאין זה הודעה למקום שהיא יושבת דכמה אילנות תמרים יש בא"י וקאמר לאשמועינן תחת תומר ולא תחת אילן אחר משום דהתומר אין לו ענפים למטה ואין יחוד וד"א אין לו אלא לב אחד כו' דהיינו לב אחד של גזעו הולך ביושר מלמטה למעלה משא"כ שאר אילנות דגם הענפים יש להם לב והם נוטים לכאן ולכאן:
שנמשח בקרן נמשכה מלכותן כו'. כי הקרן הוא דבר המתקיים משא"כ הפך שהוא כלי חרס עלול לשבירה בנפילה:
אל תקרי בלתך אלא כו' אין צייר כאלהינו אדם כו' מפורש פ"ק דברכות:
א"ל וכי מראין דמים בלילה כו'. הכא משמע דלילה הוה מדאמר דוד אם אשאיר לו עד אור בוקר וגו' ומה שיש לדקדק בזה עיין ברפ"ק דפסחים:

דף יד:

א"ל ברוך טעמך וברוכה וגו' מבוא בדמים דמים תרתי משמע כו'. נראה דהך דרשה עיקרה לא נפקא ליה מלשון דמים שהוא לשון רבים דמצינו הרבה כמו איש דמים ומרמה וגו' הצילני מדמים וגו' ועוד אמאי לא מייתי הכא קרא דלעיל מיניה שא"ל אביגיל אשר מנעך ה' מבוא בדמים דמים תרתי משמע אלא דעיקר דרשה מהאי קרא שא"ל דוד ברוך טעמך וברוכה את וגו' דהיינו שדיבורה לו היה בטעם כדאמרינן דע"י שא"ל דוד וכי מראין דם בלילה א"ל היא וכי דנין ד"נ בלילה וקאמר דלפי דרשה דמים תרתי משמע דהיינו שהוא מנע עצמו מלראות דמה בלילה וגם שהיא מנעה אותו מש"ד ולפי זה ל"ג מאי מבוא בדמים כו' כמ"ש התוס' אלא דגרסי' מבוא בדמים דמים תרתי משמע וכ"ה

בכל הספרים שלנו וע"ז כתבו התוס' ה"ג תרי דמים דם נדה וש"ד מלמד שגלתה שוקה ול"ג א"ד שגלתה דהא השתא מפרש מאי תרי דמים כו' ע"ש נראה מדבריהם דדם נדה השתא מפרש לה ע"י שגלתה שוקה התאוה לה וא"ל השמעי לי בימי נדותה אבל קשה דהא במה שתבע לה קים ליה בדרבה מיניה באיסור א"א שהוא במיתת ב"ד וע"כ נראה לקיים גירסת הספרים דגרסינן א"ד מלמד שגלתה כו' וה"פ א"ד מה שא"ל ברוך טעמך וגו' לאו אדם נדה קמכוין שמנע עצמו מלראות דמה בלילה וגם מנע עצמו מלדון ד"נ בלילה כדאמרינן לעיל אלא דאהא קא"ל ברוך טעמך וגו' מבוא בדמים שע"י שגלתה שוקה א"ל השמעי לי כו' והיינו בדמים תרתי משמע דהיינו שמנעה אותו מב' מיתות ב"ד דהיינו מש"ד ומאשת איש וסמיך עצמו שהיא מנעה אותו ג"כ מאיסור א"א מדכתיב ולא תהיה לך זאת לפוקה מכלל דאיכא אחריתי כה"ג איסור א"א:

שגלתה שוקה והלך לאורה ג' כו' כתבו התוס' קשה היאך גלתה אותה צדקת שוקה לפני דוד וע"ק דמחזי כגוזמא לומר שהלך לאור שוקה ג' פרסאות כו' ע"ש ולא ידענא מי הגיד להם שבפני דוד אחר שבאתה אליו גלתה שוקה דלא משמע כן אלא דרחוק ממנו ג' פרסאות והיא לא ידעה ממנו והוא לא ידע ממנה שם גלתה שוקה אלא שמאיר לו הלילה ע"י שגלתה שוקה מרחוק ג' פרסאות עד שבאתה אליו כדכתיב ותפגוש אותו אז הרגיש שהלילה מאיר לו משוקה שגלתה ואין זה מחזי כגוזמא דמצינו כה"ג בפ"ק דברכות חזייה ר"י דגני בבית אפל גלייה לדרעיה ונפל נהורא כו':

והיתה נפש אדוני כו'. האי קרא לא שייך הכא כמפורש בחדושי הלכות:

כי הוה מפטרה מניה א"ל והיה כי יטיב ה' וגו'. האי קרא קודם תשובת דוד לה כתיב אלא דמשמע ליה דאין ענינו כאן בדברים אלא כי הוה מפטרה מיניה א"ל כן ואין מוקדם ומאוחר בתורה ונראה דמייתי ליה הכא דגם בזה היתה מתנבא שימות נבל והוא יזכור אותה אז ביפיה וכפרש"י בס"פ החובל:

ובמקום דקאי ירמיה היכי מתנבא כו'. דהא ירמיה נמי מתנבא כן על הגלות והוא כבר נתנבא מקודם בשנת י"ג למלך יאשיהו וזה היה בשנת י"ח ומשני דקרובת ירמיהו היתה כדלקמן דשניהם מרחב הזונה יצאו:

מפני שנשים רחמניות הן כו'. אינו נראה דה"ק דלכך שדר לה דרחמניות הן ותתנבא לו לטובה וכי משום דרחמניות הן תשנה נבואתה מרעה לטובה ואם היה ירא שירמיה יתנבא לו לרעה גם היא ודאי תאמר כן אלא די"ל דרחמניות הן ותבקש עליהם רחמים לשנות מרעה לטובה:

כי המוכר וגו' אפשר יובל בטל כו'. ר"ל דיחזקאל היה מתנבא שיגלו ישראל ולא ישוב המוכר לנחלתו ביובל ואם לא היה נוהג היובל בלאו הכי נמי לא ישוב לנחלתו אבל אם היובל נוהג ה"ק קרא המוכר לא יתאבל במכירתו דהא בלאו הכי יגלה מנחלתו אך יתאבל מיהת על גלותו כיון דיובל היה נוהג אי לאו הגלות היה שב לנחלתו ביובל:

דכתיב ויאמר מה הציון וגו' על המזבח בבית אל וגו'. תחלת הענין ה"ל לאתויי דכתיב וגם המזבח אשר בבית אל וגו' נתץ וישרוף וגו' ויפן יאשיהו וגו' מה טיבו של יאשיהו על המזבח כו' וי"ל דאפשר דלא שבו י' השבטים אלא שיאשיהו הלך לשם לבטל ולאבד הע"ז שהניחו שם כשגלו אבל האי קרא ויאמרו אליו אנשי העיר וגו' ויקרא את הדברים אשר עשית בבית אל וגו' משמע דאנשי העיר הן הן ששבו וזכרו כל המעשים אשר היו בימי ירבעם:

מהכא גם יהודה שת קציר וגו' דלעיל מיניה משתעי קרא הזנית אפרים נטמא ישראל דהיינו על ידי עון ירבעם שהוא מאפרים נטמא ישראל מתחלתן וע"י כך גלו ואמר דאע"פ כן יש להם עוד תקוה דיאשיהו שהוא מיהודה שת קציר לך בשוב וגו':

ותלבש אסתר מלכות בגדי כו' שלבשתה רוח הקדש כו'. מלכות היא האחרונה מי' ספירות ממנה רוח הקודש משפיע על האדם הזוכה לכך ומייתי עליה דכתיב ורוח לבשה וגו' ודאי התם לאו ברוח הקודש איירי דלא מצינו בו שום נבואה דאי הא דאמר שלום לך ושלום וגו' נבואה הוה ליחשביה לעמשא נמי במ"ח נביאים דנבואה שהוצרכה הוא אלא דלשון רצון הוא כמ"ש המפרשים וכמו ותהי על יפתח רוח ה' וגו' ולא מייתי ליה הכא אלא דמצינו לשון לבישה לגבי רוח:

תרתין נשין יהירין הויין וסניין שמייהו כו'. ר"ל אע"ג דסניין שמייהו והוה להן להשפיל ולהכנע עצמן לפי שמותיהן חולדה ודבורה שהם שפלים בבריות והם לא עשו כן אלא דהוו יהירין נגד אנשים חשובים כגון יאשיהו וברוך:

כתיב הכא בן חרחס כו'. פרש"י ואע"ג דקראי על בעלה קמסהיד עכ"ל. וכן צ"ל גבי בן תקוה לקמן בסמוך ונראה דיצא להם זה הדרש משום דבכל מקום שמייחס האשה על שם אישה המפורסם כגון יעל אשת חבר וגו' ואביגיל אשת נבל הכרמלי וכמוהו הרבה כמ"ש לעיל לא מצינו בהו שמייחס את האיש ההוא אחר אבותיו והכא שמייחס חולדה הנביאה אשת שלום וגו' אישה שלום היה מפורסם כמפורש שם שהיה שומר הבגדים של המלך ולא ה"ל לייחסו כלל אחר אבותיו שלום בן תקוה בן חרחס ולכך דרשו תקוה וחרחס לרמוז על חולדה דבה משתעי קרא שהיתה מיהושע ומרחב כדלקמן:

שמנה נביאים והם כהנים יצאו מרחב. ובמדרש ילקוט מייתי בזה קרא דד"ה ממשפחת עבודת הבוץ לבית אשבע אלו בני רחב הזונה שהטמינה המרגלים בבוץ לבית אשבע שנשבעו לה המרגלים ע"כ אבל האי קרא בבני שלה בן יהודה חשיב להו הא דאמר שהיו הח' כהנים בירמיה ואביו חלקיה מפורש מן הכהנים וכן חנמאל היה בן שלום דודו של ירמיה מסתמא מאב היה אבל בברוך ואביו נריה וכן בשריה ואבי אביו מחסיא לא ידענא מפורש שהיו כהנים גם יש עיון בזה לפי מה שאמרו לעיל מ"ח נביאים עמדו כו' ומסיק טובא הוו כפלים כיוצאי מצרים אלא דהנך מ"ח הוצרכו לדורות ללמוד תשובה או הוראה וכתב רש"י לעיל שהן מנויין בסדר עולם וחשיב בינייהו ברוך ונריה אביו וכן שריה ומחסיה אבי אביו ולא נמצא מוזכר בנריה ובמחסיה שום נבואה שהוצרכה גם קשה אמאי לא חשיב חנמאל שהוזכרה בו נבואה כמ"ש ויבא אלי חנמאל וגו' בדבר ה' וגו' ונראה הא דלא חשיב הכא בכלל מ"ח נביאים בלעם ואיוב וחביריו דלא חשיב הכא אלא נביאי ישראל ואע"ג דאליהו בן ברכאל מישראל הוה כדאמרינן פ"ק דב"ב מ"מ עיקר נביאותיה לאומות העולם כדאמר נמי התם איוב מישראל מ"מ עיקר נביאותיה לאו"ה וע"ש מה שיש לדקדק שם בדברי התוס':

וא"ל פתיא אוכמא כו'. פי' בערוך כלי שחור ע"ש ונראה דלא לגנאי היה מתכוין ר"נ לומר כן לרב עינא אלא לשבח וכדאמרינן בריב"ח שאמרה לו בת קיסר חכמה מפוארה בכלי מכוער כו' וא"ל אלו הוו סנו הוו גמירי טפי כמפורש שם:

דף טו.

כ"מ ששמו ושם אביו בנביאות כו'. כיון דהזכירו בנביאות איש מפורסם הוא ולא איצטריך ליה לייחסו ע"ש אבותיו אי לאו משום חשיבותיה דגם אביו נביא היה וכיוצא בזה אמר בסמוך לענין מעשים כשפרט כו' מהם לשבח כו' ובהיפך כל שפרט לך הכתוב באחד מהם לגנאי כו' כגון ישמעאל בן נתניה וגו' דמפורש שם רעתו לא ה"ל לייחסו אחר אבותיו אי לאו להודיע שגם הם רשעים היו:

שמו ושם עירו בידוע כו' ר"ל דהיינו שנקרא כן ע"ש עיר שנולד בה ואם לא נזכר שמו ע"ש עירו בידוע שלידתו בירושלים הוא ועד"ז יש לפרש המקרא נכבדות מדובר בך עיר האלהים וגו' דהיינו בענין שריית השכינה ונבואה כי אזכיר רהב ובבל ע"ש הנביאים שזה שם עירו ליודעי שנולד שם וכן פלשת וצור עם כוש אזכיר בשם עירו שזה יולד שם אבל ולציון יש יתרון דיאמר בה איש ואיש דהיינו בין שנזכר שמו על שם ציון ובין שלא נזכר שמו עליה אלא מסתמא יולד בה אותו הנביא כי יש מעלה לירושלים

כי עליון יכוננה בשריית שכינתו שם וקרוב לזה יתפרש בחידושינו במס' כתובות פרק המדיר ע"ש:

ולמה נקרא שמו מלאכי שהיה שני למלך כו'. ר"ל דהוה חשוב כמלאך:

מלאכי זה עזרא כו'. הכא לא בא לפרש ולמה נקרא שמו מלאכי ואפשר משום שהוא דבר פשוט בו ע"ש שהיה עזרא כמלאך אלהים בתורתו כמ"ש ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא וגו':

דכתיב בנבואה דמלאכי כו' ובעל בת אל נכר כו'. כדאמרינן פרק הנשרפין ובעל בת אל נכר וכי בת יש לאל נכר אלא זה הבא על הנכרית והוא מפורש שם ועד"ז אמר עזרא מעלנו באלהינו גו':

ארבע נשים יפיפיות היו בעולם שרה כו'. לאו מקרא יליף לה דכתיב בהו שהיו יפות דברחל ועוד בשאר נשים מצינו כיוצא בהם יפת תואר ויפת מראה ועוד רחב דחשיב הכא בד' נשים לא מצינו לה האי לישנא אלא קבלה היה להם דד' נשים אלו לא היו כיוצא בהן ביופי וז"ש יפיפיות לשון כפל היפוי שהוכפלו ביופי ולא חשיב חוה משום דלא חשיב אלא ד' הנולדים מאשה כמ"ש התוס' ורמז בזה יפיפית מבני אדם גו' דהיינו הנולדות מבני אדם יצאת חוה מן הכלל שלא נולדה מבני אדם:

רחב בשמה זנתה כו'. גם אלו דברי קבלה בידם ונראה דיש קצת רמז בהם בקרא רחב בשמה מדכתיב בה אשה זונה ושמה רחב ויעל בקולה דכתיב בה ותאמר אליו סורה אדוני סורה גו' שע"י דיבורה וקולה תבעה סיסרא לזנות כמ"ש בין רגליה כרע שכב גו' כמפורש במס' נזיר ואביגיל בזכירתה כמ"ש לעיל וזכרת את אמתך גו' שכיונה בו שעל ידי זכירתה ישאנה ומיכל בראייתה דכתיב בה ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון גו' ובתר הכי כתיב וישב דוד לברך את ביתו ותצא מיכל לקראתו גו' דאשמעינן קרא דלא רצתה לצאת מביתה שלא יראנה שום אדם וכענין כל כבודה בת מלך פנימה דאפי' אשה בת מלך כמו מיכל כבודה פנימה שלא יראנה אחר:

כל האומר רחב כו' אנא אמינא רחב ולא כו'. בברייתא דקתני בשמה זינתה לא משמע אלא שמתאוה לזנות ולא שיהיה נקרי ולכך פריך ליה לר"י דאמר מיד נקרי הא אנא אמינא כו' ובברייתא נמי לא קתני אלא רחב בשמה אבל הכא לגבי נקרי נקט כפול רחב רחב ומשני ביודעה ומכירה ופרש"י פ"ק דתענית יודעה היינו מכירה ועי"ל ביודעה ממש כמו ואיש לא ידעה דהיינו ע"י שידעה מכירה ואז נקרי:

מאי אמר כו' גבה המן כו'. אסיפא דקרא קסמיך ויזעק זעקה גדולה ומרה והיינו שזעק זעקת מרה על הגדולה שנתן לו אחשורוש כמ"ש גדל המלך אחשורוש את המן שגדלו

על עצמו ודאמר גבר מלכא עלאה כו' פרש"י כינוי הוא להיפוך כו' עכ"ל אבל א"כ הטיח מרדכי דברים כלפי מעלה וע"כ יש לפרש כפשטיה דהכי קאמר גם שגדל מלכא תתאה את המן גבר מלכא עלאה להשפילו ואמר כן דרך תפלה או בנבואה:

מאי ותתחלחל כו'. המלה כפולה בלשון דמצינו חיל אחז גו' כיולדה גו' ועל כן דרשו בו מלשון חלולים ונקבים כפרש"י שנתמסמסו חלולים שלה או חלולים של פתחי נדה או חלולים של צרכיה ועיין בפ"ק דנדה ובמסכת סוטה פ"ג:

התך זה דניאל כו'. דמוכח דישראל הוה התך מדשלחה אסתר על ידו לדעת מה זה ועל מה זה דהיינו חמשה חומשי תורה כדלקמן ואם כן הוא דניאל דלא נמצא בשום מקום שהיה יהודי מסריסי המלך דמדי ופרס כי אם דניאל כמפורש בספר דניאל וכאן כתיב מסריסי המלך אשר העמיד לפניה:

ולמה נקרא שמו התך שחתכוהו מגדולתו. עיין פרש"י ומה שיש לדקדק מפורש בריש פרק קמא דבבא בתרא והה' מתחלף בח' ובכמה מקומות מפורש:

לדעת מה זה ועל מה זה כו'. מדכתיב כפול דרשו דרמזו על הלוחות דכתיב בהו מזה ומזה דהיינו משני הצדדים חמשה דברים מצד זה וחמשה דברים מצד השני שבהן נכלל כל התורה שבהחמשה חומשי תורה כמ"ש בשם רב סעדיה:

מכאן שאין משיבין על הקלקלה כו'. מדכתיב מעיקרא ותאמר אסתר להתך גו' וכתיב בתר הכי ויגידו למרדכי גו' משמע דאחרים הגידו לו ופרש"י לפיכך לא השיב התך ואסתר שלחה על ידי אחרים עכ"ל וצריך לומר דאותן אחרים לא חשו להך מלתא דאין משיבין כו' ומיהו ק"ק לפירושו למה שלחה אחר כך שנים אחרים ולא שלחה אחד מהם כמו ששלחה מעיקרא את התך לחוד ועל כן נראה דאותן מגידים לא היו שלוחים אלא שהן שמעו מה שאמרה אסתר להתך וכיון שלא הגיד הוא למרדכי משום דאין משיבין כו' הגידו לו הם מה ששמעו ממנה:

אשר לא כדת גו' שלא כדת ש"ת שבכל יום כו'. דלפי פשוטו הוה ליה לפרש שלא כדת לבא אל המלך אשר לא יקרא ומדסתם אשר לא כדת היינו סתמא דת של תורה ובדרך זה דרשו נמי סיפא דקרא כפול אבדתי אבדתי כו' כך אובד ממך כו' וכתבו התוס' ואם תאמר אמאי לא היה מגרשה ותהא מותרת להחזירנה כו' עכ"ל אין לפרש דרוצה לומר שיהיה מותר להחזירה כשימות אחשורוש מכל מקום אבודה ממנו עתה כל זמן שהיא אצל אחשורוש או שמא ימות מרדכי מקודם ותהיה אבודה ממנו לעולם אלא דרוצה לומר דמה שכתוב לעיל שגם עתה היתה יושבת בחיקו של מרדכי והשתא יגרשה עתה קודם שתבא לאחשורוש ברצון ואחר כך יחזור וישאנה מרדכי ושוב גם אם אח"כ תיבעל

לאחשורוש לא יהיה רק באונס ובתירוצם של התוספות שלא היה אפשר לו ליתן לה גט יתיישב למה לא נתן לה גט משום איסור אשת איש גם אם היה לה אונס מכל מקום משום חומרא דאשת איש היה לו ליתן גט אי לאו משום יראה כמ"ש התוספות:

ויעבור מרדכי גו' יום א' דפסח כו' ופרש"י שהרי בי"ג כו' ובי"ו נתלה המן בערב עכ"ל ונראה לפי ענינו דביום ראשון שהתענו דהיינו בי"ד באה אסתר לפני המלך בלבוש מלכות דהא אח"כ כתיב נדדה שנת המלך גו' כמפורש במדרשות ובתרגום שהיה ליל ראשון דפסח אבל רש"י פירש לקמן דויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות דהיינו ביום ט"ו היה יום שלישי לשילוח הרצים עכ"ל ולפי זה צ"ל אין מוקדם ומאוחר דזה המעשה דבלילה ההוא נדדה שהיה בליל ט"ו היה קודם מעשה דותלבש אסתר גו' שהיה ביום ט"ו וצ"ל נמי דהמעשה מהר קח את הלבוש גו' ויקח המן גו' לא היה ביום שאחר ליל ט"ו שנדדה שנת המלך כדמשמע מקרא אלא שהיה ביום י"ו ביום הנפת העומר כדמוכח לקמן ובו ביום עשתה אסתר משתה שני לכך פרש"י כאן דבו ביום בערב נתלה המן שהרי כל מעשה מהר את הלבוש גו' ויבא המלך והמן לשתות גו' וכל הענין בו ביום קודם שנתלה המן היה:

דעבר עורקמא דמיא כו' פרש"י לאסוף היהודים שבעבר ב' עכ"ל דהכי משמע קרא ויעבור מרדכי ויעש ככל אשר צותה עליו אסתר גו' ולא מצינו בה שצותה אותו אלא לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן גו':

אל תהי ברכת כו'. דכתיב ויאמר ארונה אל המלך גו' וסיפא דקרא אלהים ירצך גו' היינו ברכת הדיוט ונתקיים דכתיב ויעתר יי' לארץ ותעצר גו':

דניאל דברכיה כו' הוא ישזבינך כו'. יש לעיין בזה וכי משום דהיה ניצול דניאל נימא דברכת דריוש עשתה לו ואימא דצדקתו של דניאל עמדה לו כמ"ש וכל חבל לא השתכח ביה די הימן באלהא וי"ל דלהכי אשמועינן קרא דא"ל הוא ישזבינך דזה נמי גרמה לו:

קלל את שרה הנה הוא לך כסות עינים כו'. בדרך קללה אמר לה כן על ששקרה נגדו לומר על אברהם אחי הוא ואת אברהם לא קלל ששיקר לו לומר אחותי היא לפי שהוא עשה כן מיראת הריגה כמ"ש והרגוני על דבר אשתי:

הקב"ה נותן מים ואח"כ שופת הקדירה לקיים מ"ש לקול תתו המון מים ואח"כ ויעלה נשיאים גו' כצ"ל וכ"ה הגירסא בילקוט שהנשיאים הם (המון) הקדירה ששופת ונותן בתוכו מים:

כל האומר דבר בשם אומרו מביא כו'. הכי איתא בפרק שנו חכמים בלשון כו' וכיון דלאו משנה היא אלא ברייתא לא תקשי אמאי מייתי ליה הכא בשם ר"א אר"ח דאפשר דר"א לא ידע הך ברייתא ותלמודא מייתי הכא כל הני מילי דאר"א אר"ח:

צדיק אבד לדורו אבד כו'. כוונו בזה על השארות הנפש של הצדיק ואינו אבד במיתתו אלא לדורו שהיה מגין עליהם בחייו והמשיל למרגלית שלא נאבדה לעצמה דמרגלית שמה בכ"מ שהיא ולא אבדה אלא לבעלה:

וכל זה איננו שוה בכל עת שאני רואה את מרדכי גו' וכי משום דרואה את מרדכי יושב בשער המלך אומר כל זה אינו שוה לי כדרב חסדא כו'. כך היא הגירסא בילקוט ובע"י ור"ל כשראה את מרדכי שהיה פרוזבולו דהיינו אדונו מחמת עשירות והוא פרוזבוטו דהיינו עבדו משום עניות הוה מתבייש ממנו כשראה אותו בשער המלך בכל שעה והיה מיצר לו ואמר וכל זה איננו שוה לי וגו' ומפרש ליה שהיה עבדו בטולמא דלחמא שנתן לו כמפורש בילקוט:

דף טו:

וכל זה איננו וגו' מלמד שכל גנזיו של אותו רשע כו'. דמלת זה מורה בכ"מ אדבר הנראה עכשיו לפניו וכיון דאכבוד עושרו דכתיב לעיל מיניה קאי א"א לו להראותם להם ולומר עליהם זה אי לאו שהיו חקוקין לו על לבו:

עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק כו'. כל המאמר זה מפורש פ' חלק ע"ש:

ותעמוד בחצר בית המלך וגו' כיון שהגיעה לבית כו'. נראה דמהאי קרא נפקא להו הך מלתא משום דלפי פשוטו המקרא חסר דכתיב ותלבש אסתר מלכות ותעמוד בחצר בית וגו' דודאי לאו בחצר זה הלבישה אלא בבית הנשים והל"ל ותלבש אסתר מלכות ותבא ותעמוד בחצר וגו' כדכתיב לעיל אשר יבא אל המלך אל החצר הפנימית וגו' ועוד דהכא קרי ליה בחצר בית המלך וגו' ולעיל לא כתיב בית ועל כן דרשו ותלבש אסתר מלכות לאו היינו מלבוש ממש שאמר אלא שלבשה רוח הקודש כמפורש לעיל ואמר ותעמוד בחצר בית וגו' רצה לומר ותעמוד כמו ותעמוד מלדת דהיינו שפסקה רוח הקודש ממנה כשבאת בחצר בית וגו' דהיינו בבית הצלמים ומייתי לה נמי מאלי אלי למה וגו' שנאמר במזמור אילת השחר וגו' כפרש"י שהוא נדרש על גאולת אסתר כמפורש ביומא למה נמשלה אסתר לאילה כו' ולמה נמשלה אסתר לשחר כו' עיין שם ועוד יש רמז במזמור זה על אסתר שנאמר עליך השלכתי מרחם מבטן אמי אלי אתה כדאמרינן לעיל באסתר עיברתה מת אביה ילדתה מתה אמה ובמזמור הזה זכר תפלת מרדכי דאיתא במדרש

שלא שכב יעקב בבית לבן אבל היה אומר בלילה תהלים שנאמר ואתה קדוש יושב תהלות ישראל ישראל סבא כו' דמרדכי וסיעתו אמרו אלהי אקרא יומם וגו' ולילה ולא דומיה לי כמפורש בפרק קמא ועל ידי תהלים של לילה נענו בלילה שנאמר בלילה ההוא נדדה וגו' ואומנות זה למדו מישראל סבא כמה שאמר ואתה קדוש יושב תהלות ישראל ועל זה אמר בך בטחו אבותינו דהיינו ישראל סבא ונמלט מצרת לבן ואנכי תולעת וגו' שאין כחי אלא בפה והנני חרפת אדם כמו שדרשו לעיל בקום עלינו אדם אדם ולא מלך והוא המן ובזוי עם שבא מארם כמה שאמרו בזוי אתה מאד הוא ארם שאין להם כתב ולשון:

ואמרה שמא לכך עזבתני מרוח הקודש שאתה דן על שוגג כמזיד ואונס כרצון כו' ופרש"י שאני באה אליו מאלי אונס הוא עכ"ל וק"ק דלעיל מוכח דמה שבאה מאליה לאו אונס הוא דא"כ היתה מותרת למרדכי ולעיל אמרינן שהיא אמרה אבדתי ממך וע"ק דמשמע דמשום שהגיעה לבית הצלמים נסתלק ממנה רוה"ק ונראה לפרש כיון שהגיעה לבית הצלמים שהוא בית ע"ז סילק ממנה רוה"ק משום אל תפנו אל האלילים ועל זה אמרה דבאונס הלכה שם ואין כאן איסור אל תפנו אל האלילים דכה"ג אמרינן בפרק ח"ה בהולך במקום הכביסה אי דליכא דרכא אחרינא אונס הוא ואמרה עוד שמא על שקראתיו כלב כו' הוא מבואר דהניצול מן הכלב רע אינו כ"כ נס כמו הניצול מפי אריה שהוא ודאי נס גדול כענין דניאל ולפי שהיא חשבה מתחלה לתלות הצרה בהמן שהוא דמיון הכלב וז"ש "הצילה "מחרב "נפשי "מיד "כלב גו' שר"ת המן וממוכן אינו כן שהצרה היא גם מן המלך כדאמרינן לעיל במשל התל והחריץ שגם דעתו היה לרעה ובעי אפושי רחמי טפי להיות ניצולים בנס גדול ולכך חזרה בתפלתה ואמרה הושיעני מפי אריה דהיינו ממחשבה רעה של המלך:

ויהי כראות המלך וגו' ג' מה"ש נזדמנו כו'. נראה דיש רמז קצת בהאי קרא לשלשה דברים שאמר והוא מדכתיב נשאה חן בעיניו ולא מצאה חן בעיניו דבכל המקרא כתיב לשון מצא גבי חן וע"כ דרשו נשאה באנפי נפשיה שנשאה והגביה מלאך אחד צוארה ואחד שמשך חוט של חסד עליה היינו חן בעיניו וא' שמתח השרביט כו' מדכתיב ותקרב אסתר ותגע בראש השרביט דלא איצטריך למכתב בראש אלא ותגע בשרביט אלא לדייק מיניה בראש השרביט בקצה זה היתה יכולה ליגע ולא בשרביט גופה משום דרחוק ממנה היה לפי שנמתח השרביט והיתה יכולה ליגע בראש השרביט ולא בגופה בקצה השני:

העמידו על י"ב וא"ל על י"ו וא"ל על כ"ד כו'. מדקאמר גבי מאתים ששמע כן מרבו כו' בקבלה ולא קאמר הכי בכל הני ויש לפרש דיש להם רמז בהאי קרא למ"ד י"ב דיש י"ב תיבות מרישא דהאי קרא עד ויושט וכן יש י"ב תיבות מן ויושט עד סוף הפסוק ומאן דאמר י"ו דכך יש תיבות מרישא דהאי קרא עד שרביט הזהב ומ"ד כ"ד דכן יש תיבות בכולה דהאי קרא ומאן דאמר ס' דכן יש אותיות ששים מרישא דקרא עד שרביט ואמר וכן אתה מוצא באמתה של בת פרעה דמרישא דהאי קרא ותרד בת פרעה וגו' ותשלח וגו' יש ס' אותיות ואמר וכן אתה מוצא במספר ס' באותיות המיותרות בשיני רשעים כפרש"י:

אל תקרי שברת אלא שרבבת כו'. מפורש בפ' הרואה ע"ש:

עד חצי המלכות ותעש ולא כל המלכות ולא דבר כו'. בילקוט ל"ג ולא כל המלכות ויש לקיים הגירסא דודאי הא דקאמר עד חצי המלכות לא שיתן לה חצי המלכות ממש דלא זו הדרך שיתן המלך חצי המלכות לאחרים וכל שכן לאשתו שכבר היה כתוב בדתי פרס ומדי להיות כל איש שורר בביתו ועוד דכל מה שקנתה אשה קנה בעלה אבל רצה לומר ותעש בקשתה בדבר התולה בחצי המלכות ועל זה קאמר דהכא נמי הוה מצי למימר בדבר התולה בכל המלכות קאמר אלא דהיינו בהמ"ק שהוא דבר התולה בחצי מלכות שהוא באמצע עולם כפירוש רש"י וכ"ה בתרגום בית מקדשא דאיהו קאים בפלגות מלכותי כו' עיין שם והיינו על פי מה שאמרו לעיל דאחשורוש מלך בכפה ומיהו לשון התלמוד שחוצץ במלכות כו' לא משמע כן דמי הכריח אותם להוציאו ממשמעו מלשון חצי ממש ללשון חציצה דהא שפיר מתפרש לפום הך דרשה מלשון חצי ועל כן נראה לפרש שדרשו חצי מלשון חציצה שחוצץ ומגיע היזק מבנין בית המקדש למלכות כמה שאמר בעזרא לגבי ביטול בנין בית המקדש שכתבו למלך דך קריא מרדא ומהנזקת מלכין וגו' וקרוב לזה בתרגום לחוד למבני בית מקדשא כו' דדחיל אנא מן יהודאי דלמא ימרדון והיינו דבר שחוצץ במלכות:

פחים טמנה לו שנאמר יהי שלחנם לפניהם לפח כו'. לכאורה דהיינו טעמא בחומם אשית את משתיהם דמתוך הסעודה יבא להם קלקול ופח ויש ליישב דהכא פח טמנה לו דהיינו דכוונתה מתוך הסעודה להפיל את המן והיינו שראתה כבר שהיה שלחנו וסעודתו של אחשורוש פח לאשתו אולי יהיה פח גם עתה להמן אבל לטעמא בחומם אשית את משתיהם וגו' על המלך גופיה גם כן נתכוונה שתבא לו פורענות מתוך המשתה כמו שנתהוה למלך בלשצר:

אולי ירגיש המקום ויעשה כו'. פירש רש"י בפי' קמא שירגיש הקב"ה שאף אני מקרבת שונאיהן כו' עכ"ל ק"ק לפירוש זה וכי משום זה תקרב הצרה ביותר להפיק מזימתו ומחשבתו ויש לומר שהקב"ה ירגיש ויראה כי אפס עצור ועזוב:

אמר רבן גמליאל עדיין אנו צריכין כו' קנאתו במלך כו'. נראה לפרש משום דבעיקר הקושיא מה ראתה אסתר שזימנה את המן כו' יש במשמע למה זימנה אותו למשתה ואח"כ גילתה הדבר למלך ולמה לא גילתה למלך כן בלא משתה ויש במשמעו נמי למה זימנה את המן לחוד ולא זימנה גם שרים אחרים דאין דרך לזמן רק אחד מהשרים גם שהוא היותר חשוב ולכולי טעמי דקאמר לא יתיישב רק מה שזימנה אותו ועל ידי המשתה גילתה למלך אבל מה שזימנה את המן בלחוד ולא זימנה גם שרים אחרים עמו כדרך כל הארץ לא יתיישב שפיר ולזה אמר רבן גמליאל דעדיין אנו צריכין למודעי דקנאתו במלך כו' דלזה זימנה את המן בלחוד שהמלך יקנא אותו שמחשיבתו כמלך שלא זימנה רק המלך והמן וכן השרים יקנאו אותו בזה ולטעמא דרבה לפני שבר גאון נמי יתיישב שזימנה את המן בלחוד וכן לאביי ורבא בחומם אשית וגו' נמי יתיישב שנתכוונה אל המן וגם אל המלך שיבא להם פורענות ע"י משתה:

וכמה רוב בניו שלשים כו' דהכתוב לא חשיב אלא י' שנתלו וא"כ מאי רבותיה דרוב בניו דכמה וכמה מצינו בקרא שהיה להם י' בנים וגם שלשים וארבעים כמפורש בס' שופטים וע"כ דרשו דרוב בניו היינו יותר מעשרה שנתלו וכיון דסתם לנו הכתוב מספרם נלמד סתום מן המפורש שהיו עכ"פ כמו כן עשרה וכיון דסתם לנו הכתוב מה שנעשה בהם באותן י' אם מתו ואם חוזרין על הפתחים אית לן למימר דהא והא איתא במספר עשרה וא"כ שלשים היו ומאן דאמר אותן שמחזרין על הפתחים ע' היו דודאי אותן שמתו כן הוו עשרה דנלמד סתום מן המפורש בי' שנתלו אבל שחוזרין על הפתחים מפורש בהו שהיו ע' שנא' שבעים בלחם וגו' דלפי פשוטו מלשון שובע משמעו שבעים עתה וזה דבר שאינו דכיון שהוא שבע עתה למה הוא נשכר בלחם וע"כ דרשוהו שבעים היו בניו של המן ובלחם נשכרו להחזיר על הפתחים ומ"ד כולן ר"ח הוי כו' מדכתיב ורב חסר בלא וי"ו כדמסיק ואותן י' שנתלו בכללן ולא נזכרו הי' בפרט אלא משום דמיתתן נשתנה לתלותן בעץ שעשה אביהן:

נדדה שנת מלכו של עולם כו'. דכל נדוד שינה שבמקרא מפורש ביה סיבת הנדוד כמו ותדד שנתי מעיני דיעקב משא"כ הכא סיבת נדוד שינה דהמלך אחשורוש אינו מפורש מה היה ולכך דרשו שנת מלכו כו' ורבנן דאמרי נדדו עליונים כו' ופי' דקרא דנדדו עליונים ותחתונים להתעורר את המלך עד שאמר להביא ספר וגו' דהיינו עליונים

מבהילים אותו כו' כפירוש רש"י והתחתונים בתפלתן ורבא דאמר שנת מלך אחשורוש ממש דהסבה מפורש מעצמה בקרא נפלה ליה מלתא כו':
ויהיו נקראים מלמד שנקראים כו'. דה"ל למכתב ויהיו קורין וכ"ה בילקוט:

דף טז.

שמשי מוחק וגבריאל כו'. בתרגום מפורש ששמשי ספרא בן המן היה:
ומה כתב שלמטה כו'. ר"ל מה כתב שלמטה בא גבריאל מלמעלה למטה וכותב שלא יהיה נמחק כתב שלמעלה וגבריאל שם לא כ"ש:
לא נעשה עמו דבר לא מפני שאוהבין כו'. לפי שהמלך א"ל מה נעשה יקר וגדולה למרדכי וגו' הו"ל למימר למלך נמי בהאי לישנא לא נעשה עמו יקר וגדולה או דלא הל"ל רק לא נעשה אבל גם הם לא היו אוהבים את מרדכי ולא היו רוצים לעשות לו גדולה ויקר אלא דבר שאינו תלוי בגדולה ומפני שנאתם את המן רוצים היו מיהת לעשות לו דבר מה:
אשר הכין לו כו'. דלא איצטריך למכתב לו אלא שהכתוב מבשרו לו לעצמו הכין ולא למרדכי:
א"ל סגי ליה בחד דסקרתא כו' א"ל הא נמי הב ליה שנאמר אל תפל וגו'. דהאי קרא יתירא הוא דכבר כתיב לעיל מהר קח וגו'. כאשר דברת ועשה כן למרדכי וגו' וע"כ דרשו שהמן אמר למלך שאין מרדכי ראוי לגדולה זו להלבישו בלבוש מלכות ולהרכיבו על סוס המלך וסגי ליה ליתן כפר א' או מכס א' וע"ז השיב לו אל תפל דבר מכל אשר דברת בין מה שאמרת בראשונה ובין מה שאמרת באחרונה:
אזל כו' הלכות קמיצה לרבנן כו'. כל האי עובדא לא ידענא לו רמז בקרא ובקבלה היה בידם כל זה ופרש"י הלכות קמיצה דריש מענינו של יום כו' יום תנופת עומר עכ"ל וכ"ה במדרש ילקוט במאי עסקיתו א"ל במצות עומר כו' א"ל דשעורין כו' ע"ש אבל ממה שאמר בסמוך שא"ל מאן דמנדב מנחה מייתי מלא קומציה דסולתא כו' לאו אעומר נתכוונו שהרי לא בא בנדבה גם לא היה העומר סולת שהרי מן שעורים בא ויש לפרש שהפליגו לו בענין דיחיד המנדב מנחה שהוא קרבנו של דלי דלות אעפ"כ בזמן שבית המקדש קיים מתכפר בקומץ ממנו שנקרב וכמ"ש במנחה כתיב ונפש כי תקריב וגו' כאילו הקריב נפש וק"ל ולהכי עסקינן ביה גם עכשיו בביטול בהמ"ק כדאמרינן בפ' ג' פרקים בזמן שאין בהמ"ק מה תהא עליהן א"ל בזמן שקוראין לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום וע"ז אמר מלי קמצא קמחא דידכו שאתם עוסקים בה עתה דחי י' אלפי ככרי כספא דידי וע"ז א"ל רשע אתה שאמרת כספא דידי והלא אינו דידך דעבד שקנה

כו' ועד"ז יש לכוין הא דכתיב טוב מלא כף נחת מבית מלא זבחי ריב דהיינו טוב מלא כף וקומץ של המנחה שבאה בנחת מבית מלא של המן בכסף וזהב וזבחי ריב מסעודות שעשתה לו אסתר להפילו:

אסרתינהו לכולהו בי בני כו'. לפי פרש"י היינו העוסקים ומשמשים במרחצאות מיהו לקמן בסמוך קרי ליה בלן וכן בכמה מקומות אבל בי בני מרחצאות גופייהו משמע וכן אומני דקאמר הכא היינו ספר ובכמה מקומות אומני היינו מקיזי דם ואפשר דבכלל אומני נמי ספר ובי בני נמי דקאמר דממילא אסרה נמי המרחצאות שלא יהיה שם המשמש להדליק אש בתנור ולהחם חמין:

א"ל לא כתיב לכו בנפול אויביך אל תשמח כו'. ובמדרש ילקוט שאז אמר מרדכי ארוממך ה' כי דליתני היינו לסלוק ולעלות עליו ולא שמחת אויבי לי שהוא יעשה לי כן כמ"ש ויאמר המן בלבו למי וגו' יותר ממני וכמ"ש בסמוך שסברה ברתיה האי דרכיב אבוה והאי דמסגי קמיה מרדכי:

דכחישי חילאי מתעניתא גחין וסליק כו' ואתה על במותימו וגו'. ורישא דקרא ויכחשו אויביך לך יתפרש כן דהיינו שיכחיש חילך מגזירת אויביך על ידי תענית ואתה על במותימו תדרוך:

וישב מרדכי וגו' ששב לשקו כו'. דלא איצטריך לן למימר להיכן שב אי לאו לאשמועינן ששב לשקו כו' שהיה לפני שער המלך ואע"ג דאל שער המלך משמע לעיל בתוך שער המלך כדכתיב ויבא עד שער המלך כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק הכא מוכח דאל שער המלך עד שער המלך משמע:

כל האומר דבר חכמה כו'. היינו שא"ל דבר חכמה שבתורה כדמסיק אם מזרע וגו' אם משאר שבטים כו' ואי משבט יהודה ובנימין כו' ופרש"י אם מזרע וגו' היהודים יש זרע ביהודים שם כו' ע"ש מפירושו נראה דלאו מלשון יהודים מפיק ליה אי משבט יהודה כו' דהא בנימין ואפרים ומנשה נמי אית להו זו המדה אלא דיהודים דהכא היינו כלל ישראל וכדאמרינן לעיל כל הכופר בע"ז נקרא יהודי אלא כיון דכבר ידעו שהיה מרדכי מכלל ישראל כמ"ש כי הגידו לו עם מרדכי ויבקש להשמיד את כל היהודים וזה היה מפורסם בכל המדינות ואוהביו וחכמיו ודאי דידעו כן שהיה יהודי א"כ מאי קא"ל השתא אם מזרע היהודים מרדכי וגו' ומעיקרא מאי סברי דהסכימו לעשות עץ כמ"ש ותאמר וגו' וכל אוהביו יעשו עץ גו' וע"כ אמרו דודאי מעיקרא הוו סברי דמרדכי משבטים אחרים הוה ויכלת ליה אבל השתא ראו בתחלת נפילת המן חשו לכך וא"ל אם מזרע היהודים גו' דהיינו מאותן שבטים דלא יכלת להו ומייתי ליה בנימין דאתי מרדכי מיניה דכתיב

לפני גו' ובנימין עוררה את גבורתך גו' דכיון שהקב"ה מעורר את הגבורה להם ודאי דלא יכלת ליה:

אומה זו משולה לעפר כו' שיורדין עד עפר כו'. שהכל מושלין בהן כמ"ש עבדים משלו בנו וגו' כמו העפר שנדרסת לכל וכשהן עולין עולים עד לכוכבים כמו שא"א לאדם לעלות למקום הכוכבים כך א"א לכל אומה ולשון לשלוט בהן וכך היה במעשה המן שהיה עבד מרדכי ועמד להיות מושל עליו ושוב כשזכה מרדכי עלה עד למעלה להיות משנה למלך:

מלמד שהביאוהו בבהלה כו'. דלפי פשוטו הוא מלשון מהר כמו ויבהל את תמרוקיה ומשום דשינה לשון ויבהילו במקום וימהרו דכתיב בצווי ויאמר המלך מהרו את המן גו' וע"כ דרשוהו מל' בהלה ופחד כמו את הבהלה גו' על שלא רחץ כו' כפרש"י א"נ שנבהל עתה כי הרגיש עכשיו קצת כי אסתר זימנה אותו לרעתו על מחשבתו הרעה על מרדכי דודה:

כי אין הצר שוה בנזק המלך גו' איקני בדידי כו'. משום דהמן אמר ולמלך אין שוה להניחם אם כן היאך אמרה אסתר בלי טעם היפך זה דאין הצר שוה גו' וע"כ אמרו דא"ל אסתר דבר שנתחדש עתה כשידע שהיא יהודית דהיינו דכבר קטל את ושתי דהוא ממוכן הוא המן כדאמרינן לעיל השתא בעי נמי למקטלי ואין לך נזק גדול מזה דבר התלוי בגופו של מלך דאשתו כגופו:

כיון דא"ל מבית שאול קאתי כו' מפורש לעיל:

איש צר ואויב המן הרע גו' שהיתה מחוה כלפי אחשורוש כו'. עיין פרש"י אבל ממה שאמרו שהיתה מחוה כו' נראה דעיקר דרשה אמלת הזה קסמיך דהזה משמע שהיתה מחוה בידה עליו ולא איצטריך ליה דודאי עליו נתכונה אלא דאשמעינן שהיתה מחוה בידה כלפי אחשורוש שהוא איש צר ואויב ובא מלאך כו':

והמלך קם גו' והמלך שב גו' מקיש שיבה כו' דלא איצטריך למימר אלא והמלך שב אל בית משתה גו' דודאי מגינת הביתן שב שהוזכר לעיל שהיה שם אלא לאשמועינן שהיה שב בחמתו על דבר התולה בגינת הביתן דקא עקרי אילני כו':

ואמר וי מביתא וי מברא ויאמר המלך גו'. ממה שאמר הגם גו' עמי בבית משמע שהיה לו עליו כבר עוד אחרת בחוץ והיינו הך דעקר אילני כו' ודריש ויאמר כמו וי אמר המלך הגם גו' וכה"ג דרשו פ' בן סורר בי"ג ווי"ן דגבי נח:

אף חרבונה רשע היה באותה עצה כו'. חרבונה היה אחד מז' סריסי המלך המשרתים לו כדכתיב לעיל וה"ל למכתב נמי הכא א' מסריסי המלך אלא למדרש א' מן הסריסים

שהיו באותה עצה גם מה לו להזכיר שהיה גבוה חמשים אמה דבראייה בעלמא ודאי לא היה יודע גובהו אלא שהיה באותה עצה כשאמרו אוהביו יעשו לו עץ גבוה גו' ואמר מיד ברח והיינו דכתיב ויפל עליו גו' מידו ברוח יברח ופרש"י שם בן עצתו שהיה מסייעו בתחלתו יברח מעזר ידו בשעת כשלונו כמו שעשה חרבונה להמן עכ"ל:

וחמת המלך שככה ב' שככות הללו כו'. דבכל המקרא לא מצינו לו אלא בכ"ף א' וישכו המים כשוך חמת המלך גו' ואמר א' חמת מלכו של עולם על שהשתחוו לצלם כדאמרינן לעיל ואחד של אחשורוש שגזר להשמיד היהודים וא"ד א' של אסתר כפרש"י ואחת של ושתי דאע"ג דכבר כתיב כשוך חמת המלך מ"מ לא לגמרי שכך כדכתיב זכר את ושתי גו' ועד היום שנתלה המן שהיה גורם הריגתה דהוא המן הוא ממוכן לא שכך חמתו לגמרי:

אפשר דבר שנצטער כו'. ואיכא למידק דהא לא דמיא דודאי גבי יעקב כיון דכולן בניו היו אם נותן לאחד מבניו יותר יתקנאו בו אבל הכא כיון דבנימין היה גם אחיו מן האם ולא כן שאר אחיו למה יתקנאו בו כשהוא נותן לו יותר וי"ל כיון דיוסף בא עתה להוציא השנאה במכירתו כמו שא"ל כשם שאין בלבי שנאה כו' לא היה לו להרבות במתן לבנימין כ"כ חמש חליפות דשמא לא יתלו ריבוי המתנה לבנימין במה שהוא אחיו מן האם אבל יתקנאו בבנימין ויאמרו כי יוסף אוהב אותו יותר בשביל שלא היה במכירתו:

דף טז:

משקל ב' סלעים כו'. בפ"ק דשבת פרש"י ב' סלעים לאו דוקא כו' ע"ש דלא מסתבר להו שכל הבגד לא היה משקלו רק ב' סלעים אע"ג דמצינו בגדים דקים ביותר פ' הנזקין (נט.) סבני וחומס כאמגוזא כו' מ"מ סתם כתונת לא היה דק כ"כ ועיין עוד בזה פ"ק דשבת:

מילת מפורש פרק במה בהמה ופרש"י שם גם בערוך בערך כבן והרא"ם כתב פ' וישב שמדברי רש"י בגמרא משמע שיש הפרש בין מילת שהוא לשון צמר ובין מלתא שהוא מלשון מעיל כמו שפרש"י במ"ק גבי איצטלא דמלתא עכ"ד ואינו כן דבהדיא פרש"י פ' נ"ה איצטלא דמלתא טלית של צמר נקי בן יומו כו' ע"ש אלא לפי שאותו צמר נקי אין עושין אלא החשוב בבגדים שהוא המעיל כדכתיב כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים לכך נקרא מלתא:

נתגלגל הדבר וירדו למצרים כו'. מה שיש לדקדק בזה עיין בחידושינו פ"ק דשבת:

רמז לו שעתיד בן כו' ר"ל דרמז לו שישוה לו בנימין אחיו מן האם בגדולה כמו שנעשה יוסף משנה למלך ונלבש בלבוש מלכות כן לעתיד יעשה המלך למרדכי משנה ויצא בלבוש מלכות וגו' וא"ת אכתי תקשי דאיכא קנאה במה שנתן לבנימין ג' מאות כסף ולא

נתן כן לשאר אחיו ולא נזהר שרמז לו בזה וי"ל כמ"ש לעיל במה שנתן לבנימין יותר כיון דהוא אחיו גם מן האם אין כאן קנאה אלא בבגדים שהם מתנות גלוים שהעולם יחשבו שהוא מראה להם שנאה על מכירתו בבגדים שהוא דוגמת המכירה כתונת פסים:

כמה צוארין היו כו'. פרש"י דל"ג ליה שכן דרך המקרא לכתוב צוארי לשון רבים כו' ע"ש אבל בכל נוסחות גמרא איתא וכן בב"ר וכי שני צוארין כו' ע"ש ופרש"י שם כי צואריו לשון יחיד הוא כמו בעליו אדוניו אבל צוארי משמע לשון רבים עכ"ל ומפ' הרא"ם דשינויא דקרא קא דריש דלגבי בנימין דכתיב צוארי בלשון רבים וה"ל למכתב צוארו לשון יחיד כיון שאינו כינוי כו' אמרו ש"מ לדרשא ולגבי יוסף דכתיב על צוארו וה"ל למכתב צואריו בלשון רבים כיון שהוא כינוי כו' עכ"ל ועוד האריך ע"ש אבל בכל הס"ת ובחומשים כתיב הכא בכה על צואריו בלשון רבים וכן הביא רש"י הכתוב הזה בשמעתין וע"ק לפירושו דהא מצינו בכינוי צוארו בלשון יחיד גבי עשו ויבך על צוארו וע"כ הנראה דודאי צוארי בי' לא משמע אלא לשון רבים וכן צוארו בו' לא משמע רק לשון יחיד אבל צואריו דכתיב בי' וי"ו משמע לשון רבים ומשמע לשון יחיד כמו בעליו והכא בהאי קרא ברישא דקרא לגבי בנימין כתוב צוארי דלא משמע רק לשון רבים ובסיפא דקרא לגבי יוסף שינה לכתוב צואריו דמשמע נמי לשון יחיד דרשו מיניה דרמז לגבי בנימין על ב' מקדשים ולגבי יוסף על א' דב"ה נקרא צואר כמו כמגדל דויד צוארך וצוארך כמגדל השן כמו שהצואר בגובה של אדם והודו כן המקדש בגובה א"י והודו של ישראל:

והנה עיניכם רואות ועיני וגו' א"ל כשם שאין כו'. דבכלל עיניכם רואות גם בנימין בכלל אבל רמז להם כשם שאין כו' והמקרא מחובר למעלה שהבטיחם לכלכלם ברעב ובזאת עיניכם רואות שאני משוה אתכם כאחי בנימין רמז שבודאי אין לי לב עליו על המכירה כך אין לי לב עליכם רק לבי כפי המדבר אליכם להיטיב לכם והדרש דהכא ימאן מלפרש כפרש"י בחומש עיניכם הרואות שאני אחיכם במילה וכי פי המדבר אליכם בלה"ק עכ"ל דא"כ למה לא כלל את בנימין עמהם גם כי המילה ולה"ק אינו ראיה שהרבה אומות שהם נימולים ומדברים בלה"ק שהוא לשון עברי:

מאי מטוב מצרים כו' יין שדעת זקנים כו'. דהיין הוא הטוב שבמינין מוקדם בטובת א"י כדכתיב ארץ וגו' גפן ולפי שאין משא י' חמורים הכרחי כ"כ מיין אלא דודאי לזקנים כיעקב דעתם נוחה ממנו לפי טבעם שהם מצוננים והיין מחמם:

וישתחו ישראל על ראש וגו' תעלא בעדנא כו'. ופי' וישתחו ישראל ליוסף על ראש המטה היינו שהפך עצמו לצד השכינה כפרש"י בחומש והוא מבואר בדברי הרא"ם ע"ש ויותר

נ"ל לפי דרש דהכא מתפרש ראש המטה ג"כ על יוסף שהוא היה ראש וחשוב במטתו של יעקב:

וידבר על לבם כו' שא"ל דברים כו' י' נרות לא יוכלו כו'. מספר י' נרות הם י' אחיו שמכרוהו והמשילם לנרות ע"ד נר אלהים נשמת אדם ואמר כי י' נרות לא יוכלו לכבות לפי שאין טבע לנר שמכבה נר אלא אדרבה מדליקתו ביותר כן נעשה לי שע"י המכירה עליתי לגדולה וכמ"ש אתם חשבתם לרעה אלהים חשבה עלי לטובה וגו':

ליהודים היתה וגו'. זו תורה וכה"א כי נר וגו' כו' דרשו כן דלפי פשוטו ה"ל למכתב היה אור כמו היה אור במושבותם וע"כ דרשו היתה אורה זו תורה שנקראת בלשון נקבה בכ"מ ויש לכוין בדרש הזה כי התורה נתנה בעיון כמו לימוד התורה ובמעשה שהן המצות והתורה היא עדות לישראל כמ"ש ואת העדות אשר אתן וגו' ויש גם במצותיה שהם אות ועדות לישראל כמ"ש המפרשים והם שלשה השבת שנאמר בה ביני וביניכם וכן התפילין דכתיב בהו והיה לאות על ידך וגו' [וכן המילה שהוא אות ברית] ולכך גזר המן על אלו ביותר כפרש"י לפי שהן עדותן של ישראל וכיון שנתבטלה גזירתו חזרו אלו עדות ליושנן אורה זו תורה כמ"ש לעיל ושמחה זו י"ט שהוא יום שביתה וכמ"ש שחזרו מאבל לי"ט וששון זו מילה שחזרו לה כמ"ש ורבים מעמי הארץ מתיהדים דהיינו תחלה בברית מילה ויקר זו תפילין שהוא כבודן של ישראל ע"ש כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך שחזרו לזה כמ"ש כי נפל פחד מרדכי וגו':

צריך למימרינהו בנשימה א' מ"ט דכולהו כו'. נראה לפרש דמדכתיב ואת עשרת בני המן יתלו וגו' וכתיב ותלו אותו ואת בניו על העץ משמע ליה דעל עץ א' בפעם א' נתלו ויצאה נשמתן בבת א' ולא בזה אחר זה ומדחשיב להו בהאי קרא כסדרן זה אחר זה לא תאמר שכן נתלו בזה אחר זה לכך צריך למימרינהו בנשימה א' לרמוז שיצא נשמתן בבת אחת דבבת אחת נתלו ולא נכתבו הכא כסדר הזה זה אחר זה אלא שנתלו בעץ א' שעשה המן של נ' אמה כדמסיק דכולהו בחד זקיפא אזדקיפו כסדרן זה תחת זה כמפורש בתרגום דחשיב להו כסדר הכתוב מלמטה למעלה מפרשנדתא עד ויזתא וע"ד זה אמרו בירושלמי איש בריש דפא ואת בסוף דפא כו' ויהיו כולם נכתבים תחת איש להורות כי כאיש אחד בפ"א נתלו כולם ועד"ז אמר נמי דוי"ו דויזתא צריך לממתחא בזקיפה כמורדיא דלברת לברת שם הנהר ומורדיא הוא עץ שדוחקים בו הספינה מן האבנים והמכשולים וכעין זה פי' הערוך הכא נמי הכא ה"ק שצריך לממתח ו' דויזתא כעץ פשוט וארוך בזקיפה ותלויה שעושין מעץ דויזתא הוא שנתלה למעלה מכולן בעץ

ההוא כמפורש בתרגום והו' ארוכה בו מלמעלה למטה שבעץ א' ארוך היו נתלו כולם מויזתא של מעלה זה תחת זה עד פרמשתא שנתלה למטה מכולם:

חוץ משירה זו ומלכי כנען כו' שלא תהא תקומה כו'. עיין במרדכי ובר"ן בזה בשם ר"ת ושירת האזינו נמי כן היא שיש בה נמי מפלתן של עובדי כוכבים דכתיב מראש פרעות וגו' ודם עבדיו יקום וגו':

מלמד שבא מלאך וסטרו כו'. כנראה מפרש"י ממה שא"ל מה שאלתך בסוף משמע שהתחיל לדבר בכעס ואין הכרע כ"כ ועי"ל ממה שהיה חושב למספר ההרוגים ה' מאות וי' בני המן בשושן זולת בשאר מדינות מה עשו משמע דהרבה היו בעיניו וכעס ע"כ:

יאמר בפה מה שכתוב בספר כו' פרש"י סדר המקראות כו' כי המן בקש וכו' ומה שבאתה אסתר כו' כל זה יאמר שנה שנה עם הספר כו'. ונראה דהיינו כמ"ד לקמן פ"ב דקורין המגילה מאחר הדברים האלה:

ומאמר אסתר קיים וגו' דברי הצומות לא כו' לפי פשוטו מאמר אסתר היינו מאמרה לחכמים לקיים ימי הפורים ולפי שלא הזכיר מאמרה בכל אלא ותכתוב אסתר וגו' והיינו דאמרינן לעיל שלחה להם אסתר קבעוני לדורות ומ"ה קאמרי דמאמר אסתר היינו שאמרה למלך לבטל מחשבת המן הוא קיים דברי הפורים ואהא מתמה וכי מאמר אסתר למלך בלחוד עשתה זאת ולא דברי הצומות ומשני דקושטא דכן הוא דהא והא גרמו והמקרא מחובר למעלה דברי הצומות וזעקתם ומאמר אסתר קיים וגו':

מלמד שפירשו ממנו סנהדרין כו' דהיינו אחיו חביריו שהיו מכלל אנשי כנסת הגדולה:

מעיקרא כתיב אשר באו כו'. פרש"י בימי כורש כשעלה עם זרובבל כו' כ"ד שנה היה בין מנין למנין כו' עכ"ל. וצ"ל ששוב כשראה מרדכי אז שנתבטל בנין בהמ"ק בימי כורש כמפורש בס' עזרא חזר לשושן בימי אסתר ושוב אח"כ עלה שנית לארץ ישראל בימי כורש שנבנה הבית דהיינו ביאה שניה דקאמר ולבסוף כתיב הבאים עם זרובבל וגו' כמפורש בספר נחמיה ומיהו אין סברא דהנהו כולהו דחשיב דבאו עם זרובבל וגו' מעיקרא עלו ושוב חזרו לשושן שוב עלו שנית כדכתיב בנחמיה הבאים עם זרובבל וגו' וי"ל דודאי ב' הכתובים איירי בביאה ראשונה אלא משום דשינה בפסוק שני שינה לחשוב מרדכי בתר ה' והוא רמז דגדול ת"ת כו':

כל זמן שברוך בן נריה קיים כו'. כפרש"י דאל"כ למה לא עלה עזרא עם זרובבל וק"ק דברוך גופיה למה לא עלה אז עם זרובבל ורש"י בא ליישב זה דברוך מת בתוך השנים הללו דהיינו באותן שנים קודם שהתחילו לבנות בהמ"ק בימי דריוש האחרון אבל אין זה מספיק שהרי ברוך היה חי בשנת שתים לדריוש האחרון כדאמרינן לעיל שהיה מתנבא

בשנת שתים לדריוש ואז התחילו לבנות בהמ"ק כמפורש בספר עזרא באדין בטילת עבידת בית אלהא גו' עד שנת תרתין למלכות דריוש וצ"ל דבאותה שנה גופה שהיא שנת תרתין לדריוש מת ברוך ולא עלה בתחלת בנינם:

גדול ת"ת יותר מכבוד אב כו'. מהא דמייתי שלא נענש על אותן שנים שהיה בבית עבר אינו מוכח דגדול יותר מכבוד אב דבשוה לו נמי אין ראוי לעונש אלא דנקט האי לישנא דגדול ת"ת שסמך אלישנא דמתניתין דריש פאה דתנן ות"ת כנגד כולם וא"ת למה נענש גם על אותן כ"ב שנים כיון דברצון אב ואם ובמצותן הלך יעקב מסתמא מחלו על כבודם ותירץ בעל אמרי נועם בשם הר"י מפרי"ש שלבסוף י"ד שנה שהיה בבית עבר נתקררה דעתו של עשו ושלחה רבקה אמו את דבורה מנקתה אחריו לבית לבן והוא שהה שם כ"ב שנה ע"כ ועיין במפרשים בזה:

שהיה יעקב אבינו בבית עבר כו'. ובכמה מקומות אמרו בית מדרשו של שם ועבר שהיה קבלה בידם דנביאים היו וכאן אמר בבית עבר לפי ששם כבר מת בשנת נ' ליעקב אבל עבר היה חי עד שהיה יעקב שתי שנים בבית לבן כדלקמן ומסברא קאמרינן שבאותן י"ד שנים שאין מפורש בקרא מה היה עסקו של יעקב מסתמא בבית עבר היה שע"כ קראו הכתוב יושב אהלים באהל של תורה בבית עבר:

דף יז.

למה נמנו שנותיו של ישמעאל כו'. פרש"י למה נמנו מה לנו לשנות הרשעים עכ"ל ואע"ג דאמרי' פ"ק דב"ב דישמעאל עשה תשובה מ"מ כיון שהיה רשע מעיקרא אין ראוי למנות שנותיו בתורה אי לאו משום יעקב:

מלמד שקדשה ישמעאל כו'. הוכרחו לומר שקדשה ישמעאל בחייו דאל"כ מנין לנו לומר דבאותו פרק מת ונראה דהוציאו זה מדכתיב וילך עשו אל ישמעאל דמשמע בחייו הלך אליו לישא בתו וקדשה אז דאל"כ אל ישמעאל ל"ל ואח"כ כשמת השיאה אחיה נביות מדכתיב אחות נביות:

הוה יעקב מוטמן בבית עבר י"ד שנים כו'. יצא משם ובא לו לארם נמצא כשעמד על הבאר כו'. ויש לדקדק דא"כ מבית עבר אחר שהיה שם י"ד שנים הלך לארם נהרים וקרא כתיב ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה ואמרינן במסכת חולין בפ' ג"ה כי מטא לחרן כו' וחזר למקום שהתפללו אבותיו וכו' וסולם היה עומד בבאר שבע כו' מכל זה מוכח דמבאר שבע הלך לחרן ולא מבאר שבע לבית עבר ואחר י"ד שנים הלך לחרן ויש ליישב דבית עבר נמי בבאר שבע ולא הלך כלל מבאר שבע לבית עבר אלא שהיה מוטמן בבאר

שבע בבית עבר מפני יראת אחיו עד אחר י"ד שנים הלך משם לחרן ותו לא מידי ויש רמז במלות באר שבע שיש בו אותיות עבר וארבע עשרה ועוד נראה דאביו יצחק נמי היה לו בית המדרש כדאמרינן ביומא יצחק זקן ויושב בישיבה היה כו' וכל שלשה מדרשות של שם ושל עבר ושל יצחק בבאר שבע היו ורמז מבאר שבע אותיות ש"ם עב"ר א"ב:

ועשה שם י"ח חדש שנאמר ויעקב נסע וגו' ולמקנהו עשה סכות גו' ופרש"י הכא ויבן לו בית לימות החורף ועשה סוכות ב' פעמים ב' ימות הקיץ הרי י"ח חדשים כו'. עכ"ל ודריש ליה מדכתיב סוכות בלשון רבים ובית בלשון יחיד משמע דב' פעמים עשה לו סוכות ופ"א בית אבל רישא דקרא ויבא יעקב סכותה לא דריש דהיינו שם העיר וכן משמע מתוך שמעתין דקאמר הכא יצא לו מארם נהרים ובא לו לסוכות ועשה שם י"ח כו' הרי לך בהדיא דגם לפי הדרשה דב"פ עשה סכות הניחו סכותה דרישא דקרא כפשטיה שהוא שם העיר אבל מפרש"י בחומש נראה דרישא דקרא סכותה נמי דריש וכן הבין הרא"ם דבריו וכתב בפירושו גמגומים ע"ש באורך אבל לשיטתנו יתיישב הכל ויהיה פירוש הכתוב ויבא יעקב לעיר סכותה ושהה שם ויבן לו בית ולמקנהו בחורף וגם שהה שם עד שבנה לו ולמקנהו סכות ב"פ בקיץ ותו לא מידי:

ובבית אל עשה ו' חדשים והקריב זבחים. ויש לדקדק למה ייחסו כל הו' חדשים החסרים מכ"ב שנה לבית אל שהקריב שם זבחים דהא כמה מאורעות היו לו בתוך הו' חדשים שנסע מסכות לשכם ותצא דינה וגו' ונטע אהלו מהלאה למגדל עדר וגו' דכל זה נעשה ג"כ באותן ו' חדשים קודם שבא לאביו יצחק ויש ליישב דאשמעינן דאפילו על ששהה באותן ששה חדשים והקריב זבחים שהוא מצוה נענש על ששהה מלבא לאביו ולאמו וק"ק למה נענש על ששהה להקריב זבחים כיון שעל פי הדיבור עשה כמ"ש עלה בית אל וגו' ועשה שם מזבח וגו':

סליק פרק מגילה נקראת

דף יז:

מנין שאומרים אבות שנאמר הבו לה' בני אלים כו'. מפורש פרק בתרא דר"ה:

ומה ראו כו' שנאמר והקדישו וגו' וסמיך ליה וידעו תועי רוח וגו'. יש לפרש הסמיכות שאמר לעיל מיניה כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם ובמדרש אברהם ניצול מכבשן האש בזכות יעקב ואמר ע"כ לא יבוש יעקב וגו' כמפורש פ' כ"ג ע"ש ואמר בראותו ילדיו את קידוש השם שעשה אברהם גם הם בקרבו יקדישו שמו והקדישו את קדוש יעקב ברבים כגון דניאל וחנניה מישאל ועזריה וע"י כך את אלהי ישראל יעריצו

בעולם שכח וגבורה בידו ע"י זה תועי רוח כגון נמרוד ונ"נ ידעו בינה שיש אלהים בישראל כמ"ש נ"נ ברוך אלההון די שדרך משך ועבד נגו וגו':

דכתיב ולבבו יבין ושב וגו'. היינו דיבין האדם גודל חטאו וכנגד מי חטא ואז ודאי ישוב בתשובה שלמה ופריך א"ה לימא רפואה כו' למאי דס"ד השתא דקרא ברפואה דתחלואים איירי ה"ק גם בחולה שא"א לשוב לשעה זו במעשה אם הוא יבין שחטאו גרם לו החולי ושב בלבו ורפא לו ומיהו ק"ק דהיאך ס"ד למימר דרפואה קדמה לסליחה דהא ודאי השב צריך סליחה וכפרה על עונותיו ואח"כ ישלח לי הקב"ה רפואה לחליו ואינו נראה כלל שהקב"ה ישלח לו רפואה קודם שיסלח לו וי"ל הא דהוה ס"ד דלא בעי סליחה היינו דיסורין של חולי ממרקין לו והיא גופה סליחתו וכפרתו ומסיק דאינו כן דגם אם יש לאדם עון גדול ולא הוה סגי ליה ביסורין למרק ולא היה ראוי לרפואה מ"מ הקב"ה מרבה לסלוח לשב בחליו לשלוח לו רפואה אחר הסליחה ולכך יש להקדים הסליחה כדכתיב וישוב אל ה' וגו' כי ירבה לסלוח וע"ז נתכוין בנוסח אלהי עד שלא נוצרתי כו' ומה שחטאתי לפניך מרק ברחמיך הרבים אבל לא על ידי יסורין וחלאים רעים כו' דהיינו שלא ביסורין רעים ורבים כ"כ שיהיו הם ממרקין העון לסלוח רק שתהיה הסליחה ע"י רחמים רבים מקודם שיהיו יסורין רעים ממרקין הכל ולמאי דפריך נמי ומאי חזית כו' סמיך אהא בעי נמי למימר דיסורין ממרקין הכל והיא סליחתו ומשני דאיכא קרא אחרינא דמוכח מיניה נמי דאין רפואה בלא סליחה מקודם כדכתיב הסולח לכל עוניכי גם שהיסורין אינן ממרקין כל העונות ובעי סליחה על עונות ואח"כ רופא לכל תחלואיכי ואח"כ הגואל משחת חייכי דהיינו גם אם נגזר על האדם למות לשחת התשובה והסליחה בחליו מקודם הרפואה יגאלהו משחת:

ההוא לאו כו' אלא רפואה דסליחה כו'. יש לפרש דה"ק דהאי קרא משתעי במי שיסורין ממרקין כל עונותיו דרפואתו היא סליחתו כמ"ש לעיל אבל א"כ הל"ל דיסורין דסליחה הן ויותר נראה לפרש ע"פ מ"ש הרמב"ם בשמונה פרקים דחולי הנפש ורפואתו הוא כמו חולי הגוף ורפואתו ורפואה דנקט בהאי קרא לאו רפואת הגוף אלא רפואת הנפש שהיא הסליחה:

ומה ראו לומר גאולה בשביעית כו' היינו גאולה מן הגלות כדמסיק שעתידים ליגאל כו' אבל גאולת החולה מן המות כבר מפורש דההיא בתר רפואה איתא כדכתיב הרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת וגו' אבל אההיא אינו מתפלל דבכלל תפלת הרפואה היא שלא יבא האדם למיתה:

ומה ראו לומר רפואה בח' כו'. יש לדקדק ומאי קא קשיא ליה והא כיון דמדינא יש לה להסמיך לסליחה כדקאמרינן לעיל מדכתיב הסולח לכל עוניכי הרופא וגו' אלא משום דגאולה בשביעית אפסיק לה מ"מ מאי דאפשר למסמך לה לסליחה סמיך לה ולהכי יש לסמכה לגאולה דסמוכה לסליחה י"ל דמה"ט משום דעתידים ליגאל בז' אינו מכריע לאומרה הגאולה בשביעית דאדרבה מטעמא דקרא הסולח לכל עוניכי הרופא וגו' יש למסמך טפי רפואה לסליחה ולא להפסיק ביניהן בגאולה ומשני דברפואה נמי איכא עוד טעמא דראויה לאומרה בח' וזה ודאי מכריע שלא לסמכה לסליחה:

כנגד מפקיעי שערים דכתיב שבור זרוע רשע כו' עיין פרש"י דכל הפרשה נאמרה על מפקיעי שערים ומדלא מייתי רק קרא דשבור זרוע רשע וגו' נראה לפרש דשבר חסר כתיב מלשון יש שבר במצרים וזרוע מלשון זריעה דקבעי דוד רחמי דרעתו ורשעתו של רשע בל תמצא ולא תפיק מזימתו דהיינו שיהיה מוצלח הזריעה בשבר ותבואה הרבה ולא יוכל עוד להפקיע שערים:

כי אמרה בתשיעי כו' פרש"י וא"ת שמינית היא אשרי ולמה רגשו תרתי עכ"ל. פירושו מגומגם דהא מסיק בפ"ק דברכות דאשרי ולמה רגשו חדא פרשתא היא ועוד דלא תמצא בשום ספר תהלים דשבור זרוע רשע בשמינית היא אבל בעשירית היא דבעי למימר התם דה"ל יהיו לרצון אמרי פי וגו' בי"ט ונראה להגיה בפרש"י וכן צ"ל וא"ת בעשירית היא אשרי ולמה רגשו חדא פרשתא ור"ל עשירית היא כמו שהיא בספרים שלפנינו וקאמר כדמסיק שם דאשרי ולמה רגשו חדא פרשתא היא וה"ל שפיר הך פרשה דשבור זרוע וגו' בט' ועיין בחידושינו שם:

ומה ראו לומר קיבוץ כו' ופריכם תשאו לעמי וגו' בפרק חלק מפורש דאין לך קץ מגולה מזה שנאמר ואתם הרי ישראל ענפכם גו' ע"ש ובחידושינו בספ"ב דכתובות:

וכיון שנתקבצו גליות נעשה דין ברשעים כו'. אברכת השיבה שופטינו כו' קאמר לה ולא מפורש בה דין ברשעים אלא כיון דהוזכר בה להשיב שופטים כבראשונה אז הוי דין ברשעים כדמייתי מקראי ואשיבה ידי עליך ואצרוף כבור סיגיך דהיינו דין ברשעים וכתיב ביה ואשיבה שופטיך כבראשונה גו' ומיהו ק"ק דהיכן מוזכר בהני קראי דמייתי קיבוץ גליות למימר דדין ברשעים תולה בקיבוץ גליות ואין לומר ואשיבה שופטיך גו' משמע ליה קיבוץ גליות דא"כ בהך ברכה גופה דהשיבה שופטינו כו' מוזכר נמי קיבוץ גליות:

וכיון שנעשה דין ברשעים כלו המינין כו'. אהך מלתא לא מייתי ראיה מקראי דמסברא הוא אם אז נעשה דין ברשעים כ"ש דין המינין שהוא חמור יותר כמפורש פ"ק דר"ה

ושם מפורש דין המינין גיהנם כלה והם אינן כלים והא דקאמר כלו המינין י"ל דהכי קאמר דכלו מן העולם אבל דין גיהנם אינו כלה מהם כמפורש שם וקאמר דכולל זדים עם המינין כו' זדים היינו המסורות לאנסים והפוקרים כו' שנזכרו שם שדינן עם המינין ומייתי שנאמר ושבר פושעים היינו המינין דיודעין רבונן ומורדים בו וחטאים היינו זדים:

וכיון שכלו המינין מתרוממת קרנות כו'. וקודם שנתקנה ברכת המינין ודאי דהח"י ברכות על הסדר היו דה"נ איכא למימר כיון שנעשה דין ברשעים כמפורש בברכת השיבה כדאמרינן לעיל מתרוממת קרן צדיקים כו' וקאמר דכולל גירי צדק כו' שנאמר והדרת פני זקן גו' וסמיך ליה וכי יגור גו' ובהך ברכה נמי מזכיר זקני צדיקים כמ"ש ועל זקני עמך כו' ועל גירי הצדק וכו' ואמר והיכן מתרוממת כו' ישליו אוהביך היינו הצדיקים שהם אוהבי ירושלים ואמר וכיון שנבנית כו' שנאמר אחר ישובו בני ישראל גו' אין זה קיבוץ גליות שהוזכר כבר לעיל דמיירי קודם שיתיישב ירושלים בבנינה אלא דמשמע ליה האי קרא אחר שיהיה לבני ישראל יישוב בירושלים דהיינו אחר בנינה אזי יבקשו מלכות בית דוד למלוך בירושלים:

דף יח.

וכיון שבא דוד כו' שנאמר והביאותים אל הר קדשי וגו'. משמע ליה מהכא שבא דוד כדאמרינן פרק כ"ג ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות בית הבחירה ומסיק להעמיד להם מלך מקודם וא"כ לעתיד נמי ודאי יהיה כן וכיון דכתיב והביאותים אל הר קדשי דהיינו בנין בית הבחירה ע"כ דבא דוד מקודם זה ואמר כיון שבאת תפלה באת עבודה כו' דהתפלה שהיא עבודה שבלב הקדים לעבודת המזבח וכן עשה שלמה בבנינו בהמ"ק שמתחלה התפלל על כל צרה שלא תבא ואח"כ כתיב ויזבח שלמה גו' זבח לה' בקר כ"ב אלף גו':

וכיון שבאת עבודה באת הודאה כו'. נראה דהך הודאה מלשון וידוי הוא על הקרבן והיינו זבח תודה שעל הזבח שמביא אדם מתודה עליו והיינו דמסיק עבודה והודאה חדא מלתא היא דהוידוי שייך בכ"מ על הקרבן וסמוך נמי אהאי וישא אהרן גו' מעשות החטאת גו' מעשות הוידוי שעל החטאת נמי במשמע:

ברכה דהקב"ה שלום שנאמר ה' יברך גו'. הא ודאי דבברכת כהנים איכא כמה ברכות אלא שהכל הולך אחר החתימה וישם לך שלום שהיא עיקר הברכות כולן:

דאר"א מ"ד מי ימלל גו' למי נאה למלל כו' מה שיש לדקדק בזה מפורש ספ"ב דהוריות:

המספר כו' יותר מדאי כו' שנאמר היסופר לו גו'. משמע יותר מדאי מלשון ספירה מי יוכל לספר כל שבחו ולך דומיה תהלה דמייתי נמי איירי בהכי דודאי יש לספר בשבחו של מקום אלא דיותר מדאי קאמר דומיה תהלה לו ודקאמר סמא דכולה מלתא הכי מפורש סמא דכולה של שבח המקום מישתוקא הוא דא"א לספר כל שבחו ובמערבא מלה בסלע כו' דודאי מלה של שבח המקום בקצת הוא טוב לקנותה בסלע אבל ביותר מדאי לספר בשבחו של מקום שוה יותר לקנותה בכפל למשתק ביה דאותן שבחות כיון דא"א לספרן שאין להם שיעור ודאי דהם הרבה יותר מאותן שיש לספר שיש להם שיעור ופרש"י בשמעתין הא דאסור לספר היינו בקביעות ברכה עכ"ל אין ר"ל בקביעות ברכה בפני עצמה אבל בברכה אחת שרי להוסיף בשבח המקום דהא לקמן בפ' הקורא עומד אמרי' ההוא דנחית אמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר והחזק כו' אמר לי' סיימתינהו לכולהו שבחיה דמרך כו' משמע דאפי' בברכה אחת אסור להוסיף והיינו נמי בקביעות ברכה אחת מי"ח ברכות ולאפוקי בלא ברכה כלל מותר לספר בשבחו של מקום יותר: **דאי** סלקא דעתך למזבח קראו כו'. למאי דסלקא דעתך השתא יהיה פירושו כפרש"י בחומש לפי פשוטו שע"ש הנס שהיה השם עמו והצילו קראו למזבח אל להיות שבחו של מקום כו' עיין שם וכפרש"י בחומש גבי ויקרא שמו ה' נסי ע"ש והתוס' כתבו דה"נ כתיב ויקרא לו ה' נסי ויקרא לו ה' שלום ומתרגמנן ופלח וצלי מ"מ י"ל כו' ע"ש נראה מדבריהם שהתרגום שתרגום ויקרא ופלח יפרש נמי שהקריאה היא מוסבת על המזבח כפרש"י לפי פשוטו בחומש אלא שהתרגום שומר הטעם ולא המלות כדרכו והוא דחוק בדברי התרגום וטפי ניחא בזה דברי הרמב"ן שהבין שהתרגום יש לו דרך אחר שכתב אבל אונקלוס אמר ופלח עלה קדם אל אלהא דישראל ויהיה טעם לו כטעם בו כו' עכ"ל ויהיה פירוש הכתוב לפי זה שקרא יעקב בתפלה על המזבח לאל אלהי ישראל והדרש דהכא ימאן זה דמלת אל מיותר הוא ולמאי דסלקא דעתך הכא דלמזבח קראו אל ה"נ הכי פריך דמלת אל מיותר ולא הוה ליה למכתב אל אלא יעקב הוא שקרא וכתב הרמב"ן שיש בענין זה סוד כו' ירמזו למה שהיו אומרים שצורת יעקב חקוקה בכסא הכבוד כו' ע"ש: **לא** הוו ידעי רבנן מאי חלוגלוגות כו' מאי סלסליה כו' כל הסוגיא מפורשת במסכת ראש השנה:

דף יח:

אלו דברי תורה דכתיב בה התעיף עיניך בו ואיננו כו' מפורש פרק קמא דברכות:

דף יט.

ומ"ד מאיש יהודי מה ראה מרדכי דאקני כו'. ק"ק כיון דקנאה של מרדכי ודשוי נפשיה ע"ז לא הוזכר אלא לבתר אחר הדברים האלה גדל לא היה לנו להתחיל אלא משם ומה טעם הוא להתחיל מאיש יהודי וגו' ויש ליישב דאיש יהודי מורה על כך דמשום הכי לא השתחוה כדאמרי' בפרקין לעיל ואמאי קרי ליה איש יהודי שכפר בע"ז שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי:

מה ראה אחשורוש כו'. ולשון ראו בלשון רבים על שם אחשורוש ויועציו וכן מה ראה מרדכי כו' עם שאר צדיקים שבאותו דור ומה ראה המן כו' עם בניו ומה ראה אחשורוש עם יועציו:

דשוי נפשיה ע"ז כו' מה שיש לדקדק בזה תמצא בפ"ק:

על ככה דזמינתיה אסתר להמן כו'. כמפורש בפ"ק שנת המלך אחשורוש ממש כו' אמר מאי האי דזמינתיה אסתר להמן דלמא כו' ע"ש:

דף יט:

אלמלי נשתייר במערה שעמד משה ואליהו כו'. דהיינו שהיה נשאר במחיצת המערה באותו צד שעבר כבוד ה' כמלא נקב דק כמחט סדקית ולגבי משה מפורש שהסתירו הקב"ה שלא יראה כבוד ה' כמ"ש והיה בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור ושכותי כפי גו' אבל באליהו כתיב צא ועמדת בהר לפני ה' והנה ה' עובר גו' ואינו מפורש בו שהסתירו הקב"ה ואפשר כיון דמפורש ביה שהיה בנקרת הצור של משה כדכתיב ויבא שם אל המערה בה' הידיעה שהיא המערה שהיה שם משה מסתמא שהסתירו ג"כ הקב"ה שם ועוד דסמך אקרא דכי לא יראני האדם וחי:

מ"ד ועליהם ככל הדברים גו' דקדוקי סופרים כו' עתידים לחדש כו'. מיתורא דככל מפיק לה דה"מ למכתב ועליהם הדברים אשר דבר גו' ולכך דרשו מריבוי דכל דקדוקי תורה וסופרים ומיתורא דכ' הדמיון דרשו גם מה שעתיד להתחדש דהיינו מקרא מגילה דמדמה לה לגופה של תורה כדאמרי' פרק קמא שלום ואמת כאמיתה של תורה:

דף כא.

ואתה פה עמוד עמדי כו' כביכול אף הקב"ה בעמידה כו'. נראה דאיצטריך ליה באידך דרבי לאשמועינן דאף הרב בעמידה:

והיינו דתנן משמת ר"ג בטל כבוד כו'. דגבי ר' עקיבא נמי תנן התם משמת בטל כבוד תורה והוא מתפרש בע"א ע"ש בפרש"י:

כתוב אחד אומר ואשב בהר וכתוב א' אומר ואנכי עמדתי כו'. אע"ג דקרא דואשב בהר מ' יום גבי לוחות הראשונות הוא דכתיב והאי קרא ואנכי עמדתי מ' יום בלוחות אחרונות כתיב מ"מ משמע להו ליתן את האמור בזה לזה מדכתיב באחרונות כימים הראשונים:

לא עומד ולא יושב אלא שוחה כו'. והיינו כמשתחוה ואפשר משום כבוד השכינה:

אין ישיבה אלא עכבה שנאמר ותשבו בקדש גו'. ומדכתיב וישב יעקב לא משמע ליה ראיה דהא דרשינן ליה בפרק חלק אין וישב אלא לשון צער כו' ע"ש:

דף כא:

הני י' כנגד מי כו' מפורש פ"ב דר"ה כל הסוגיא:

וקרא ראשון ד' ושבחיה רב פפא כו'. נראה דרב פפא ודאי נמי מודה דכל א' מהשלשה שקרא ד' משובח אלא שאמר כשקרא הראשון ד' שבחיה מטעם דזריזין מקדימין למצוה והרי זה הראשון זריז להקדים עצמו לקרוא ארבע:

דף כב:

אין אדם חשוב רשאי ליפול כו' כיהושע כו' מפורש פרק קמא דתענית:

קידה על אפים וכה"א וכו' וכתבו התוס' תימה כו' ויש לומר דמגמרא כו' עכ"ל. ואין זה מספיק כיון דאשכחן בקראי השתחואה על אפים וכן בכריעה וכן ארצה אשכחן גבי קידה והנראה ליישב כל זה כי כל שלשה חלוקות הנזכרים הכא מבוארים מתוך הכתובים והוא אין ספק כי כל אחד מהג' חלוקות היו על כל פנים באפים דבכולן כתיב אפים והכריעה דבר נוסף על הקידה כי הקידה אינו רק שמשתטח פניו לארץ ולא גופו כפירוש רש"י פרק החליל והכריעה היא דבר נוסף שנשתטח פניו לארץ וגם רגליו בכריעה על הארץ אבל לא שאר הגוף נוסף עליו השתחוואה שהוא משתטח פניו לארץ וגם רגליו בכריעה וגם גופו לארץ וזו היא פישוט ידים ורגלים וכל זה מוכח מתוך הכתובים דמצינו בכל המקרא קידה קודם השתחואה וכן הכריעה קודם השתחויה שנאמר כורעים ומשתחוים להמן וגו' וכל זה מוכח מתוך המקראות בכתוב ולא נקט הני קראי אלא לסימן בעלמא דבקידה כתיב אפים ובכריעה ברך ובהשתחואה ארצה:

דף כג.

הני ג' וה' וז' כו' כנגד ברכת כהנים כו'. לגבי ג' נתנו לעיל טעמא אחרינא וכתבו התוס' לעיל דטעמא דג' כנגד שומרי הסף שאמרו הכא אינו עיקר כו' ע"ש. אכל אכתי קשה למה לא אמרו לעיל כנגד ברכת כהנים וע"כ הנראה דהני אמוראי דהכא פליגי אטעמי דלעיל ולא מייתי להו לעיל משום דהני אמוראי הכא נתנו טעם גם מה' וז' אבל לעיל לא אמרו האמוראים טעמים אלא אג'. וחכמים אומרים ג' כנגד שומרי הסף ה' מרואי פני מלך כו'. עיין פרש"י כאן וכה"ג פירש פ"ק דסנהדרין אבל התוס' דחו שם פירושו דאין נראה שתקנו כנגד שרי אומות ומפרש ר"ת דהם שרי ישראל דאשכחן בסוף מלכים דהגלה נבוזראדן ג' שומרי הסף וה' רואי פני מלך ובסוף ירמיה כתיב ז' רואי פני מלך כו' ע"ש ומה שיש לדקדק בזה אסוגיא דפ"ב דר"ה שם מפורש:

היינו זכריה היינו משולם כו'. אפשר שאמרו כן מדלא כתיב זכריה ומשולם בוי"ו דכל אינך שמות דנקט בו' נוספות הם כתובים:

דף כד:

וכי מה אכפת ליה לעור כו' א"ל כל זמן שאבוקה בידי בני אדם כו'. יש לדקדק כיון דבאפילה אין בני אדם רואין אותו אכתי תקשי אמאי נקט קרא עור וכי מה אכפת באפילה בין עור לפקח וי"ל דמ"מ הפקח כיון שידוע לו מבואי העיר העיר ושביליה גם באפילה יודע קצת לכוין בהן להציל עצמו מן הפחתים כו':

שקורין אלפין עיינין כו'. בפרק הבונה אמרינן אל יכתוב אלפין עיינין ופרש"י שם יש שכותבין כן מפני שדומין בקריאתן עכ"ל והיינו שדומין בקריאתן ממוצא א' אותיות אחה"ע וזה טעותן של אנשי חיפה ובית שאן שמחליפין בקריאתן וכן יש לפרש שם גבי אל יכתוב חיתי"ן ההי"ן וה"נ הכא גבי וחכיתי לה' שה' וח' ממוצא א':

מפני שמטיל קנאה כו' ההוא דנחית כו' כל הסוגיא מפורש פרק אין עומדין:

דף כה.

מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים כו'. עיין בתוס' ומה שיש לדקדק בזה עיין בחידושי הלכות:

תנא כו' בישראל הבא על הנכרית כו' הכתוב מדבר. לפרש"י נראה דבא תנא דבי ר"י לפרש המתניתין דמשתקין אותו מלומר כן דהכתוב מדבר בישראל הבא כו' אלא דהכתוב מדבר במעביר בנו באש אבל מדברי הערוך בערך ארם נראה דבא תנא דבי

ר"י לומר דקושטא הוא דהכתוב מדבר בישראל הבא על הנכרית כו' ומתני' דקתני משתקין אותו היינו דאומר דהכתוב אינו מדבר אלא בארמיים שמעבירין זרעם למולך וע"ש ולדבריו יתיישב דברי הת"י שהוא פי' המקרא לא תתן בתשמישתא לצד בת עממין כו' ע"ש:

מעשה בראשית כו' עפרש"י. ואמרינן במסכת חגיגה המסתכל בד' דברים כו' טעמא אין רצונו של מלך שיזכירו שמו על האשפה כו' ע"ש. אין זה מדוקדק דאין זה טעם אלא מה לפנים וע"ש:

דף כה:

מה לפנים ומה לאחור כו'. פי' בתוספות מה בסוף גבולי עולם למזרח ולמערב א"נ מה היה קודם ו' ימי בראשית ומה יהיה אחר שיכלה העולם עכ"ל. ופירוש קמא דחה רש"י בריש פרק אין דורשין מדפריך התם בגמרא אלא מה לפנים מאי דהוה הוה ע"ש גם קשה לפירוש קמא אמאי נקט טפי מה לפנים ומה לאחור שהם מזרח ומערב ממאי דנקט אינך ב' קצוות שהם הדרום מימין והצפון משמאל:

קמ"ל שבחיה הוא דאודי כו'. אע"ג דראובן נמי אודי ולא אמרינן ביה שבחיה הוא אינו דומה דהודאת יהודה מעצמו היה אבל הודאת ראובן לא הוה מעצמו כדאמרינן בפ' החובל מי גרם לראובן שיודה יהודה כו' ע"ש ועי"ל דהודאת יהודה מפורש בקרא והוה שבחיה כנגד המבינים התרגום אבל הודאת ראובן אינו מפורש ולא שייך שבחיה במתרגם:

קללות וברכות נקרין ומתרגמין כו' מ"ד ניחוש דילמא פייגא כו'. גבי קללות וברכות שהוא דבר הנאמר לכלל ישראל סד"א למימר דלמא פייגא דעתא דצבורא משא"כ באזהרות ועונשין ליחיד העובר על התורה לא שייך דלמא פייגא אלא כדאמר דלמא אתי למעבד מיראה וההיא טעמא לא שייך הכא גבי כלל ישראל ויש לדקדק דההיא טעמא דלמא פייגא לא שייך בברכות למה אין מתרגמין אותן וי"ל כיון דקללות אין מתרגמין ברכות נמי אין מתרגמין דזה לעומת זה עשה אלהים ולכך נקט קללות קודם ברכות דעיקר טעמא משום קללות כו':

ויהי בשכון ישראל וגו' וא"ל אל תתרגם כו'. ופרש"י במתני' דחיישינן לגנותו עכ"ל אבל הר"ן פירש משום כבוד יעקב עכ"ל ואפשר שהכריחו לפרש כן שהוא מדמה לה למאי דאמרינן באמנון דלא חיישינן לכבודו דאמנון אלא לכבודו דדוד דאמנון בן דוד אינו מתרגם ואמנון סתמא מתרגם ונראה דאינו דומה דבראובן שייך שפיר למימר דחיישינן

לכבוד עצמו דמצינו בו שעשה תשובה ואמרינן פרק במה בהמה כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה כו' תדע דאינו דומה דהא בראובן לא מתרגמינן אפי' בראובן סתמא והתם מתרגמינן באמנון סתמא:

איזהו מעשה עגל השני מן ויאמר משה וגו'. פרש"י במתני' משום דכתיב שם ויצא העגל הזה ופן יטעו ע"ה ויאמרו ממש היה בו כו' ומה"ט קאמר בסמוך דפקרו המינים מתוך תשובה זו והם לא יאמינו מדרש חכמים בזה דר"ל שלא ידע שיצא העגל הזה ע"י כישוף של ערב רב או ע"י שם שהיה ביד מיכה כדאיתא במדרשות והרי"ף פי' דלא מתרגמין עגל השני משום כבודו של אהרן עכ"ל וצ"ל כפי' התוס' דזה הוא גנאי גדול של יחיד בצבור דהיינו מה עשה לך העם הזה וגו':

מ"ט משום דכתיב ישא כו' עיין פרש"י שלא יאמרו הקב"ה נושא להם פנים כו' ע"ש. והר"ן כתב משום דכתיב ישא ה' פניו וגו' וכתיב אשר לא ישא פנים כו' ע"ש ובפ"ב דנדה רמי הני קראי אהדדי ומתרץ להו אלא שע"ה לא יאמינו בזה וע"ש בחדושינו:

מעשה דוד ואמנון לא נקרין ולא כו'. בתורה קאמרינן כגון בראובן דנקרא ולא מתרגם משום כבודו נגד ע"ה אבל ודאי דנקרא אע"ג דשייך נמי משום כבודו נגד המבינין המקרא מ"מ א"א בלא קריאת התורה אבל מעשה דוד ואמנון אף לא נקרא משום כבודו של דוד כיון דסגי בלאו הכי לקרות הפטרה בנביאים במקום אחר:

כגון ישגלנה ישכבנה כו'. טעם לכל אלו שינוי הקריאות משום דגנאי הוא להוציא דבר מגונה מפיו ככתבו ברבים אלא בלשון מושאל דלשון שכיבה אינו שם המשגל באשה דהא מצינו וישכב במקום ההוא ותעל שכבת הטל אלא שהוא שם מושאל בלשון נקיה למשגל באשה וכן כל הני דמייתי מדברי נביאים דהקריאה שם מושאל בלשון נקיה ללשון הכתוב בגנאי ופרש"י ישגלנה לשון כלבא דכתיב והשגל יושבת וגו' ע"ש ויש לדקדק כיון דבתורה שינוי הקריאה דישגלנה ישכבנה וכן תשגלנה דנביאים בישעיה ובזכריה קרי בהו תשכבנה וכן איפה לא שגלת דירמיה קרי ביה שכבת א"כ ה"נ בנצבה שגל לימינך דתהלים והשגל לימינו וגו' דנחמיה אמאי לא קרי ביה נמי בלשון נקיה מלשון שכיבה ויש לומר דלא אמרו דקורין אותן לשבח היינו ברבים כגון בקריאה ברבים בב"ה בס' תורה ישכבנה במקום ישגלנה וה"נ תשגלנה דנביאים דאית בהו קריאה למפטיר ברבים בעי שינוי בהו הקריאה משום דגנאי הוא ברבים וכן כל הני שינוי המקראות דמייתי דנביאים הן אבל קראי דכתובים אין לחוש בהו לקרוא אותן ככתבן כיון דלית בהו קריאה למפטיר ברבים:

ר"י בן קרחא אומר למחראות כשמן מפני שהוא גנאי כו'. דהאי קרא גבי ע"ז דבעל כתיב ושרי למקרי בלשון גנאי ככתביה ואהא מייתי כל ליצנותא כו' בר מליצנותא דע"ז כו' דכתיב כרע בל קרס נבו דכל אלו הכתובים לשון גנאי הם ואין בהם קרי אחר ללשון נקייה משום דבע"ז קמשתעי דשרי בהו ליצנותא:

שרי למימר כו' ואנחי' בשי"ן תי"ו כו' עיין פרש"י ובערוך הוסיף כמו וחשופי שת גו' שי"ן מקום השתנה כו' ות' מקום הצאה:

ב' ג' בר גירתא זונה כו'. והיא כמו גרגירא דפ"ק דע"ז ונראה דלפי' רבותיו גיופא נמי מלשון זנות הוא כמו בעטו בגיף דפ' הבונה ועיין בערוך בערך סן:

שרי לשבוחיה ומאן דשבחיה כו'. משום דדבר זה הוא מדבור האהוב ולא מדבור המצוה כמ"ש הרמב"ם בפי' דפרק אבות לכך לא קאמר אלא דשרי מיהו משום דהוי בכלל דבור האהוב קמסיים ביה מאן דשבחיה ינוחו לו ברכות כו' א"נ משום דאיכא למימר לאידך גיסא כדאמרינן בפ' גט פשוט דאל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך טובתו בא לידי רעתו קאמר דאעפ"כ ינוחו לו ברכות כו' והיינו בשאינו מספר בטובתו יותר מדאי דלא אמרו שבא לידי רעתו אלא במספר יותר מדאי כמפורש שם ודקדק לומר ינוחו ברכות כו' דבודאי בדבור המצוה אדם זוכה שיבואו הברכות על ראשו כמ"ש ברכות לראש צדיק אבל בדבור האהוב כי הכא סגי ליה כשהם על ראשו שינוחו שם ולא יסתלקו ממנו:

סלי"ק פרק הקורא עומד

דף כו.

ורצועה כו' והיה בנימין הצדיק מצטער כו' מפורש פרק איזהו מקומן:

דף כז.

ואת כל בית הגדול וגו' מקום שמגדלין בו תורה כו'. משום דכל בית גדול יתורא הוא דבכלל כל בתי ירושלים הוא וע"כ דרשו מקום שמגדלין בו תורה דע"י בנין בהמ"ד שמתקבצין בו רבים ללמוד מתרבה ומתגדל התורה כמ"ש מרבה ישיבה מרבה חכמה ומייתי למען צדקו וגו' של הקב"ה תתגדל ותתהדר התורה ברבים וא"ד שמגדלין בו תפלה היינו נמי דתפלת הרבים בקיבוץ בהכ"נ היא יותר מקובלת כמ"ש כי ברבים היו עמדי ומייתי מדכתיב באלישע ספרה נא לי את כל הגדולות אשר עשה וגו' ומצינו בו מפורש שעשה בתפלה דכתיב ויבא ויסגור הדלת וגו' ויתפלל אל ה' וכתיב ויתפלל

אלישע וגו' וירא והנה ההר מלא סוסים ורכב אש וגו' ור"ל דאלישע בתפלתו היה נענה כאילו היו רבים מתפללים בגדולות בב"ה:

דף כז:

ש"מ אורח ארעא למשבק איניש גולפא ומשכא באושפיזי' כו':
ולא כניתי שם לחבירי כו' פי' בתוס' אפי' כינוי דלא הוי גנאי והא דאמרי' המכנה לחבירו אין לו חלק לעוה"ב הוי בכינוי של פגם כו' ע"ש הכי איתא בהדיא בפ' הזהב המכנה שם רע לחבירו אין לו חלק לעה"ב:
ולא בטלתי קידוש היום כו'. לדעת הפוסקים דמקדשין על הפת ק"ק מאי רבותיה דלא ביטל קידוש היום דמסתמא היה לו פת דאין קידוש אלא במקום סעודה וי"ל דלא בטלתי קידוש היום על היין וה"נ קאמר דהביאה לו קידוש היום דר"ל יין:
מימי לא עשיתי קפנדריא כו'. בפ' א"נ מפורש בחידושי'. ולא פסעתי על ראשי עם כו' והיינו רבותיה דאפילו ברבים צריכין לו דשרי כמפורש פ' מצות חליצה החמיר הוא על עצמו:
ואמר ולא נשאתי כפי כו' דה"א דאין הכהן צריך לברך כיון שאין זו המצוה אלא לטובתן של ישראל שתחול ברכת הקב"ה על ישראל כמ"ש ואני אברכם:

דף כח.

ולא אכלתי מבהמה שלא כו' דאמר ר"י אסור כו'. וא"ת מאי רבותיה כיון דאסור הוא וי"ל דהכל נמשך אלית הלכתא כוותיה ושרי ואפ"ה החמיר הוא על עצמו:
שנאמר כל משנאי אהבו מות כו' אלא למשניאי כו' מפורש פרק ואלו קשרים:
כי קאמר איהו בשוין כו' מאי רבותיה מפורש בתוספות:
מימי לא נתכבדתי בקלון כו'. אפי' בכה"ג בעובדא דמייתי שחבירו עושה כן מרצונו. ואמר לא עלתה על מטתי כו' ומייתי כי הא דמר זוטרא כו' דכל היום היה ממתין שיבא חבירו לפייסו ועד"ז אמר דוד עד מה כבודי לכלימה וגו' שמכלימים אותי כל היום ומסיים בענין בשלום יחדיו אשכבה ואישן וגו' שאני מוחל לו: ואמר ותרן בממוני הייתי דאמר מר איוב כו' שהיה מניח פרוטה כו' ובפ"ק דב"ב אמרו בלשון אחר היה נותן חצי פרוטה כו' ושם מפורש בחידושינו ענין הויתור:
מימי לא קבלתי מתנות כו'. נראה דג' אלו דברים שייכי אהדדי כיון דלא קבלתי מתנות מאחרים וגם לא עמדתי על מדותי לפייסי בממון בליטרא דדהבא שמחויבין ליתן למבייש ת"ח אלא שמחלתי לו בזולת ממון והשתא ותרן בממוני דהיינו בממון שלי

הייתי ואילו קבלתי מתנות או שקבלתי ממון על ביושי גם אם הייתי ותרן לא הייתי ותרן מממון שלי אלא מממון של אחרים שקבלתי:

לא ניחא לכו דאחיה שנאמר ושונא וגו' מפורש פרק א"ט:

כל המעביר כו' שנאמר נושא עון ועובר וגו' מפורש פ"ק דר"ה:

א"ל רבי תורה היא וללמוד כו'. דאריכות ימים שלך מסתמא במילי דתורה היא תלויה:

אסור להסתכל בצלם דמות אדם רשע כו'. והוא כענין קללת אלהים תלוי וגו' וע"פ חכמי המקובלים כי הכרת פניהם ענתה בם שיש בצלם דמות מראה אדם צורה רוחנית לטוב או לרע כפי מעשיו לצד הטהרה או לצד הטומאה ואסור להסתכל לצד הטומאה ע"ד אל תפנו אל האלילים ומה"ט קאמר בסמוך דלא אסתכלי בעובדי כוכבים דצורתו מצד הטומאה ומייתי ליה שנ' לולא פני גו' אם אביט ואם אראך שהוא לשון כפול מורה גם על הצורה הרוחני לצד הטומאה:

ותכהן עיניו מראות משום דאסתכל כו' דלפי פשוטו היא מיותר דודאי כיון שכהו עיניו מן הראיה כהו וע"כ דרשו מ' מראות כמו בשביל כמו חכלילי עינים מיין דהו"ל מ' מיין כמו בשביל:

אלא כסיות עינים כו' מפורש פרק החובל:

מהכא שאת פני רשע לא טוב כו'. לפי פשוטו כמו לא תשא פני דל גו' אשר לא ישא פנים גו' ואולי דהנך נמי משמען ראיית פנים דכל הנושא פנים הוא מראה לו פנים וכן משמעו דקרא דמייתי לעיל לולי פני יהושפט אני נושא אם אביט אליך גו':

הבאים אחריך בהמה ירעו כו'. כפרש"י שיהיו כל ימיהם הדיוטות ע"ש מיהו ה"מ לברך גם בניו שיגיעו לכולהו הימים ושיהיו כל דורות צאצאיו כן:

לא הקפדתי בתוך ביתי כו'. הכעס היא ממדה הרעה ואמר הגם שבביתו של אדם יש לאדם להטיל אימה ולא יתירה מ"מ לא עשיתיו בקפידא וכעס:

ולא צעדתי בפני כו'. דבכמה מקומות אמרו דאין לאדם להלוך לפני מי שגדול ממנו אבל אמרו בפרק א"ל הממונה בג' המהלכין בדרך הרב באמצע והגדול בימינו והקטן משמאלו וקאמר דמ"מ כשהלכתי כן עם רבי נזהרתי בזה דאפילו צעד א' לא הלכתי בפני מי שגדול ממני:

ולא הרהרתי במבואות כו'. דבפ' מי שמתו אמרי' דאסור לקרות שם ק"ש ומסמיך להו אקראי וקאמר דרבי זירא מחמיר על עצמו אפילו על הרהור תורה:

ולא הלכתי ד' אמות כו'. בכמה דברים אמרי' שיש לכל אדם ד' אמות וקאמר דמעולם לא הלכתי מתוכן בלי תורה ותפילין שהיא כתר תורה כמפורש פ' האומר:

ולא ישנתי בב"ה כו' אמרי' בעלמא דאסור לישן בב"ה ומסמיך ליה אקרא שנא' וקרעים תלביש נומה ורבי זירא החמיר אפי' שינת עראי:

ולא ששתי בתקלת חבירי כו' קרא כתיב ומייתי לה בפ"א בנפול אויבך אל תשמח כו' היינו ששמח מפני השנאה עליו אבל בחבירו שאינו עושה משום שנאה דאפשר שיש לו הנאה כגון שקנה מחבירו סחורה בזול ובודאי שחבירו הפסיד בה אע"פ כן החמיר רבי זירא בזה שלא היה שמח בהפסידו ותקלתו:

ולא קראתי לחבירו בחניכתו כו'. רש"י גרס מלשון חניכה וחכינה ופי' תרוייהו לגנאי ודופי וק"ק דא"כ מאי רבותי' דהא המכנה לגנאי אין לו חלק לעולם הבא משום דאזיל סומקא ואתי חיורא וא"כ ה"נ בחניכה וחכינה לגנאי אבל בערוך גרס בתרוייהו מלשון חניכה אלא דגרס ולא קראתי לחבירי בחניכתי שלא כניתי לו שם ולא בחניכתו שאפילו שם שכינו לו אחרים לא קראתיו עכ"ל ולפי זה מצינן לפרש אפי' כינוי דלא הוי לגנאי הוה רבותי' וכמ"ש התוספות לעיל:

שנאמר והשמותי כו' קדושתן אף כשהן שוממין כו'. אמרו במדרש והשמותי את מקדשיכם יכול מן הקרבנות כשהוא אומר ולא אריח גו' הרי קרבנות אמורים הא מה אני מקיים והשמותי את מקדשיכם מן הגדודיות של ישראל שהיו מתקדשים ונועדות לבא שם כו' כפרש"י בחומש והמתני' דהכא לא ניחא לה לפרש כן דההיא נמי כבר אמורה דכתיב ונשמו דרכיכם והיתה ארצכם שממה גו' וע"כ דרשו מיניה הכא דאשמועינן קרא דאף כשהן שוממין יהיו בקדושתן:

דף כח:

מחוי רב חסדא כגון הספידא דקאי ביה רב ששת כו' פרש"י אם ימות אדם אחד בי רב ששת עכ"ל. והוא דחוק שכ"א נקט חבירו לכבודו לגבי מיתה ולולי פירושו נראה דה"ק שיהיה רב ששת בההוא הספידא על אדם אחר וכדמייתי מרפרם דאספדה לכלתי' בבי כנישתא וקאמר אי משום יקרא דידי כו' דמשום דהוי המספיד ת"ח מקרי הספד של רבים והכי משמע לישנא דקאי ביה רב ששת כו' דמשמע שהוא עומד בחיים מספיד על אחר והשתא ניחא דכ"א נקט חבירו לכבודו דמשום יקרא דידיה מספידין בבהכ"נ על אדם אחר וכן נראה מפי' הר"ן:

אי משום יקרא דידי ודמיתא אתו כו' דבפ' נ"ה איבעיא לן הספידא אי משום יקרא דחיי אי משום יקרא דמיתא ולפי גי' הספרים דהכא גבי כלתי' לא גרסי' אי משום יקרא דמותא דמשום כבוד כלתו לחוד לא היה ראוי להספיד בבהכ"נ דלא מקרי הספד של רבים אלא

משום כבוד ת"ח אבל בעובדא דרבי זירא דבסמוך גרסינן אי משום יקרא דידי אי משום יקרא דמותא דההוא מותא ת"ח מרבנן הוה אבל ברי"ף גרסינן בתרוייהו אי משום יקרא דמותא וצ"ל דמ"מ לא אתו כ"ע ולא הוי הספד של רבים אלא משום יקרא דרפרם:

דשכיח בא"י כו' תא חזי מה בין תקיפי כו'. נראה דכל זה להפלגת הענין דזה צורבא לא הוה מבני א"י אלא דהוה שכיח לבא שם ולא תני רק הלכתא והיה יושב בכ"ד שורות כדאשכחן בספ"ב דפ"ק שהיה יושב רב כהנא בדרא שביעית ואעפ"כ הספיד עלי ר"ל בלשון צער חסרא א"י גברא רבא וההוא דהוי תני הלכתא ספרא כו' והיה מבני בבל והיקל רב נחמן בהספדו היכי נספדיה הי צנא כו' וכאילו לא חסר מהם גברא רבא:

זה המשתמש במי ששונה הלכות כו' והיינו באינו תלמידו. ונתנו בו סימן תג"א הוא ר"ת תלמיד גברא אחרינא אבל בתלמידו מצינו בכמה מקומות שהיו משתמשין בהם:

לישתמש אינישׁ במאן דתני ד' כו'. פי' הרי"ף דתני ד' מי ששונה ד' סדרי משנה ומאן דמתני פי' מי שגמר תלמוד ד' סדרים עכ"ל וכתב הר"ן ואחרים פירשו דתני לעצמו דמתני לאחרים כו' ע"ש ואיך שיהיה נראה דנקט ד' סדרים כמ"ש פ' המקבל בד' לא מצינא בו' מצינא ופרש"י שם בד' סדרים כגון מועד וישועות ונשים שהן נוהגות כו' וכן קדשים דכתיב ובכל מקום מוקטר כו' בו' מצינא בתמיה זרעים אינו נוהג בח"ל וכן טהרות ע"ש וע"ש עוד פי' אחר בזה ולכאורה ק"ק הא דמייתי עליה כי הא דר"ל דהוה אזיל כו' הוה מעשה לסתור שהרי לא רצה להשתמש גם במי דתני לחוד כמ"ש תנינא בד' סדרי משנה וא"ל שדי בר לקישא במיא והר"ן הרגיש בזה דר"ל לחומרא קאמר דאפי' שונה הלכות משניות מקרי כו' ע"ש והסוגיא לא מוכחת כן ויש ליישב בזה לפי הדקדוק דקאמר אי הכי גמור מיני הא מילתא כו' והנראה דר"ל קאמר לה ולישנא דאי הכי אינו מיושב ונראה לפרש דר"ל מעיקרא נמי ודאי דהחמיר על עצמו כיון דראה בו דהוה קרי ותני סבר היה ר"ל דמתני נמי הוא ולכך קאמר ליה שדי בר לקישא למיא וקא"ל איהו ניחא לי דאשמעי' למר כו' משמע מזה שלא בא לכלל דמתני וקא"ל ר"ל אי הכי שאתה לא באתה לידי דמתני אגמור לך מלתא שתבא לידי דמתני דא"ר זירא בנות ישראל החמירו כו' שזה אינו מן המשנה אלא הלכה מן התלמוד והשתא הוי שפיר עובדא דר"ל כעולא כן יש ליישב לפי' הרי"ף ועוד יש דרך אחרת לפרש לפי' האחרים שכתב הר"ן דזה הגברא היה ג"כ דמתני אלא דאמר ניחא לי דאשמעי' כו' ור"ל לא רצה לקבל דבריו וא"ל גמור מיני הך מלתא דאמר ר' זירא כו' והשתא תהיה תלמידי ומותר לשמש לרבו אפי' אם התלמיד דמתני:

כל השונה הלכות מובטח לו כו'. הכא מסמיך להך ברייתא דתנא דבי אליהו לחומרא דר' זירא וכן מייתי ליה בסוף מסכת נדה הטעם בזה מפורש שם:

דף כט.

על ר"י בר אלעאי שהיה מבטל ת"ת כו' מפורש פ"ב דכתובות:
תריסר אלפי גברי כו'. יש לכוין על מספר הזה לפי שהשטן מקטרג אז ומצינו בי"ב אלף איש שלא היה כח לשטן עלייהו כשצבאו על מדין דכתיב לא נפקד ממנו איש וענין שיפורי נמי לבטל כח השטן כטעם השופר בר"ה ומ"ד כנתינתה כו' ה"מ למאן דקרי כו' לפי' הרי"ף היינו דבנתינתה לא באו עדיין לכלל המדה גדולה לתלמוד ולפי' האחרים נתינתה נמי לא הוה רק לקבלה ולא באו עדיין לכלל מדה גדולה הימנה ללמדה לאחרים:
גלו למצרים שכינה עמהם שנא' הנגלה נגליתי כו'. שהיתה השכינה מדברת עמהם במצרים לא הוה אצטריך לאתויי דכמה דבורים מפורשים בתורה שהיה שם מהקב"ה למשה ולאהרן אלא דודאי מלא כל הארץ כבודו אבל מ"מ גילוי השכינה היא במקומות מיוחדות כמו במשכן ומקדש וקאמר דה"נ היה להם גילוי שכינה בגלות מצרים מדכתיב הנגלה נגליתי וגו' בלשון כפול להורות על גילוי שכינה שם ועי"ל הנגלה נגליתי הכפול מלשון גלות כביכול שהשכינה מצטערת ג"כ בגלות וכן למענכם שולחתי בבלה היינו גילוי השכינה וכן מי זה בא מאדום גו' שהיה גילוי השכינה שם ובגירסת ע"י מייתי נמי גלו לעילם שכינה עמהם שנא' ושמתי כסאי בעילם דהיינו מקום מיוחד לגילוי שכינה וקאמר דאף כשהן עתידים כו' דהיינו שתחזור גילוי שכינה לירושלים ולא תשאר שם במקום שגלו ישראל כבר מדכתיב ושב ה' את שבותך כמו עם שבותך ודקדק לומר דזה יהיה כשהן עתידין ליגאל מגלות אדום אבל כשנגאלו כבר מגלות בבל נשארה גילוי שכינה שם דהא בזמן אביי שהיה כמה מאות שנים אחר שנגאלו מבבל ועדיין נשארה גילוי השכינה שם בב"ה:
בי כנישתא דשף ויתיב בנהרדעא כו'. עיין פרש"י וכעין זה פי' בערוך והוסיף בזה וקרי' שף ויתיב כלומר שנסע ממקדש וישב שם כו' ע"ש:
עלוב ושאינו עלוב מי כו'. כה"ג אמרינן בפ"ב דתענית ושם מפורש:
ואהי להם למקדש מעט אלו כו'. אסיפא דקרא דכתיב בארצות אשר באו שם קסמיך:
ה' מעון אתה היית לנו אלו כו'. אסיפא דקרא בדור ודור קסמיך דהיינו גם כשאין ב"ה קיים יהיה מעון לנו בבתי כנסיות כו':

כיון דשמעי' להא דקאמר דוד ה' אהבתי מעון כו'. הלשון מגומגם כיון דשמעי' כו' דמאי שמע ליה דקרא מפורש הוא בספר תהלים גם קשה דמהיכא משמע ליה דהאי מעון ביתך בי כנישתא הוא ואימא דבית המקדש הוא כפשטו ונראה לישב דהא דקאמר כיון דשמעי' קאי ארישא דלעיל דמעון אתה היית לנו בדור גו' אייריי בבהכ"נ ה"נ האי מעון ביתך אייריי נמי בבית הכנסת אבל בבה"מ לא מוקמי ליה הכא כי התם דביתך בית הכנסת משמע ליה מיהו יש לדקדק דהכא משמע דעיקר הלימוד יהיה בבית הכנסת במקום תפלה ובפ"ק דברכות אמרו בהיפך מריש הוה מצלינ' בבית הכנסת כיון דשמענ' להא דאמר אוהב ה' שערי ציון גו' דאין להקב"ה בעולמו אלא ד' אמות של הלכה מצלינא ביני עמודי היכי דגריסנ' ויש לחלק כמ"ש הטור סי' צ"ו דהתם איירי דוקא במי שיש לו מדרש קבוע בתוך ביתו ועיין בחידושינו שם:

עתידים בתי כנסיות כו' שיקבעו בא"י כו'. ועד"ז יש לכוין במזמור שמחתי באומרים לי בית ה' נלך גו' זה המזמור בגלות נאמר ששמחתי באומרים לי בית ה' נלך שהוא בית הכנסת כאילו עומדות היו רגלינו בבה"מ בירושלים ולכך שמחתי בהליכתי לבית הכנסת כאילו באתי למקדש לפי שירושלים הבנויה כעיר שחוברה גו' ר"ל ע"פ שאמרו במדרש לעתיד יהיה בהמ"ק גדול כירושלים שבעוה"ז וירושלים יהיה גדול ככל א"י וע"ז אמר מה טעם יהיה בית המקדש לעתיד כ"כ גדול לפי שבירושלים הבנויה לעתיד יהיה חוברה לה למקדש יחדיו כל מקומות של בתי הכנסיות שהיו בעוה"ז ונמצא עתה בגלות שאני עומד בבית הכנסת הרי הוא מקום המקדש גופי' דלעתיד ועד"ז אמרו פ"ק דברכות תפלתם לא נאמר אלא בבית תפלתי שהקב"ה מתפלל שם כמ"ש בברכות ששמע ר"י כ"ג שהיה הקב"ה מתפלל יה"ר מלפני שיכבשו רחמי כו' ומסיים ושמחתים בבית תפלתי דהיינו בבה"מ שיבנה לעתיד בא"י דבעוה"ז בגלות הוא יקרא לכל העמים דהיינו בתי כנסיות שבכל ארץ העמים שיקבעו לעתיד בא"י מחובר לבית המקדש:

שנאמר כי כתבור גו' ומה תבור וכרמל שלא באו כו'. דיבוא משמע שבאו ממקומם למקום אחר והיינו למקום הר סיני ולפי הענין שם בא הדמיון כי כתבור גו' כמו שאלו הרים גלו ממקומם למקום תורה כן יגלו יושבת בת מצרים ממקומם ולכך עשי לך כלי גולה גו' ונראה דההרים אינן בעלי בחירה לבא לשמוע תורה אלא ששר ההרים בא וכ"כ התוס' ברפ"ק דחולין גבי גינאי נהר' דשמא שר של ים היה:

למה תרצו דין עם סיני כו'. נסמך זה המאמר לכאן דפליג אדלעיל שלא באו ההרים ללמוד תורה אלא לעשות דין עם הר סיני לומר שהם גבוהים יותר ממנו ועליהם ראוי ליתן תורה אבל יצתה ב"ק שגבהות' הוא מומם בזה וכדאמרינן פ"ק דסוטה לעולם ילמוד

אדם מדעת קונו שהרי הניח הקב"ה כל ההרים והגבעות והשרה שכינתו על הר סיני כו' שנא' את דכא ושפל רוח גו' גם בזה יש לפרש שר של ההרים:

דף לא.

כ"מ שאתה מוצא גבורתו של כו'. לאו דוקא כל מקום דבכמה מקראות מצינו גבורתו של הקב"ה ולא כתיב בתריה ענותנותו אלא דכל מקום ר"ל בין בתורה ובין בנביאים ובין בכתובים כדמסיק ולאו דוקא נקט גבורתו דבהני קראי דמייתי מנביאים וכתובים לא כתיב לשון גבורה אלא דר"ל בכ"מ שהזכיר התרוממות מעלתו של הקב"ה אבל משום דבהאי קרא דתורה כתיב בי' האל הגדול הגבור והנורא נקט טפי גבור דר"ל דאין מדתו ית' ב"ה כמדת ב"ו שהגבור מרחיק הנדכאים ושפלי רוח כגון יתומים ואלמנות ומדתו ית' ב"ה אינו כן אלא שהוא מקרבן ומשגיח בהן ביותר ורש"י בחומש לקח לעצמו דרך אחרת שפירש עושה משפט יתום ואלמנה הרי גבור' ואצל גבורתו אתה מוצא ענותנותו ואוהב גר וכו' אבל סוגיא דשמעתי' אינה כן אלא דגבורתו אתה מוצא בקרא דלעיל מיניה כי ה' אלהיכם וגו' ובקרא דבתריה עושה משפט יתום וגו' היא ענותנותו שמשגיח בחולשי ונדכאי רוח ואין דברי רש"י בחומש סובל לפרש כן ודו"ק:

דף לא:

מאי היו עלי לטורח כו' לא דיין כו' אלא שמטריחין כו'. דלשון לטורח לא שייך כאן לפי פשוטו וע"כ דרשו חדשיכם ומועדיכם דהיינו החודש והחג אשר בדה ירבעם מלבו שנאה נפשי והוא עלי לטורח וע"פ מה שאחז"ל שהקב"ה משלם במדה שאדם מודד העונש כעין עבירה שעשה ומטעם שידע האדם שלא במקרה בא לו העונש בשביל שהעבירה זו כעין העונש שעשה ונמצא שעל חטא זה שעשה ירבעם שהחטיא רבים בעגלי זהב גם בביטול החודש והמועד ועוד כמה עבירות שעשה כמפורש פ' חלק רבו בו העונשים כפי העבירות וע"ז אמר היו עלי לטורח שמטריחים אותי בעבירות הרבה שעשו להודיע לבריות איזה גזירה קשה יהיה עונשם לפי העבירה גם שבדיני אדם בד"נ אם חייב אדם שני מיתות נידון בחמורה כדאמרי' פ"ד מיתות מ"מ בד"ש כדי להודיע העונש כעין העבירה נידון במדה שמדד דעל העבירות שעשה האדם מביא הקב"ה עליו גזירה קשה כעין כל עבירותיו:

אלמלא מעמדות כו' אמר לפניו רבש"ע במה אדע כו'. מפורש פ' ב' דתענית:

לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות כו'. כמ"ש התוס' בשם הירושלמי אני אמרתי עמו אנכי בצרה וא"כ אין דין שיברכוני על הצרות שלהם עכ"ל:
הללו בלשון רבים אמורות ומשה מפי הגבורה כו'. נראה שהם ב' טעמים כיון דהללו שכתב בלשון רבים הם יש לחוש לקללה למדבר לרבים ולא כן יש לחוש לקללה ליחיד ועוד דהללו שבת"כ מפי הגבורה דיש לחוש יותר לקללתו מקללות שמפי משה אע"ג דמשה נמי ודאי ברוח הקדש אמרן כמ"ש התוס' ועיין בזה בחידושינו פרק הספינה:
כדי שתכלה השנה וקללותיה כו'. עיין בתוס' שכתבו דר"ל שאנו רוצים להפסיק ולקרות שבת אחת קודם ר"ה בפרשה שלא תהא מדברת בקללה שלא להסמיך הקללות לר"ה וכן במדבר אנו קורין קודם עצרת כדי שלא להסמיך הקללות שבחקותי לעצרת כו' ע"ש וק"ק לפירושם דאם ר"ל מקודם זה לקרות זה א"א לפי סדר הפרשיות ואם לאחר ר"ה ר"ל לקרות זה א"א בפ' כי תבא דא"כ אימתי יקראו פ' נצבים וילך והאזינו אחר כך ועוד לפי' התוס' הל"ל שלא להסמיך הקללות וכדי שתכלה לא משמע כן ונראה דעיקר קושיא כיון שר"ה תחלת השנה הוא ה"ל להתחיל פרשת בראשית שהיא תחלת התורה ובריאת עולם וה"ל להתחיל בה מיד בשבת ראשון שאחר ר"ה ותירץ כדי שתכלה שנה כו' ע"פ מ"ש שקללות שבחקותי נאמרו על בית ראשון שהיה להם כבר זכות אבות וכמפורש ביה וזכרתי את בריתי יעקב וגו' אבל קללות שבכי תבוא נאמרו על בית שני לכך לא נזכר בהו זכות אבות שכבר תמו בבית ראשון וז"ש דלכך תקן כן פרשת במדבר קודם עצרת כדי שתכלה קללות של בית ראשון קודם עצרת שישובו ישראל למספרם הנזכר בפרשת במדבר ותקן פרשת נצבים קודם ר"ה כדי שתכלה קללות שבכי תבא הנאמר על בית שני קודם ר"ה שלעתיד יהיו נגאלים ע"י התשובה כמפורש פרשת נצבים ושבת עד ה' וגו' ושב ה' וגו':

דף לב.

מניין שמשתמשין בב"ק שנאמר ואזניך כו' והוא דאמר הן כו'. נראה לפרש כולה מהאי קרא ואיירי במי שמדבר בדרך ספק לעשות דבר מה אם לא ושומע קול שאומר אחריו הן או לאו וז"ש ואזניך תשמענה קול מדבר אחרי דבריך לאמר זה הדרך לכו בו כי תאמינו היינו הן וכי תשמאילו היינו לאו ודקאמר נמי וה"מ דשמע קל גברא כו' ניחא לפי זה דשמא אדם א' שמע דבריו והשיב לו כן הן או לאו אבל קל גברא במתא וקל אתתא בדברא לא שכיח ודקאמר והוא דאמר הן הן כו' דהכפל מורה על אמיתית הדבר שיתקיים

כדאמרינן בשבועות הן הן או לאו שבועה מדכתיב בשבועת הקב"ה גבי מבול שתי פעמים לאו:

משום דלא ידע לבסומי כו' לא יחיה קרית ליה כו'. אבל מרישא דקרא לא טובים לא קשה לי' דודאי טוב הוא לקרוא בנעימה כו' מיהו בעונש לא יחיה אין סברא:

שני ת"ח וכו' ואין נוחין כו'. כמ"ש פרק הרואה אין התורה נקנית אלא בחבורה ואמרו חרב אל הבדים כו' כי לא יבא אדם על אמיתת התורה רק ע"י פלפול עם חביריו ובזולת זה יבא לטעות בלימודו וז"ש חקים לא טובים שלא יבא לעמוד בלימודו על טובו ובוריו ולא יחיה בהם שיבא לטעות להתיר דבר האסור במיתה:

וידבר משה את מועדי ה' וגו' מצותן שיהו קורין כו'. מיתורא דקרא קא דריש כפרש"י במתני' ומסמיך ליה איתורא דהאי קרא ואשר תקראו אותם במועדם דכתיב לעיל מתפרש כמשמעו שיהו קורים בזמנן ובברייתא דתני דמשה תיקן להם שיהו שואלין ודורשין כו' נראה שהוא דבר נוסף על הקריאה דקתני במתני' ואפשר דדריש ליה מדלא כתיב כאשר צוה ה' את משה דהקריאה היא היתה צווי מהקב"ה כמ"ש אשר תקראו אותם במועדם וע"כ דרשו מיניה דבלאו צווי הקב"ה שיהו קורין בזמנן כדקתני במתני' הוסיף להן משה שיהו גם שואלין ודורשין בו בזמנן מענינו של יום ולגבי פסח שאחז"ל שיהו שואלין ודורשין קודם הפסח ל' יום היינו שאינן מענינו של יום דברים הצריכין קודם הפסח כגון ביעור חמץ והגעלה ושמירת המצות משעת טחינה ועוד כתב ב"י שם תירוצים אחרים ע"ש והא דנקט בברייתא שלש רגלים פסח ועצרת וחג ולא נקט נמי ר"ה ויוה"כ דכתיבי ג"כ בזו הפרשה י"ל דלא תיקן משה בשאר מצות משום דלא אתיין מזמן לזמן וה"נ ר"ה ויוה"כ לא מקרו מזמן לזמן דיש לאדם ליתן לבו לתשובה בכל השנה כמו בר"ה ויוה"כ משא"כ בשלש רגלים דמצותן בזמנן בענינו של יום ומה"ט נמי מספקא לן בפרק בכל מערבין אם אומרים זמן בר"ה דלא מיקרי שפיר מזמן לזמן אלא שלש רגלים דכתיב בהו מצות ראייה ושמחת חגיגה:

סליק פרק בני העיר וסליקא לה מסכת מגילה